

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİHİ YAPILARIN
YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ: HARPUT
HAMAMLARI ÖRNEĞİ

Oğuzhan CANKARA
188226001004

YÜKSEK LİSANS

Mimarlık Anabilim Dalı

Haziran-2021
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Oğuzhan CANKARA tarafından hazırlanan “TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: HARPUT HAMAMLARI ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması 14/07/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Saadet Armağan GÜLEÇ KORUMAZ.....

Danışman

Doç. Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Hasan POLAT

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Saadettin Erhan KESEN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Oğuzhan CANKARA

Tarih: 30.07.2021

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: HARPUT HAMAMLARI ÖRNEĞİ

Oğuzhan CANKARA

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK

2021, 114 Sayfa

Jüri

**Doç. Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK
Dr. Öğr. Üyesi Saadet Armağan GÜLEÇ KORUMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan POLAT**

İnsan üretimi yapıları çevre inşa edildiği dönemin kültürünü, teknolojisini, yapım yöntemini, yaşayışını yansıtır. Değişen yaşam koşullarına bağlı olarak yapılar kültürel önemini ve fiziki ömrünü devam ettirirken işlevsel değerini kaybedebilir. Kültürel ve tarihi öneme sahip yapıların yeniden kullanımı ülke ekonomisi ve kültürel sürekliliğin devamı için önemlidir.

Ülkemizde 1970’li yıllarda kültürel ve çevresel parametreleri dikkate almaksızın başlayan ekonomik temelli kitle turizmi anlayışı, 1990’lı yılların ortalarında farklı bir anlayışa evrilmeye başlamış, o yıllarda kitle turizminin tamamlayıcısı olarak görülen kültür turizmi günümüzde sektördeki payı ile önemli turizm çeşitlerinden biri haline gelmiştir.

Kültür turizminin işlerlik kazanması için ünlü mimarlık yapıları, arkeolojik alanlar, müzeler, gastronomik ve sanatsal faaliyetler ile inanç öğeleri gibi gerekli somut ve soyut motivasyon araçları bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan noktada işlevsiz durumdaki somut kültür varlıklarının erişilebilir olması ve soyut kültür öğelerinin yaşatılması, sergilenebilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma tarihi Harput mahallesinde atıl durumda bulunan hamam yapılarının ziyaret edilebilir ve soyut kültürün deneyimlenebileceği işlevler kazandırılmasını; bunun mahallede yaşayan insanların, Harput’a gelen ziyaretçilerin katılımıyla yapılmasını ve işlev önerilerinin mekânsal çözümlerinin yorumsal ve analitik yöntemlerin bir arada kullanımı ile analiz edilmesini amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Harput, Hamam, Kültür, Mekan Dizimi Analizi, Yeniden İşlevlendirme

ABSTRACT

MS THESIS

EVALUATING REUSE OPPORTUNITIES OF HISTORIC BUILDINGS: THE EXAMPLE OF HARPUT'S TURKISH BATHS

Oğuzhan CANKARA

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture**

Advisor: Assoc. Prof. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK

2021, 114 Pages

Jury

**Assoc. Prof. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK
Assist. Prof. Saadet Armağan GÜLEÇ KORUMAZ
Assist. Prof. Hasan POLAT**

A human-made built environment reflects the culture, technology, method of construction, and lifestyle of the era that it has constructed. Buildings may lose functionality while sustaining cultural importance and physical existence due to living conditions. Reuse of the buildings, which have cultural and historical significance, is crucial to the country's economy and the sustainability of cultural durability.

In our country, the understanding of economy-based mass tourism has started regardless of cultural and environmental parameters in the '70s began evolving in the mid-'90s, cultural tourism which has seen complementary of mass tourism in those years; nowadays it's becoming a substantial type of tourism regarding its share in the industry.

In the interest of cultural tourism gain functionality, tangible and intangible tools of motivation like famous architectural buildings, archeologic sites, museums, gastronomic and artistic activities and, belief elements exist. On the spot that is the subject of our study has intended tangible cultural properties to be accessible and intangible cultural components to sustain and be exhibited.

This study aimed at unexploited Turkish bath buildings in the historic neighborhood Harput to gain functionalities that make them visitable and eligible for experiencing the intangible culture and, this has made with the participation of neighbor's residents/visitors and, suggestions of use's spatial solutions making analyzed with all together use of interpretive and analytical methods.

Keywords: Harput, Bath, Culture, Space Syntax, Refunction

ÖNSÖZ

‘Tarihi Yapıların Yeniden Kullanım Olanaklarının Değerlendirilmesi: Harput Hamamları Örneği’ adlı çalışma Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalına Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans tez sürecimde benimle bilgisini ve tecrübesini paylaşan, tez konusunun belirlenmesinden tez savunmasına değin her konuda sabırla yol gösteren, tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK’a,

Yaşamımın her anında bana sonsuz destek veren annem Fatma CANKARA, babam Bekir CANKARA, sevgili kardeşim Ümmühan CANKARA’ya,

Lisans ve lisansüstü eğitimi boyunca yardımını esirgemeyen değerli meslektaşım Zeynep YAVUZ’a, kadim dostum şair/yazar Giray YILMAZ’a ve sevgili kuzenim Melike BAL’a,

Hayatıma dokunan ve çalışmanın bitirilmesinde katkısı olan herkese,

Teşekkürlerimi sunarım..

Oğuzhan CANKARA
KONYA-2021

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	v
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç.....	2
1.2. Yöntem	3
1.3. Kapsam	4
2.YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI ve HAMAM YAPILARI	5
2.1. Tarihi Yapıların Korunması	5
2.2. Yeniden İşlevlendirme Kavramı.....	5
2.2.1.Eskime	6
2.2.2.Yeniden İşlevlendirme.....	7
2.2.2.1.İşlev Değişiminin Sebepleri	9
2.2.2.2.Yeniden İşlevlendirmede Müdahale Yöntemleri	10
2.2.2.3.Yeniden İşlevlendirmede Performans Kriterleri.....	10
2.3. Hamam Yapılarının Tarihsel Gelişimi	12
2.4. Hamamın Bölümleri ve Tipolojisi.....	15
2.5. Türkiye’den ve Dünyadan Örnekler	18
2.5.1.Türkiye’den Örnekler	18
2.5.1.1.Çanakkale Seramik Müzesi.....	18
2.5.1.2.Bursa İncirli Hamam	19
2.5.1.3.Antalya Pazar Hamamı	21
2.5.1.4.Kula Sungur Bey Hamamı	23
2.5.1.5Afyon Millet Hamamı	23
2.5.2.Dünyadan Örnekler	25
2.5.2.1.Makedonya Ulusal Galerisi.....	25
2.5.2.2.Mostar Hamam Müzesi	27
2.5.2.3.Kosova Arkeoloji Müzesi	29
2.5.2.4.Hammam-e Khan	30
3.MEKAN DİZİMİ ANALİZİ YÖNTEMİ	33
3.1. Mekan Dizim Analizi Yöntemi	33
3.2. Mekan Dizimi Analizi Yöntemi Araçları	33
3.3. Mekan Dizim Analizi Kavramları	34
3.4. Mekan Dizim Analizi Yöntemi Kullanım Alanları	35
3.5. Yeniden İşlevlendirme ve Mekan Dizimi.....	36
4.ALAN ÇALIŞMASI.....	37
4.1. Harput Yerleşiminin Genel Özellikleri	37
4.1.1.Tarihsel Süreç	37
4.1.2.Coğrafi Konumu ile Topoğrafya	38
4.1.3.Demografi.....	39
4.1.4.Kültürel Varlıkları	42
4.1.4.1.Somut Kültür Varlıkları	42

4.1.4.2.Soyut Kültür Varlıkları	42
4.1.5.Ekonomik Yapı.....	45
4.1.6.Mimari	46
4.1.6.1.Eğitim Yapıları.....	46
4.1.6.2.Dini Yapılar.....	47
4.1.6.3.Askerî Yapılar	50
4.1.6.4.Konut Yapıları.....	51
4.1.6.5.Sosyal Yapılar	53
4.2. Harput ve Kültür Turizmi	55
4.2.1.Kültür Turizmi.....	55
4.2.2.Mevcut Durum.....	57
4.3. Çalışma Kapsamında İncelenen Yapılar	60
4.3.1.Kale Hamamı.....	60
4.3.2.Hoca Hasan Hamamı	64
4.4. Harput Hamam Yapıları Yeniden İşlevlendirme Analizleri.....	68
4.4.1.Analiz Aşamaları	68
4.4.1.1.Spss Anket Analizi.....	69
4.4.1.2.Graf şemaları	77
4.4.1.3.Bağlantılılık, Entegrasyon ve Görünür Alan Analizleri.....	79
4.4.2.Yeniden Kullanım nerileri	81
4.4.2.1.Hoca Hasan Hamamı nerileri	82
4.4.2.2.Kale Hamamı nerileri	86
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	91
5.1 Sonuçlar ve Bulgular.....	91
5.2 Değerlendirme ve neriler.....	92
KAYNAKÇA	92
EKLER	
ZGEMİř	

SİMGELER VE KISALTMALAR

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites

ATO: Ankara Ticaret Odası

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

UNWTO: The United Nations World Tourism Organization

KUDEB: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları

UCL: University College London

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

1. GİRİŞ

Anadolu coğrafyası ilk çağlardan bugüne kadar çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bazı yerleşim alanları ise tarihin her döneminde egemen güçlerin yaşam alanı olduğu için farklı kültürlerden izlere rastlanmaktadır. Yukarı Fırat havzası içerisinde bulunan Harput'ta M.Ö.2000 yıllarda Hurrilerden itibaren Osmanlı devletine kadar kesintisiz kültür katmanlaşmasına sahiptir. Osmanlı döneminde yapılan imar çalışmalarında çok sayıda han, hamam, konut ve idari yapı inşa edilmiş fakat ne yazık ki günümüze pek az sivil mimari ürünü ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşan yapılar arasında Harput hamamları konfor anlayışının değişmesi sonucunda anıtsal değerini korumakla birlikte işlevsel değerini yitirmiştir. Hamam yapılarına tarihte ilk kez Romalılarda rastlanmıştır. Yapılan kazılarda Romalıların hamamları yalnız temizlenmek için değil zevk ve eğlence için de inşa ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde ise imparatorluğun her şehrinde her mahallesinde hamamlar bulunur haftanın belirli günlerinde sadece kadınlara açık olurdu. Osmanlı da hamamlar yalnızca temizlenme alanı olmasının dışında sosyokültürel hayatın da canlı olduğu mekanlardır. Hanımlar belirli günlerde komşularıyla toplanıp hamamlara gider, bütün günü hamam da geçiren hanımlar burada çeşitli sazlı sözlü eğlenceler düzenler ve önceden hazırladıkları yiyecekleri yerdi. Özel günlerde erkekler için damat hamamı, sünnet hamamı, asker hamamı; kadınlara gelin, loğusa, hamamları ile bebeklere kırk hamamları düzenlenirdi.

Kent belleğinde önemli yere sahip olan hamam yapıları, zaman içerisinde kentleşmenin artması ve konfor anlayışının değişmesiyle birlikte önemini kaybetmiş ve birçoğu işlevini yitirmiştir. İşlevsiz tarihi yapıların çoğu gibi hamam yapıları da yok olup gitmektedir. Kent kimliğinin oluşmasında bu gibi yeri yadsınamayacak yapılar yeniden kentlere/kentlilere kazandırılmazsa dün ile bugünümüz arasında bağ kopacak, kültürün sürekliliğini yitirmesi sonucunda soyut/somut kültür öğeleri gelecek kuşaklara aktarılamayacaktır. Bu sebeple kültürel miras olan hamam yapılarını hem kültürel hem sosyal hem de tarihsel bir değer olarak korunmalı ve tarihsel bağlamından kopmadan günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeniden işlevlendirilerek yaşatılmalıdır.

Harput mahallesinin tarihi kimliğinde önemli yeri olan hamamların büyük çoğunluğu günümüze ulaşamamıştır, restorasyon kararı alınan iki hamamın kente

kazandırılarak yaşatılması kültürün devamlılığı ve tanıtılması açısından önemli olacaktır. Yeniden kullanım olanakları değerlendirilirken yeni önerilen fonksiyonların bilimsel tabanlı, tüm paydaşların katıldığı çoğunlukçu analizlerin sonucunda belirlenmesi ve önerilen fonksiyonların mekânsal yeterliliklerinin analizleri sonucunda en uygun fonksiyonun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Hamam yapılarının kültür turizmine kazandırılarak yeniden kullanımı için yapılan bu çalışmanın I. Bölümünde hamam yapıları ve sosyal hayatımızdaki yeri hakkında bilgi verilmiş, yeniden işlevlendirme kavramı üzerinde durulmuş; II. Bölümde mekan dizimi analizi yöntemi hakkında bilgi verilmiş; son bölümde ise Harput yerleşimi ile ilgili bilgilendirme yapılmış ve Harput'ta bulunan çalışmamıza konu olan hamamlar detaylı olarak incelenmiş yapıya uygun fonksiyonun belirlenmesi için Harput mahallesinde gerekli anket çalışmaları ve sentaktik analizler yapılmış ve sonuçlar öneriler halinde sıralanmıştır.

1.1. Amaç

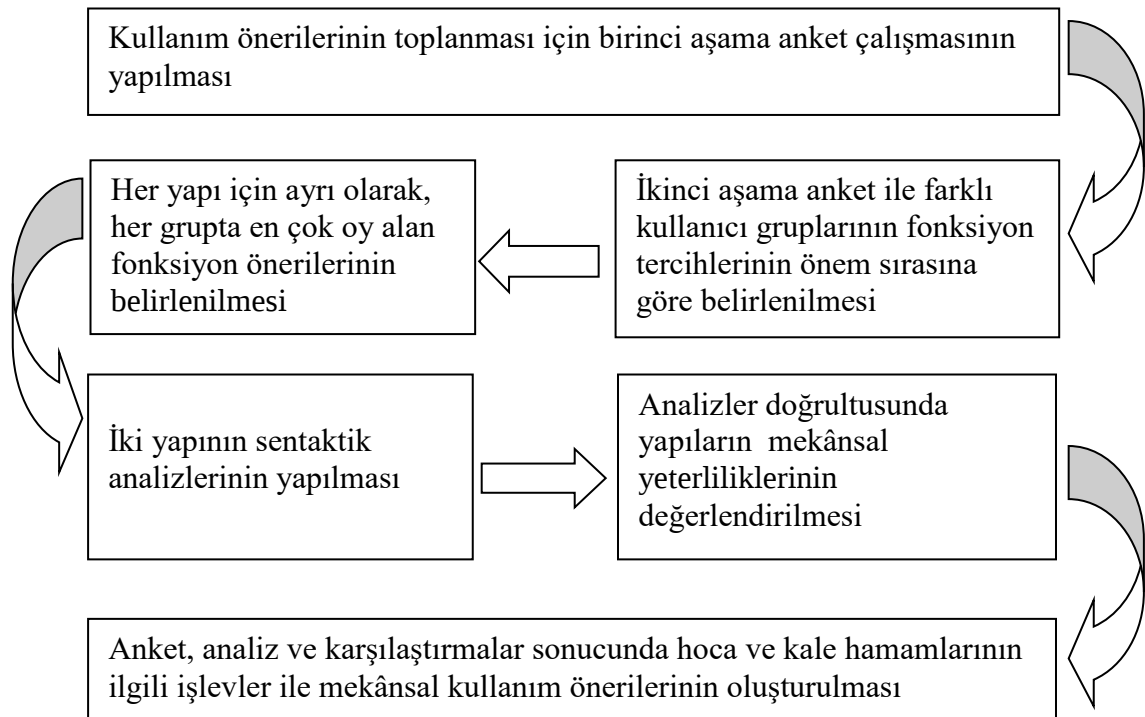
Sivil mimarlık mirası arasında yer alan hanlar, hamamlar, eski kamu yapıları ve dini yapılar gerek işlev gerek yapım tekniği olarak diğer yapılardan farklılaşmaktadır. Hamam yapıları kent belleğindeki yeri ve kentli için üstlendiği işlev açısından önemli bir yere sahiptir. Bugün işlevini yitirmiş atıl halde bulunan yapıların, sosyokültürel gereksinimler göz önünde bulundurularak yeniden kente kazandırılması ile kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve soyut kültür varlıklarının yaşam alanı bulması açısından önemlidir. Bu sebeple tez çalışması için belirlenen yapılarla alakalı olarak tezin içeriğinde aşağıdaki ilkeleri yerine getirmek amaçlanmıştır.

- . Bugün atıl halde bulunan Kale ve Hoca hamamlarını yeniden kente kazandıracak önerilerde bulunmak.
- . Unesco geçici miras listesine giren Harput'un kültür ve turizmine katkıda bulunmak.
- . Yeniden kullanım önerilerinin belirlenebilmesinde bilimsel tabanlı bir yöntem ortaya koymak.
- . Sivil mimari mirasın korunmasına yönelik halk, belediye ve akademi özelinde farkındalık oluşturmak.

- . Kent belleğinde önemli yere sahip yapıların yeniden kullanım olanaklarını değerlendirmek.
- . Kültürel sürekliliğin kopmadan devam edip gelecek kuşaklara aktarılmasını katkı sağlamak.
- . Farklı kullanıcı gruplarını çalışmaya dahil ederek kamusal alanlarda yapılan çalışmalarda karar verme sürecinde çoğulculuğu ön plana çıkarmak.
- . Turizm de yükselen trend olarak kültür turizminde çeşitliliği artırıcı önerilerde bulunmak, daha sonra yapılacak benzer girişimler için kaynak çalışmalar yapmak.
- . Soyut kültür varlıklarımıza anıtsal mimari mirasımız içinde erişilebilir/deneyimlenebilir/sergilenebilir alanlar yaratmak.

1.2. Yöntem

Bu çalışmanın bulgularının değerlendirilmesinde spss ve space syntax programları birlikte kullanılmıştır. Farklı kullanıcı gruplarının katılımları ile çalışmaya konu olan tarihi yapılar için en uygun fonksiyon önerilerinin belirlenip mekânsal yeterliliklerinin sentaktik analizler ile yapılp sonuç önerilerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Çizelge 1.1. Çalışma yöntemi

Hamam yapıları için işlev önerileri araştırılırken yeni fonksiyon önerileri için kent ölçeğinde frekans analiz yöntemiyle anket çalışması yapılmıştır. Böylelikle şehirde yaşayan insanların çalışma ile ilgili fikirleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile tarihi Harput mahallesinin ziyaretçilerini/potansiyel ziyaretçilerinin ihtiyaç duyduğu fonksiyonların belirlenebilmesine ve belirlenen işlevlerin önem sırasının tespitine çalışılmıştır. 45'ar kişilik 3 farklı grup halinde 135 kişinin katıldığı ankette, hamam yapıları ile alakalı ziyaretçilerin görüşleri ve fikirleri belirlenmiştir.

Anket çalışmasında çıkan sonuçlarda önerilen fonksiyonlar her grup kendi içerisinde iki yapı için ayrı ayrı olacak şekilde tercih sırasına alınmış, sonuçta her yapı için en çok oyu alan 3 fonksiyon için yapılan mekânsal analizler doğrultusunda işlevlerin yapılar özelinde kullanım önerileri oluşturulmuştur.

1.3. Kapsam

Çalışmanın kapsamını, hamam yapılarının tarihsel ve sosyokültürel bağlamda değerlendirilmesi, ulusal ve uluslararası yeniden işlevlendirilme çalışmalarının incelenmesi, saha çalışması olarak Harput mahallesindeki Kale ve Hoca hamamlarının turizme kazandırılması maksadıyla yeniden kullanım olanaklarının bilimsel yöntemlerle nasıl belirlenebileceği oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında;

- Harput mahallesinin tarihi, coğrafi, demografik, kültürel, sosyal, mimari, ekonomik durumu genel olarak incelenmiştir.
- Hamam yapılarının tarihi, Türk kültüründe hamamın yeri, hamam yapıları, Harput hamamları özet olarak incelenmiştir.
- Kale Hamamı ve Hoca Hamamı'nın tarihi ve mimari özellikleriyle günümüzdeki durumu incelenmiştir.
- Yeniden işlevlendirilmiş hamam yapıları incelenmiştir.
- Potansiyel kullanıcı gruplarının yapıların yeni işlevlerine karar verilmesine katılımları sağlanmıştır.
- Çalışma sonunda önerilen fonksiyonlar mekânsal ve fonksiyon olarak benzer şekilde işlevlendirilmiş yapılarla sentaktik analizler yardımıyla karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri değerlendirilmiştir.

2.YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI ve HAMAM YAPILARI

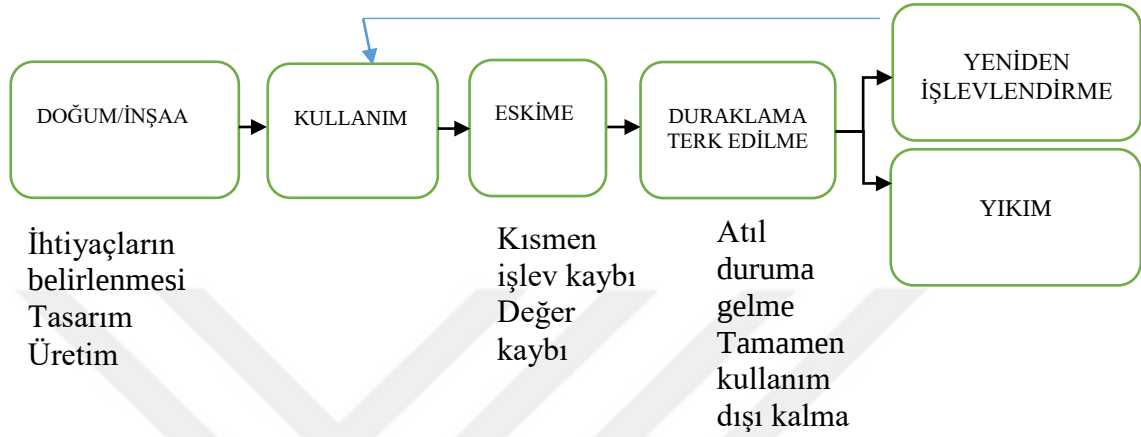
2.1. Tarihi Yapıların Korunması

İnsan zaman içerisinde öldüğünü/kaybolduğunu anlaması ve anlamlandırması ile birlikte eser bırakma kaygısı baş göstermiş, gelişen sanat anlayışı eserlere de yansımıştır. Günümüze ulaşan objeden yapı ölçeğine değin tarihi eserler bir kültürel birikimin sonucudur. Tarihi yapılar yapıldıkları dönemin yaşayışını günümüze ulaştırmış bir karşılığıdır. Kültür sürekliliğin devamı ve kimliğin korunması için yapıların gelecek kuşaklara korunarak aktarılması ve koruma bilincinin geliştirilmesi önemlidir. Tarihi yapıların korunmasında restorasyon, restitüsyon, rekonstrüksiyon, yeniden işlevlendirme gibi yöntemler kullanılır.

2.2. Yeniden İşlevlendirme Kavramı

Kültür toplumun farklı bölümleri üzerinde etkisinin bileşkesi olarak kendi medeniyetini inşa eder. Mimari hem medeniyetin oluşturan bir ögesi hem de kültürün somut bir yansımasıdır. Sözgelimi bunun şehircilikteki karşılığı Osmanlı medeniyetinde yerleşimin yerinin merkezinde cami çevresinde ticari alanlar ve onun çevresinde kümelenen müstakil konut alanları bulunurken, mekânsal anlamda ise her evde banyo yapmak için gusülhaneler olsa da haftada birkaç kez hamama gitmek gelenektir. Tarihsel süreçte sanayi devrimi, cumhuriyetin ilanı, savaşlar, Fransız ihtilali gibi ülkeleri ve/veya tüm dünyayı etkileyen kırılma noktaları vardır. Bu kırılmalar, yaşandığı dönemlerde sosyokültürel alandaki değişimleri, konfor algısını ve yaşayışı, üretim anlayışındaki değişimleri yanında getirir ki değişim yapıların yaşamsal döngülerinin doğal bir parçasıdır. “Yapıların yaşamsal döngüleri doğum, gelişme, kullanım, duraklama, yıkım olarak beş aşamada tamamlanır” (Douglas, 2006). Bu kırılma noktalarının sonucu olarak insanların yaşamsal ve ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirdiği mekanlar ve fonksiyonlar da değişime uğrar. Kalabalık aileler çekirdek küçük aile, müstakil evlerin yerini apartmanlar, arasta ve çarşıların yerini avmler ve iş merkezleri alır. Bu değişime bağlı olarak yeni gereksinimlere ayak uyduramayan yapılar ya yıkılır yahut kaderine terk edilir. Atıl durumda kalan yapıların kültürel kimliğin muhafazası ve gelecek kuşaklara aktarılması için ilgili bakım, onarım ve müdahale çalışmaları yapılmalıdır. Başlıca müdahale türleri; “sağlamlaştırma, bütünleme

(reintegrasyon), yenileme, yeniden işlevlendirme (renovasyon/rehabilitasyon), yeniden yapım(rekonstrüksiyon), temizleme, taşımadır. (Kocabıyık, 2014)''

Şekil 2.1. Yapı yaşam döngüsü

2.2.1. Eskime

Değişen zamana ve yaşam koşullarına mimari, strüktür, fonksiyon ve daha birçok yönden uyum sağlayamama, ihtiyaçlara cevap verememe durumu. Yapı özelinde eskimeyi fiziksel veya yapısal eskime, işlevsel eskime, görelî veya biçimsel eskime, ekonomik eskime, konumsal veya çevresel eskime, yasal eskime olarak sınıflandırabiliriz.

- Fiziksel (Yapısal) eskime:

Yapının bütününi oluşturan dokunun ve yapı elemanlarının çevresel etmenler, bilinçsiz kullanım, yaşlanma, taşıyıcı sistemlerdeki bozulmalara bağlı olarak yıpranmasıdır.

- İşlevsel (Fonksiyonel) eskime:

Yapının fiziksel anlamda bütünlüğü korumasına rağmen bir veya daha fazla değişken nedeniyle inşa edilirken yüklenen fonksiyonunu karşılayamaması, işlevsel niteliğini kaybetmesi.

- Konumsal (Çevresel) eskime:

Tarihi, kültürel veya sosyal anlamda kent sirkülasyonun yoğun olduğu ve kentli popülasyonun yoğun olarak kullandığı alanların zamanla yoğunluğunu kaybetmesi ve bölgenin kentsel çöküntü alanına dönüşmesi sonucunda yapının/yapıların kullanıcısız kalması.

- Göreli (Biçimsel) eskime:

Yapı bütünlüğünü ve işlevselliğini korumaya devam ettiği fakat değişen değer yargıları, sosyal hayattaki değişimler ve kullanıcı beklentilerinin farklılaşması sonucu olan eskime, göreceli olarak eskime, tasarım ve kullanıcı zevkleri gibi değişkenler ön plandadır.

- Ekonomik eskime:

Yapının çevresel eskimeye bağlı kullanıcı talebinin azalması, tüketim anlayışının değişmesi ve sosyal değişmelere bağlı olarak gelirlerinin kira, bakım, onarım, gibi giderlerini karşılayamaması durumu.

- Yasal eskime:

Merkezi ve yerel yönetim birimlerinin güncel ihtiyaçlar doğrultusunda ilgili fonksiyonun icraası için yeni standartlar getirmesi ve mevzuat değişiklikleri yapması sonucu mevcut yapının ilgili işlevi yerine getirememesi.

2.2.2. Yeniden İşlevlendirme

Değişen yaşam koşullarına karşın yeni gereksinimleri karşılayamayan yapılar fonksiyonlarını yitirir ve genellikle daha sonra yıkılır, bu durum kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarımı olumsuz etkiler ve kimliksiz kentlerin oluşmasına ve kültür erozyonuna yol açar, kent içi çöküntü alanların oluşmasına zemin hazırlar, aynı zamanda yıkım ve yeni yapı inşasıyla harcanacak zaman, enerji ve mali kaynaklar verimli kullanılamamış olur. Ekonomik ve kültürel faktörler göz önüne alındığında fonksiyonunu kaybetmiş fakat kullanım ömrünü doldurmamış yapıların yeni gereksinimler doğrultusunda mimari, estetik, kültürel ve tarihi belge değerinin korunup en az müdahale ile yeni mekânsal ihtiyaçları karşılayacak düzenlemelerle yapılış amacında farklı bir fonksiyon ile kullanılma açılmasına yeniden işlevlendirme denir. Yeniden işlevlendirme koruma yöntemleri içerisinde çağdaş bir yorumdur. Yapının yeni fonksiyonu belirlenirken yalnızca mekânsal yeterlilikler değil çevresel faktörlerde göz önünde bulundurulmalıdır. “Yeniden işlevlendirilecek yapılar sadece kendi yapısal

ömrünü uzatmakla kalmayıp çevresindeki kentsel mekanı da yaşayan bir çevreye dönüştürmekte önemli bir rol oynayacaktır. Bu noktada yapıların dönüştürüldüğü fonksiyon da kentsel çevre için önem kazanacaktır ‘’(Taner, 2011;16).

‘’Bir anıt, tanıklık ettiği tarihin, içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır’’
(Venedik tüzüğü madde 7)

Yeniden işlevlendirme koruma anlayışının bir parçasıdır. Koruma kavramı helenistik devirden bugüne eklenerek gelmekle birlikte koruma anlayışının sistematik bir yöntem oluşturması ve mevzuatının temellenişi ancak 1930’lu yıllarda başlamıştır. 1930’lara değin koruma anlayışında daha çok bireysel ve dini etkiler görülmüş, yapılan çalışmalar döneminin yöneticileriyle sınırlı kalmıştır.

İşlev dönüşümü ilk kez 1931 yılında Atina Bildirgesinde (Carta Del Restauro) 7. Maddesinde anıt üzerinde açıklanmıştır. Ardından II. Dünya savaşının, başta Avrupa kentleri olmak üzere dünya genelinde yıkılan kentleri yeniden inşasında ve canlandırılmasında Carta Del Restauro’nun yetersiz kaldığı görülünce 1964 yılında Venedik tüzüğü ve ilerleyen yıllarda Amsterdam deklarasyonu düzenlenmiştir. Amsterdam Deklarasyonu Avrupa Konseyinin 1975 yılının Avrupa Mimari Miras yıl kabul etmesi sebebiyle toplanan kongrenin sonucunda ilan edilmiştir, koruma ve yapı çevre ilişkisinde korumanın üstünde durmuştur. Yeniden kullanım da ise yapının karakterine mekan organizasyonuna saygı göstererek, günümüz şartlarına uygun ve çağın ihtiyaçlarına cevap veren işlevler ile yaşatılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. 1979 yılına gelindiğinde Avusturya’da ‘’Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için ICOMOS Bildirgesi’’(Burra Burra Charter) ile Amsterdam Deklarasyonunda belirlenmiş olan prensipler detaylandırılmış korunması gereken özellikler açıklanmıştır. Koruma planının detayları belirlenmiştir. İşlevlendirme de yeni fonksiyonun tarihi dokuya ve mekânsal kurguya uygun olmasının gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde 16.06.2005 tarihli 5366 numaralı ‘’ Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’’ ile koruma yasalaşmış devamında yapıya yeni fonksiyon verilmesi durumunda eski dokuyla ilişkili olarak yapılacak yeni eklemelerin yapımı kurul onayına bağlanmıştır.

2.2.2.1. İşlev Değişiminin Sebepleri

- Aile yapısındaki değişimler:

Aile yapısındaki değişim doğrudan ailenin mekan olarak kullandığı konutun kullanım alışkanlıklarını değiştirir. Büyük ailelerden çekirdek aileye dönüşümde özellikle tarihi doku çevresine bulunan eski konut yapıları büyük aile yapısına göre inşa edildiği için küçük aileler tarafından tercih edilmez kullanıcısız kalır. Boş kalan yapılar genellikle yıkılır ya da küçük bedeller karşılığında dar gelirli geçim sıkıntısı çeken ailelere kiraya verilirler böyle durumlarda tarihi yapı stoğunun yoğun olduğu alanlarda gettoların oluşması muhtemeldir ve iki durumda da yapının özgün haliyle korunması mümkün değildir.

- Dünya görüşünün değişimi:

Ulusların sosyal hayatını toplumsal yaşayış biçimini değiştirir. Yeni ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları karşılayacak yapılar gerekirken, daha önce inşa edilmiş yapı grupları işlevsizleşebilir. Ulaşım ağının ve ulaşım teknolojisinin gelişmesi ile kervansarayların yerini dinlenme tesislerinin alması örnek verilebilir.

- Siyasal beklentilerde değişim:

Yönetim erkinin tarihi ve kültür varlıklarına yaklaşımında gösterdiği hassasiyet yapıların korunmasında doğrudan kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı role sahiptir. 1956-1957 yıllarında İstanbul'da vatan caddesinin açılışı örnek verilebilir.

- İnaniş alışkanlıklarındaki değişim:

Dini inanışların toplumun yaşayışı üzerinde etkisinin azalması, inanç gruplarının yaşadığı bölgeyi değiştirmesi veya seküler toplum yapısı inanç odaklı inşa edilen yapıları etkileyebilir. Göç yaşanan bölgelerdeki kiliselerin cemaatsiz kalması veya Müslümanların ibadetlerini cami yerine evlerinde yapması sonucu camilerin kullanıcılarının azalması gibi.

- Değerli alanların kullanımı:

Tarihi yapıların yoğun olduğu alanlar kentin eski merkezleri olduğu için kullanıma açık boş alanlar bulunmaz ve özgün işlevlerini kaybetse de kent merkezi içerisinde olduklarından arsa bedelleri yüksektir. Bu alanlarda bulunan tarihi yapıların

değerlendirilmesi ekonomik olarak kente katkı sağlarken aynı zamanda yapısal anlamda sağlıklı bir görüntü oluşmasını sağlar.

- Ekonomik değer oluşturmak:

Atıl halde ki işlevsiz yapıların yıkılıp arsa üzerinde yeni yapı inşası hem işgücünün ve maddi kaynakların gereksiz harcanmasına hem de zaman kaybına neden olur. Yeni yapı inşası yerine mevcut yapıların onarılarak uygun fonksiyonla kullanılmaları zaman ve kaynak ekonomisinden tasarruf sağlarken tarihi çevreleri canlandırarak ekonomik cazibe merkezleri haline gelmesini sağlar.

- Çevresel değişim:

Yapı her zaman çevresi ile bütüncül olarak düşünülür. Hem yapılar çevresindeki diğer yapılarla hem de yapı grupları kentin diğer bölümleri ile ilişki içerisinde. Bu nedenle yapının çevresinin fiziksel, işlevsel veya kültürel değişmeye uğraması yapıyı doğrudan etkiler. Örnek olarak ticari alanlar arasında kalmış konut yapıları veya kent içerisinde kalmış endüstri yapıları veya kent merkezinde kalmış tarihi yapılar yapının kullanım amacından farklı bir amaçla kullanımına neden olabilir.

2.2.2.2. Yeniden İşlevlendirmede Müdahale Yöntemleri

Yeniden Kullanım

Kültür varlığının işlevini kaybetmesi teknoloji anlamında veya fiziksel olarak eskimesi gibi nedenlerle görevini yerine getirememesi durumunda, Kültür varlığının onarım görerek yeniden kullanıma alınmasıdır. Yeniden kullanımda yapının eski işlevi ile tekrar kullanımı zorunlu değildir yalnız mekanın fiziki yeterliliklerine göre fonksiyon atanması önemlidir. “Yapılan araştırmalarda konut yapılarına ticari işlev yüklendiğinde yapıların cephesel olarak kültürel sürekliliğini koruduğu fakat komşuluk bağları gibi değerlerin yitirildiğini, özel amaçlı inşa edilmiş yapıların ticari işlev yüklenmesinin verimli olmadığı analizlerde görülmektedir.” (Çakmak, 2013) Sonuç olarak yeniden kullanım kültür varlığına yeni bir fonksiyon yüklenmesi veya çağdaş ihtiyaçlar doğrultusunda önceki fonksiyonunun yeni bir organizasyon kurgusuyla kullanılmasıdır.

Yeniden Hayat Verme

Yeniden doğma, yenilenme kelimeleri ile aynı kökten gelen rejenerasyon teriminin karşılığıdır. Tarihi dokunun yok olduğu çöküntü alanlarında yeni doku oluşumu demektir. Bu oluşum sürecinde bozulmuş alanlar iyileştirilerek geri kazanılır. Başka bir deyişle yeniden hayat verme eksimiş, işlevini kaybetmiş bölümlerin yeniden işlevlendirilerek oluşturulmasıdır.

İyileştirme (Rehabilitasyon)

“Rehabilitasyon, planlı olarak gelişmiş, ancak zamanla yıpranmış, çeşitli eklemelerle yoğunluğu artmış; yapı ve bina gruplarının yeniden bir düzenleme ile sağlıklı hale getirilmesi için uygulanan sağlıklaştırma yöntemi (çetiner, 1985)” Yapı da aslına uygun olmayan eklemeler, mekânsal ve cephesel deformasyonlar bulunmasına rağmen özgünlüğünü tam anlamıyla kaybetmemiş yapıları eski haline dönüşmesi.

2.2.2.3. Yeniden İşlevlendirme Performans Kriterleri

Yapıların yeni fonksiyonları ile kullanımı durumunda birçok performans kriterine göre yapıyı çevre ve kullanıcı bağlamında değerlendirilmektedir. Başlıca performans kriterleri; çevresel performans, işlevsel performans, algısal performans.

Çevresel Performans:

Çevre, yaşayan bir organizma olarak diğer canlılar gibi gelişim gösterir, evrime uğrar ve kültür kümülatif olarak büyüyerek sonraki kuşaklara aktarılır. Aynı zamanda yapı özelinde yapıldığı dönemin strüktürel, tipolojik, estetik özelliklerini barındırır. Bu nedenle kültürel miras yapıları çevreden bağımsız olarak değerlendirilmemelidir. Çevresel performans kriterlerine; erişim kolaylığı, taşıt yoğunluğu, giriş kısmının okunabilirliği, engelli erişilebilirliği, yapı bütünlüğü ve özgün mimari karakterin korunması sıralanabilir.

İşlevsel Performans:

Tarihi yapıların yeniden kullanımında işlevsel performansın iyi olması için, yapılaş amacına paralel bir fonksiyon yüklenmesi gerekmektedir. İlgili fonksiyon plan düzleminde ve mekânsal anlamda büyük değişimler yaratmamalıdır. Mekan içinde

kullanılan elemanlar ve mobilyaların mekânsal öğelerin ve detayların görünürlüğünü engellememeli ve konfor gereksinimlerini karşılamalıdır. İşlevsel performans kriterlerine; işlev-yapı uyumu, mekânsal yeterlilikler-işlev ilişkisi, mekânsal ilişki / sirkülasyon, malzeme kalitesi/uyumu sıralanabilir.

Algısal Performans:

Mekanı deneyimleyen ziyaretçilerin içinde bulunduğu yapı ile kurduğu ilişki kullanıcı deneyimini etkiler. Bu ilişki çift yönlü bir diyalog halindedir. Kullanıcı mekanı, mekan da kullanıcıyı değiştirir, dönüştürür. Mekansal algı performansını ziyaretçinin yaşam tecrübesi, cinsiyeti, eğitim durumu, yapının rengi, dokusu, formu ve bunun kullanıcının biliş dünyasındaki yansımaları etkiler. Algısal performans kriterlerine; yeni donatıların ve elemanların mekânsal algıya etkisi, aydınlatma elemanları ve ışık kullanımı, yeni fonksiyon için eski doku üzerinde yapılan müdahalelerin mekânsal algıya etkisi sıralanabilir.

2.3. Hamam Yapılarının Tarihsel Gelişimi

Temizlik insanlığın temel ihtiyaçlarından biridir. İlk çağlarda temizlik için akarsuların kıyıları kullanılmış ve Hinduların ganj nehrinin kutsal kabul etmesi gibi eski dünya da çoğu topluluk yıkanılan akarsular kutsal kabul etmiştir. Kutsiyetin atfedilmesinde fiziksel temizlik kadar mental arınmanın olduğuna inanılması da önemlidir. Topluların yerleşik hayata geçmesiyle temizlenebilmek için mekan gereksinimi oluşmuştur. Temizlenme mekanları yerleşim yeri çevresindeki akarsu kıyılarına ya da doğal kaynakların yeryüzüne çıkış noktalarında inşa edilmiştir. İlerleyen zamanda önce doğal sıcak su kaynakları daha sonrada bir enerji kaynağı yardımıyla ısıtılan yıkanma mekanları ortaya çıkmıştır. İnşa edilen bu yapılar kaplıca, ılıca, hamam olarak isimlendirilmiştir. Kaplıcalar ile ılıcaların farkı mekanın üst örtüsüdür; üstü açık sıcak su kaynaklarına ılıca, kapalı olanlara ise kaplıca denilmektedir. Kaplıcalar ile hamam yapılarının üst örtüleri benzer olsa da temel de iki farkları bulunur; birincisi hamam yapılarında suyun ısıtılması için bir ısı kaynağına ihtiyaç duyulurken kaplıcaların kullandığı suyun pınarlarından sıcak olarak çıkması, ikinci olarak kaplıcaların içerisinde havuz bulunurken hamamlarda bulunmamasıdır. Etimolojik olarak bakıldığında hamam dilimize Arapçadan geçmiştir ve sözlük karşılığı ısıtılan yerdir.

Hamam yapıları ilk olarak Roma kültüründe geniş yer bulmuş, Romalılar hamam yapılarını yıkanma vasfının üzerinde anıtsal bir değer atfetmiştir. İslamiyet'in ilk genişleme alanlarının roma medeniyetinden izler taşıması, Hz. Muhammed'in temizlikle ilgili hadislerinin bulunması ve İslam dininin inananlara temizliği öğütlemesi sonucunda hamam yapıları İslam mimarisinde ve şehirciliğinde kıymet bulmuştur. Temizliğe önem veren Türklerin, İslamiyet'i kabulünden sonra hamam yapıları daha çok inşa edilmiş, şehirciliklerinin ve yaşayışlarının bir parçası olmuştur öyle ki seferler sırasında çadır hamamları kurulmuş, vakıflar eliyle genel hamamlar, idarecilerin ve zengin ailelerin evlerinde özel hamamlar inşa edilmiştir.

Hamam yapılarını kullanıcıların meslek, cinsiyet ve mülkiyet durumlarına göre sınıflandırmamız mümkündür. Mülkiyet durumunu dikkate alırsak hamamları ikiye ayırabiliriz, genel ve özel hamamlar. Genel hamamlar vakıflar yahut kişiler tarafından inşa ettirilen halkın kullanımına açık geliri kişilere veya bağlı oldukları vakıflara giden hamamlardır, özel hamamlar ise kişilerin kendi konutlarında genel hamamlara göre daha küçük olan hane halkının kullandığı ticari amacı olmayan hamamlardır. Kullanıcıların cinsiyetine göre hamamlar ise yine ikiye ayrılır tek hamamlar ve çifte hamamlar. Tek hamamlar erkek kullanıcılar için inşa edilmiş ve haftanın belirli günleri kadınlara ayrılmış olan hamamlardır, çifte hamamlarda ise erkek ve kadın kullanıcılar haftanın her günü hamamı kullanabilir. Erkeklerle ayrılan bölüm kadınlara ayrılan bölümden büyüktür, mekan organizasyonu olarak sırt sırta inşa edilmiş iki bağımlı yapı gibidir, kadınların ve erkeklerin girişleri ayrıdır genellikle kadın girişi yapının çevresinde insan sirkülasyonunun daha az olduğu tarafa açılır. Meslek gruplarına göre hamamlar ise aynı görevdeki insan topluluklarına özel inşa edilir, örneğin asker hamamı ya da kışla hamamı, debbağların kullandığı tabakhane hamamları, tekke ve medrese talebelerinin kullandığı hamamlar gibi.

Roma devrinde de daha sonraları Osmanlı devletinde de hamamlar yalnızca yıkanılan yer olmamış, halkın bir araya gelip sohbetler ettiği, mahremiyet nedeniyle kamusal alanda sosyalleşemeyen kadınların eğlenceler düzenlediği, düğün, askerlik, bayram gibi günlere özel hamamların düzenlendiği yerler olmuştur. ‘‘Hamamlar, büyük yerleşim yerlerinde şairlerin özellikle kış aylarında bir araya geldikleri, şiir üzerine sohbetler ettiği yerlerdir. Klasik Türk şiirinde hamamın konu edildiği bu şiirlere

de “hammamiye” denilir. Tek başına eser oluşturanlar ise “hammamname” olarak anılmaktadır.(m.uzun)” Hamam kültürü Osmanlı medeniyeti içerisinde öyle yer edinmiştir ki hamam eşyalarından hamam çalışanlarına verilen isimlere değin kendine ait bir terminoloji oluşturmuştur.

Tarihsel Gelişimi

Temizlik ilk insanlardan bugüne ihtiyaç olmuş, medeniyetin gelişmesinin paralelinde temizlik anlayışı da değişmiş ve dönüşmüştür. Tarihsel süreçte hamamları incelemek istediğimizde ilk örnekler, Roma-Bizans hamamları, İslamiyet devri hamamları ve Selçuklu- Osmanlı hamamları olarak 4 başlıkta inceleyebiliriz.

▪ İlk Hamam Örnekleri

Batı Pakistan’da Sind eyaletinde İnduslara ait yerleşimlerde yapılan araştırmalarda su ve kanalizasyon ağının bulunması İnduslar’ın hamam yapılarının olduğu varsayımını ortaya çıkarmıştır. Bunun dışında orta doğu da Asurilerden kalma yıkanma yeri ve Antik Yunanda gymnasionlar da yıkanma alanları bulunmuştur.

▪ Roma-Bizans Hamamları

Kaynağını Antik Yunandan almakla birlikte hamam tipolojilerinin oluşmasında ciddi katkıları olmuştur. Varlıklı ailelerin konutlarına inşa edilen özel hamamların yanında halkın kullanımına açık hamamlar da inşa etmişler ve merkezi ısıtma sistemini geliştirmişler. Roma medeniyetinde de hamamlar insanların sosyalleştiği, sohbet ettiği, filozofların fikir alış verişinde bulunduğu mekanlardır. M.S. I. yy kadar inşa edilen hamamlarda mekan organizasyonu düzenli değildir, I. yy da ısıtma sisteminin gelişiminden sonra hamam yapılarında mekan organizasyonunda benzerlikler ve tipolojiler temel düzeyde oluşmaya başlamıştır. Bizans İmparatorluğu pagan inançların yaygın olduğu Roma İmparatorluğunun Hristiyanlaşmış hali olarak ciddi bir değişime uğramaksızın hamam kültürünü yaşatmıştır.

▪ İslamiyet Dönemi Hamamları

Müslümanlığın ilk yayılış coğrafyasının Bizans sınırlarına komşu olması, bölgede çok sayıda Roma dönemi eserinin varlığı ve İslamiyet’in inananlara temizliği öğütlemesi sonucunda Roma dönemi yapıları örnek alınarak benzer mekan organizasyonlarına

sahip hamamlar inşa etmişlerdir. Isıtma sistemini değiştirmeden kullanmışlardır, mekan organizasyonu ve tipolojisi yönüyle Roma dönemi yapılarının tekrarı niteliğindedirler.

▪ Selçuklu- Osmanlı Hamamları

Anadolu'nun Türkleşmesi ile birlikte Selçuklular döneminde öncelikle mevcut, kaplıcalar ve ılıcalar kullanılmış fakat kaplıcalar ve ılıcalar akarsu kullanmasına rağmen Roma döneminden kalan hamamlarda İslami hassasiyetlere uygun dönüşüm sağlanamadığı için eski dönemlerden kalan hamamlar terk edilmiştir. Selçukluların yürüttüğü imar faaliyetlerinde inşa ettikleri hamam yapılarında Orta Asya'dan getirdikleri kültürleri ile Arap yarımadasında yönettikleri alanlarda ki kültürle harmanladıklarını mimari yaklaşımlarında okumak mümkündür. İnşa ettikleri hamamlarda soyunma alanlarını tavan yüksekliği fazla, kullanıcıların dinlenmesine ve sosyalleşmesine imkan veren kullanıcıların ferahlatması amacıyla içinde şadırvanı bulunan, sıcaklık kısmında terleme alanları yerine göbektaşının kullanıldığı mekanları tercih etmişler ve yerleşim alanları dışında kervansaraylara da hamamlar inşa etmişlerdir. Mekan organizasyonunda ılık-ılık-sıcaklık-halvet-külhan düzenini benimsemişlerdir. Osmanlı Devletinde mekânsal ve işleyiş anlamında bir değişme olmamış tezyinat anlamında farklılıklar görülmüştür. Özel ve genel kullanıma açık hamamlar inşa etmişlerdir. Özellikle İstanbul başta olmak üzere nüfusu yoğun olan yerlerde çok sayıda hamam açılmış ama 18.yy da fazla su ve yakıt sarfıyatı yapması nedeniyle hamam inşası kısıtlamıştır. Çok sayıda hamam inşasının bir nedeni de hamam işletmenin karlı görülmesi ve bunun sonucunda kişilere veya vakıflara gelir sağlamak istenmesidir.

Günümüze gelindiğinde yıkanma ihtiyacının konutlarda karşılanmasının tercih edilmesi sosyalleşmek için farklı alternatiflerin oluşması gibi nedenlerle Osmanlı Devletinden Cumhuriyete ve oradan günümüze hamam yapıları kapanmış ve birçoğu yıkılmıştır. Yakın dönemde turistik amaçlarla hizmet verenlerin dışında yeni hamam inşa etmek tercih edilmemiştir.

2.4. Hamamın Bölümleri ve Tipolojisi

Hamam yapılarında Roma ve İslam medeniyetinde yaşayış ve inanış biçimlerine bağlı olarak işleyiş değişse de aynı fonksiyona sahip bölümler bulunur. Selçuklu ve

devamında Osmanlı devrinde hamam yapılarında mekan; soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, külhan olarak bölümlendirilebilir. Mekanlar eksenler doğrultusunda yayılmıştır, ilk örneklerde mekanlar daha minimal ve asimetrikdir sonraki dönemlerde ise tam anlamıyla simetrik ve büyüktür. Türk hamam plan tipolojisi sıcaklık bölümünün şekillenişine göre sınıflandırılır.

▪ Soyunmalık

Yapının giriş kısmında bulunan ıslak hacimlere geçilmeden önce ki ilk karşılama mekanıdır. Kullanıcıların soyunma, giyinme eylemlerini gerçekleştirdiği ve dinlenmek için de kullanılan kısımdır. ‘‘Türk hamamlarında alan bakımından en büyük hacim soyunmalık kısmıdır. Bu hacim genellikle ılıklik ve sıcaklık mahallerinin toplam alanına eşdeğer büyüklüktedir. (Yılmaz, 1986)’’ Soyunmalık bölümünün giriş kapısının yanında işletmecinin oturduğu masa ve onun yanında dolaplar bulunur. Mekanın duvarlarını çevreleyen oturma alanı olarak kullanılan seki bulunur. Kullanıcılara bu alanda dinlenir, kahve içebilir. Bölümün merkezinde ise dinlendirici özelliği sebebiyle şadırvan yahut fiske bulunur.

▪ ılıklik

Soyunmalık kısmı ile sıcaklık kısmı arasındaki geçiş mekanıdır, soğukluk olarak da isimlendirilir. ılıklik kullanıcıların ani sıcaklık değişikliklerinde şok yaşamaması için bedenlerini, sıcaklığa giriş öncesi sığa soyunmalığa geçişte ise soğığa alıştırdıkları yerdir. ılıklik bölümde oturmak için oturaklar, temizlik için traşlıklar ve tuvaletler bulunur.

▪ Sıcaklık

Yıkanma işlevinin yerine getirildiği ılıklik kısmından küçük kapılar ile geçişin sağlandığı hamamın en sıcak bölümüdür. Yalnızca yıkanmak için kullanılan sıcak su değil külhan kısmında açılan aralıklardan gelen su buharı da sıcaklık kısmını ısıtır. Sıcaklık kısmında farklı üst örtü sistemleri görülmekle birlikte genellikle ortada merkezi kubbe ve çevresinde halvetlerin ve eyvanların üstünü örten daha küçük kubbeler veya tonozlar sıralanmıştır. Merkezi kubbenin altında 40-50 cm yükseklikte dairesel ya da çokgen formlarda göbek taşı bulunur. Göbektaşının etrafında eyvanlar ve halvet hücreleri bulunur. Halvet kısımları sıcaklık kısmının en sıcak bölümüdür, nispeten daha

alçak tavanlıdır rahat yıkanmak isteyenler için daha konforlu küçük yıkanma birimleridir. Eyvanlar ise tonozlu nişlerden oluşur ve nispeten daha büyük ve ferahdır. Halvetlerde de eyvanlarda da sıcaklık kısmının duvarları boyunca devam eden 20-25 cm yüksekliğinde oturma platformu, platformun üstünde su doldurulan kurnalar bulunur.

- Külhan

Isıtma sistemi olarak isimlendirmek de uygundur. Suyun ısıtıldığı, odunun ve külün biriktirildiği, girişi hamamdan ayrı ve zemini hamamın diğer kısımlarından daha aşağıda olan kısımdır. Genellikle hamamın sıcaklık kısmının bitişiğinde yer alır. Külhan kısmında ısınan su yapının zemininde yükseltilmiş döşemedeki kanallarla hamamın ısıtılmasını sağlar, soyunmalık bölümü haricinde bu kanallar bütün yapıyı dolaşır.

Tipolojileri

- Dört Eyvanlı Aksiyel Planlama

Medrese, cami gibi farklı yapı tiplerin çokça örneği bulunan plan tipolojisinin referansı Orta Asya'dır. Hamam yapılarında kullanılan şekliyle merkezde göbekaşının bulunduğu kısmın üstü kubbeli ve birbirini dik kesen akslar doğrultusunda tonozlu eyvanları olan köşelerinde küçük halvet hücreleri bulunan genellikle halvet hücrelerinin daha küçük kubbelerle örtüldüğü aksiyel sistemli plan tipolojisi.

- Çok Kubbeli Planlama

Yıkanma mekanı eş büyüklükteki kısımlara bölünmüş ve aynı büyüklükteki kubbelerle örtülmüştür, günümüze çok sayıda örnek ulaşmamıştır.

- Merkezi Kubbe Etrafında Halvet Sıralı Planlama

Merkezde göbekaşının etrafında sıralanmış halvet hücrelerinin olduğu merkezi kubbeyi çevreleyen sıralı küçük kubbelerin üs örtü olarak kullanıldığı dörtgen şeklinde plan tipolojisi.

- Yıldız Sıcaklıklı Planlama

“Yıldız sıcaklıklı planda, genel yıkanma yerleri olan tonozlu nişler altılı, yedili veya sekizli çokgen şeklindeki göbekaşı etrafında sıralanmıştır. (Yılmaz, 1986)”

Konfor anlayışının değişmesi ile hamamlar ticari değerini kaybetmiş ardından hamam yapısı inşa edilmemiş, eski hamamlar ise terk edilmiş ve yıkılmıştır. Bugüne gelindiğinde turistik amaçlı olarak restorasyon görerek işlevini sürdüren az sayıda yapı bulunmakla birlikte çağın gereksinimlerine göre yeniden işlevlendirilmiş hamamlarda bulunmaktadır.

2.5. Türkiye’den ve Dünyadan Örnekler

2.5.1. Türkiye’den Örnekler

2.5.1.1. Çanakkale Seramik Müzesi

Çanakkale il merkezinde askeri hastanenin yakınındadır. 1904 yılında Donanma komutanlığı tarafından erlerin ihtiyacını karşılaması için inşa edilmiştir. 1974 yılına kadar er hamamı olarak kullanılmış, 1976 yılında tescillenmiş 1996 yılına kadar da hamam işlevini sürdürmüştür.

Resim 2.2. Seramik müzesi ön görünüş

Resim 2.3. Seramik müzesi soğukluk bölümü

2009 yılına kadar atıl durumda kalan yapı 2010 yılında yapılan protokolle belediyeye devredilmiş 2012 yılında ise restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Restorasyon sonucunda Çanakkale ile özdeşleşen seramik ürünlerinin sergilendiği müze olarak işlevlendirilmiş; soğukluk, ılıkılık, sıcaklık kısmı giriş-bilgilendirme ve sergi alanı olarak, yapıya sonradan eklenmiş olan ek bina ise toplantı odası ve idari bölümler olarak kullanılmaktadır.

Resim 2.4. Seramik müzesi sıcaklık kısmı

Resim 2.5. Seramik müzesi sıcaklık kısmı

Resim 2.6. Seramik müzesi 20.yy başı (anonim)

2.5.1.2. Bursa İncirli Hamam

15. yüzyılda tek hamam olarak yaklaşık 400 m²'lik bir alanda, tuğla ve kesme taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. 1805 yılında onarım görmüş ve farklı işlevler ile kullanılmaya başlanmıştır. 1940'lı yıllara kadar birçok kez onarım görmüş, 1945 yılında mülk sahibi değişmiş, yapı esaslı bir onarım görmüş ve özgün işleviyle yeniden kullanıma başlamış, 1985 yılında çıkan bir yangından sonra işlevsizleşmiştir. 2011

yılında başlayan restorasyon çalışmaları 2013 yılında tamamlanmıştır. Günümüzde kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.

Resim 2.7. Soğukluk bölümü/konferans salonu

Resim 2.8. İncirli Hamam genel görünüm

Resim 2.9. İncirli Hamam n cephe görünüm

Resim 2.10. Sıcaklık bölümü/sergi alanı

Resim 2.11. Sıcaklık bölümü/sergi alanı

2.5.1.3. Antalya Pazar Hamamı

Antalya Balıbey mahallesinde bulunan hamam 16. Yüzyılda çift hamam, klasik osmanlı hamam mimarisine göre inşa edilmiş, duvarlarında moloz ve kesme taş birleştirici eleman olarak da horasan harcı kullanılmıştır. Hamamın erkekler için ayrılan kısmı kadınlar için ayrılan kısımdan büyüktür. 1965 yılına kadar özgün işleviyle kullanılmış daha sonra 1998'e kadar lokanta daha sonra da kafe olarak kullanılmış 2004 yılında restore edilmiştir. Günümüzde turistlerin sıkça ziyaret ettiği bir bölgede olduğu için hediyelik eşyaların satışının yapıldığı ticari işlevli bir mekan olarak kullanılmaktadır.

Resim 2.12. Pazar hamamı genel görünüm

Resim 2.13. Pazar hamamı halvet hücresi

Resim 2.14. Pazar hamamı sıcaklık bölümü

Resim 2.15. Pazar hamamı soğukluk bölümü

Resim 2.16. Pazar hamamı giriş kapısı

2.5.1.4. Kula Sungur Bey Hamamı

Miladi 1351’de Manisaya bağlı Kulada Sungur Beyin vakfiyesi olarak yaptırılmıştır, 1494 de onarım görmüş, 2006 yılında ise restore edilen yapının 2013 yılından bugüne soyunmalık ve sıcaklık kısımları kafe olarak kullanılmaktadır.

Resim 2.17. Sungur bey hamamı soğukluk bölümü

Resim 2.18. Sungur bey hamamı sıcaklık bölümü

Resim 2.19. Sungur bey hamamı ılıklik bölümü giriş

Resim 2.20. Sungur bey hamamı genel görünüm

2.5.1.5. Afyon Millet Hamamı

Osmanlı Devrinde 17.yüzyılın ikinci yarısında çifte hamam olarak inşa edilmiş ve 1960 yılında onarım görmüş, 1980’li yıllara kadar özgün işleviyle fiilen kullanılmaya devam etmiştir. Ermeni ustalar inşa ettiği için halk arasında Gavur Hamamı olarak da bilinir. 1911 yılında Kadınlar kısmının soyunmalık bölümü yeniden inşa edilmiştir. 1981 yılında tescil işlemi yapılmış, 2003-2005 yılları arasında restore edilmiştir. Moloz ve

kesme taş örgü duvar sisteminin üstü kubbeler ve tonozlarla örtülmüştür. 2 bin m² alana yayılmış hamam günümüzde içinde konferans salonu, sergi salonu ve kafeteryasının da bulunduğu kadınlara yönelik meslek edindirme kursları bulunan halk eğitim merkezi işlevi üstlenmektedir.

Resim 2.21. Millet hamamı genel görünüm

Resim 2.22. Millet hamamı soğukluk bölümü/atölye

Resim 2.23. Millet hamamı soğukluk bölümü/Atölye

Resim 2.24. Millet hamamı sergi alanı

Resim 2.25. Millet hamamı genel görünüm

2.5.2. Dünyadan Örnekler

2.5.2.1. Makedonya Ulusal Galerisi

Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te günümüze ulaşmayı başarmış iki hamam yapısından biri olan Davut Paşa Hamamı, şehrin merkezinde taş köprü'nün yanındadır, çifte hamam olarak 8 yılda II. Beyazıt Han'ın sadrazamı Davut Paşa tarafından inşa edilmiştir(1489-1497). 1948 yılında sanat galerisine çevrilmiş, 1963 yılında depremde ciddi hasar görmüş, 2013 yılında TİKA tarafından onarılmıştır. Yapının dış cephesiyle tavan ve kubbe tezyinatları ilk yapıldığı şekliyle bugüne kadar ulaşılmıştır. Yapıda 14.-20. Yy arasında Makedon sanatçılar tarafından yapılmış eserler sergilenmektedir.

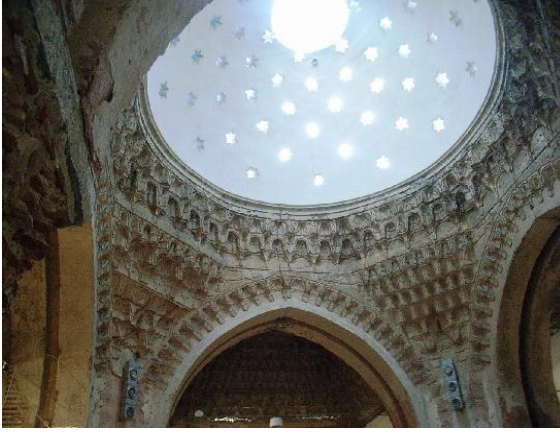
Resim 2.26. Davut Paşa hamamı genel görünüm

Resim 2.27. Davut Paşa hamamı soğukluk bölümü

Resim 2.28. Davut Paşa hamamı soğukluk bölümü

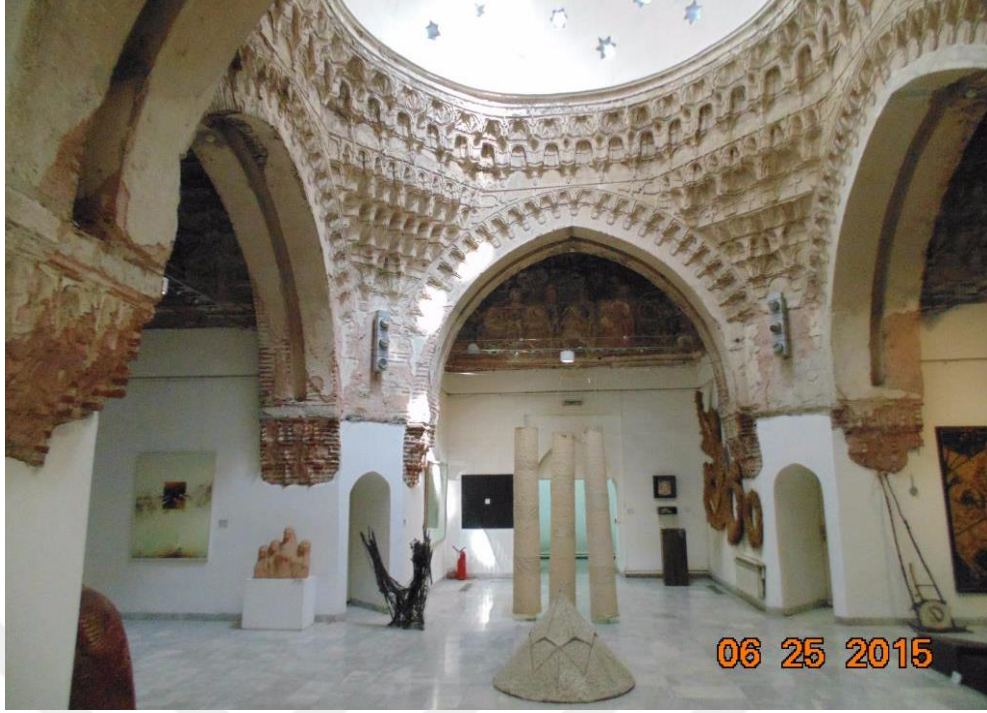
Resim 2.29. Sıcaklık bölümü kubbe görünümü

Resim 2.30. Sıcaklık bölümü/sergi alanı

Resim 2.31. Davut Paşa hamamı genel görünüm

Resim 2.32. Davut Paşa hamamı sıcaklık bölümü/sergi alanı

2.5.2.2. Mostar Hamam Müzesi

Keyven bey hamamı(tabakhane hamamı) Neretva nehrinin sağında, eğri köprüye 100 metre mesafede, eski Türk çarşısı ile tabakhane camisinin olduğu alandadır. Mostar da ayakta kalan tek Türk hamamıdır. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Bosna Hersek'te katiplik yapan keyvan bey tarafından inşa ettirilmiştir, özgün işlevini kaybettikten sonra bir dönem ticari amaçlı depo olarak kullanılmış, daha sonra restore edilerek hamam müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hamamlarda kullanılan eşyalar sergilenmekte ve hediyelik hamam eşyaları satılmaktadır.

Resim 2.33. Keyven bey hamamı soğukluk bölümü

Resim 2.34. Keyven bey hamamı halvet hücresi

Resim 2.35. Keyven bey hamamı sıcaklık bölümü

Resim 2.36. Keyven bey hamamı giriş kapısından bir görünüm

Resim 2.37. Keyven bey hamamı soğukluk bölümü

Resim 2.38. Keyven bey hamamı hediyelik eşya

2.5.2.3. Kosova Arkeoloji Müzesi

Gazi Mehmet Paşa Hamamı Kosova Cumhuriyetinin Kültürel başkenti Prizren’de XVI. yüzyılın ikinci yarısında İşkodra Sancak Beyi Gazi Mehmet Paşa tarafından içinde kütüphane, cami, hamam, medrese ve türbenin de bulunduğu külliye’nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Yapı kadın ve erkeklerin aynı anda kullanımına uygun şekilde çifte hamam olarak inşa edilmiştir, erkek kısmı kadın kısmından daha büyüktür, soğukluk kısımları büyük tek kubbeli, sıcaklık kısımları dokuz küçük kubbeli ve duvar kalınlığı 90 cm olarak inşa edilmiştir. Hamam 1833, 1964, 1970’lerde onarım görmüş; 1944’e kadar özgün işlevi ile kullanılmış daha sonra peynir üretimi ve depo olarak kullanılmış ilerleyen yıllarda kaderine terk edilmiştir. Günümüzde Arkeoloji müzesinin üç binasından biri olarak kullanılmakta ve geçici sergilere de ev sahipliği yapmaktadır.

Resim 2.39. Sıcaklık bölümü sergi alanı

Resim 2.40. Sıcaklık bölümü sergi alanı

Resim 2.41. Sıcaklık bölümü sergi alanı

Resim 2.42. Ilıklık bölümü sergi alanı

2.5.2.4. Hammam-e Khan

Yezd şehrinin merkezinde bulunan hamam; tonozlu tavanları, kemerleri, vitrayları ve freksleri ile geleneksel İran mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır.

1791-1797 yıllarında Muhammed Tağı Han tarafından çarşısı ve meydanıyla bir külliye olarak inşa ettirilmiştir. 1986 yılında İran Ulusal Miras Listesine alınmıştır. Yapı günümüzde kafe ve lokanta olarak kullanılmaktadır.

Resim 2.43. Hamamın giriş kapısı

Resim 2.44. Hamamın soğukluk bölümü/kafe

Resim 2.45. Hamamın soğukluk bölümü/kafe

Resim 2.46. Hamamın sıcaklık bölümü/lokanta

3. MEKAN DİZİMİ ANALİZİ YÖNTEMİ

3.1. Mekan Dizim Analizi Yöntemi

Mekan bizi çevremizden belirli bir ölçüde ayıran, eylemlerimizi sürdürmemiz için boyutları belirli, sınırları tanımlanmış boşluklardır. Somut niteliklerinin dışında duyguların ve hatıraların oluşturduğu yansımalara, kullanıcı-mekan ilişkisi gibi soyut nitelikleride bulunur. Mekanın biçimlenişıyla sosyal yapı arasındaki ilişkiyi tanımlayan mantıksal bir yöntem gereksinim duyulmuştur.

1970’li yılların başında yapı ve şehircilik ölçeğinde mekânsal görünüm etkisinin ve sosyal yapıyla ilişkisinin ortaya çıkartılması için University College of London’da(UCL) Bill Hillier ve ekibi tarafından, mekan okuma yöntemi olarak Space Syntax analiz yöntemi ortaya atılmıştır. (Hillier vd.,1983). Space Syntax yönteminde amaç tanımsız tanımlanabilir yapmaktır. Space syntax insan zihninde “mekanın yansımaları” olarak, deneyimlere dayalı bilginin oluşmasında en önemli rolü oynayan mekanın soyut karakteristiklerini, somut olarak ifade ve analiz etmeyi sağlayabilen sayısal bir tekniktir (Hillier B.,Hanson J.,1997:01.1). Mekan dizim analizini, diğer analitik yaklaşımlardan ayıran yanı; insanların hareketle ve görünür alan kavramıyla var olan ‘mekansal deneyimine’ odaklanması, insanların bir araya gelme potansiyelini ölçebilmesi, yani fiziksel doku ile kullanıcı arasında kurduğu ilişkidir. Ayrıca kentsel ölçekten yapı ölçeğine her mekanın temelde; eşzamanlı ilişkilerin tanımlandığı bir mekansal kurguyu içerdiğini yani yapılandırılmış bir ‘konfigürasyon ögesi’ olduğunu öne sürmektedir. Öyle ki en basit bir bedevi çadırında bile, yemek yeme, çalışma, dinlenme gibi çeşitli amaçlarla farklılaşan bölümler bulunmaktadır (Karimi 2012, Hillier ve Hanson 1984).

3.2. Mekan Dizimi Analizi Yöntemi Araçları

Mekan dizimi analizi yöntemini kullanmak amacıyla; Axman, SpaceBox, Pesh, NewWave, Wepmap, Ajax, Depthmap, Confeego gibi çok sayıda yazılım geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında yapılacak analizlerde Depthmap programı kullanılacaktır.

3.3. Mekan Dizim Analizi Kavramları

Bağlantılılık değeri (connectivity):

Mekanla doğrudan bağlantılı aks veya komşu mekan sayısının ölçülmesidir. Doğrudan bir sonraki basamaktaki mekan sayısını ölçen lokal uzaklıktır. (Hillier, B., Hanson, J. 1984.) Bağlantı değeri mekanın bütünleşme veya ayrışma eğiliminin yerel ölçütüdür. Bu yerel ölçüt, mekanın kavranması ile ilgili en temel bilgidir. (Çakmak, 2011) Mekanın bağlantılılığı yalnızca düğüm ve kenar noktaları ile ilgili değildir. Düğümü oluşturan mekanların kullanımı, mekanın biçimi ve bulunduğu yer ile de ilgilidir. (Çakmak, 2011)

Entegrasyon-Bütünleşme değeri(Visual Integration):

Bir dolaşım hattı boyunca hareketin tahmin edilmesinde en önemli ölçüt, mekânsal bütünleşme değeridir. Bütünleşme, mekanın sistem içindeki diğer mekanlara olan ortalama derinliğidir ve global bir ölçüttür. (Çakmak, 2011) Mekan derinliği azaldıkça, komşu mekanlara erişim kolaylaşır ve hareket yoğunlaşmaya başlar aynı şekilde mekan derinliği arttığı bölümlerde hareket yoğunluğu düşer. Hareketin yoğunlaştığı bölümlere bütünleşik(integrated), azaldığı bölümlere ayrılmış(segreated) denir. Bütünleşik mekanlar bir yerde yaşayan ya da orda herhangi bir nedenle bulunan tüm insanları bir araya getirme potansiyeli taşır. En bütünleşik mekanlar ise başka bir yere gitmek için bile içinden geçme olasılığı bulunan mekanlardır. Ve bu alanlara “bütünleşik çekirdek - integrated core” denilmektedir. (Hillier, 1984) Bütünleşme değerinin en yüksek olduğu bölümler kullanıcıların yön bulmada sorun yaşamadıkları, en okunabilir mekanlardır. Aynı zamanda doğrudan erişilen bölümler yapıların en yoğun ziyaret edilen kısımlarıdır. Entegrasyon değeri erişim olanaklarını, mekan organizasyonu ve yüklenen fonksiyonla mekan içi hareket ilişkisini yorumlamaya imkan verir.

Ortalama Derinlik Değeri(Visual Mean Depth):

Derinlik değeri bir noktaya ulaşmak için başka kesişim noktalarının içinden geçilmesi durumunda ortaya çıkar. Ulaşılabilecek mekan için geçilecek kesişim noktası arttıkça veya yön değiştirmek gerekiyorsa derinlik değeri artar. Her mekanın organizasyondaki diğer mekanlara göre derinlik değeri vardır, değerlerin ortalaması mekan organizasyonun bütününe ifade eder. (Hillier, B., Hanson, J. 1984.)

Görünür alan analizi (Visibilty Graph Analysis):

İsovist mekan içerisindeki herhangi bir noktadan 360 derece çevresinde görebildiği alandır, mekan içerisinde seçilen nokta değiştiğinde görüş alanı da değişir. Görsel ilişkinin mekanın tamamını kapsaması için bakış noktalarının çok sayıda olması gerekmektedir. Kullanıcının mekanı kullanım tarzının izovistlerin etkileşimiyle bağlantısı savı üzerinden, mekandaki tüm isovistlerin çakıştırılmasıyla görünür alan analizi elde edilir. Görülebilir grafiği analiziyle kullanıcıların nerelere yoğunlaştığı analiz edilir.

3.4. Mekan Dizim Analizi Yöntemi Kullanım Alanları

Mekan Dizimi Analizi yöntemlerinin kullanım alanları;

- Kentlerin ağ örüntüsünde fiziksel doku ile yaya hareketi arasındaki ilişkiyi tanımlama
- Kentsel sistemin okunabilirliğini ölçme ve yön bulma imkanlarını inceleme,
- Kamusal alanlara ulaşılabilirlikte,
- Karmaşık fonksiyonlu yapıların iç mekan kurgusunu çözümleme ve tasarlama aşamasında,
- Şehir planında bütünleşmeyi ve ayrışmayı incelemede,
- Kent ölçeğinde yeni eklemeler için yer seçiminde ve hareket organizasyonu açısından kente etkisini araştırmada,
- Tarihi yapıların iç mekan kullanımlarını ile kullanıcıları arasındaki ilişkiyi incelemede
- Suç ve mekan ilişkisini araştırmada,
- Erişilebilirlik, kontrol edilebilirlik, mahremiyet gibi sosyal hiyerarşiyi ve sınırlamaları çözümlemde,
- Karmaşık yapı binalarda yapılacak revizyonlarda, kullanıcı hareketlerini çözümlemde,
- Bir mekanın içe dönük ya da dışa açıklık açısından irdelenmesi gibi örneklerle sıralanabilir (Çil, 2006).

3.5. Yeniden İşlevlendirme ve Mekan Dizimi

Yapıların kullanım ömürlerini tamamlamadan işlevsel ömürlerini tamamladıkları durumlarda, yapının yeni bir işlevle kullanımı hem ekonomik hem çevreci bir yöntemdir. Yapıların inşa amacı dışında bir işlevle kullanımında mekanların birbiriyle ve mekanda ki diğer elemanlarla ilişkisi, yeni işlev özelinde yapının sosyal atmosferini etkiler. Bu noktada mekanın dizilimsel analizi yöntemi yapıyı cansız bir nesne yerine kullanıcısıyla birlikte yaşayan bir organizasyon gibi düşünür. Mekan kurgusu üzerine bilimsel, matematiksel dil üreterek soyut bilgiyi somut veriye dönüştürür. Böylelikle bina ölçeğinde ölçülemeyen özellikleri ölçülebilir yaparak, mekanın potansiyelini ortaya koyar, mekanı kavramak ve eleştirmek için bilgi verici bir araç niteliği taşır. (Dursun, 2007) İşlevlendirme sürecinde yeni alternatif önerilerinin geliştirilmesi veya önerilen işlevlerin olası etkilerinin değerlendirilmesi ve yeni fonksiyonun işleyiş analizlerinin yapılabilmesi için bilimsel veriler verir. Mekan dizimi kanıt tabanlı olması ve daha kesin bilimsel veriler sağlamasıyla mekansal üretimleri aracılığıyla mimari sezgileri tetikleyici ve yönlendirici bir etkiye sahiptir (Hillier ve Hanson, 1997). Yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde yapılacak analizlerde 4 kavramdan yararlanılacaktır. Bu kavramlar; bağlantılılık değeri, entegrasyon-bütünleşme değeri, ortalama derinlik değeri, görünür alan analizidir.

4. ALAN ÇALIŞMASI

Tarihi yapıların yeniden kullanımında yapının yeni işlevinin belirlenmesinde diğer pek çok süreçte olduğu gibi iki temel yaklaşım vardır. Bu yaklaşımların ilki yorumsaldır. Duygulara, hatıralara dayanan, kullanıcının biliş dünyasında kurduğu ilişkilerle şekillenen, detaylı düşünülmemiş ve kişinin yapıyı kullanma amacına göre farklı önerilerin oluşabildiği yaklaşımdır. Söz gelimi tarihi bir yerleşim alanında ziyaretçi olarak gelen kullanıcı ile aynı alanda yaşayan yapıyla komşuluk ilişkisi kurmuş yerleşik kullanıcının beklentisi ve kullanım amacı aynı olmayacaktır. Bu yönüyle sezgisel yaklaşımlar nesnellikten görece uzaktır. İkinci yaklaşım mantıksaldır. Sayısal verilere dayanan analitik ve sistematik yaklaşımdır. Mantıksal yaklaşım da önerilen işlevleri değerlendirmek için niceliksel veriler elde edilir. Yorumsal yaklaşımla yapıların yeniden kullanımında fonksiyonun belirlenmesi hem nesnellikten uzak hem de gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için sistematik bir alt yapı oluşmasına engeldir. Fakat bu sebeplerle yalnızca sayısal verilerden faydalanarak bir karara varmak mantıksal yaklaşımda doğru olsa da yapı kullanıcı ilişkisini göz ardı etmiş olacaktır. Bu nedenle tez kapsamında çalışma alanının kullanıcıları ziyaret yoğunluklarına göre üç gruba ayrılmış ve yapı insan ilişkisi düşünülerek kullanıcıların yeni işlev için önerileri sorulmuş bu noktaya kadar yorumsal yaklaşımla kullanıcıların en çok talep ettiği fonksiyonlar belirlenmiştir, devamında çalışma alanındaki yapılar mekan dizimi analizi yöntemiyle plan düzleminde analiz edilmiş ve talep edilen işlevlere uygun mekan konfigürasyonları önerilmiştir. Bu sayede Hoca Hasan ve Kale Hamamlarının yeniden işlevlendirilme sürecinde yorumsal ve mantıksal yaklaşımlar bir arada kullanılarak, kullanıcı talepleri ve mekânsal olanaklar birlikte değerlendirilmiştir.

4.1. Harput Yerleşiminin Genel Özellikleri

4.1.1. Tarihsel Süreç

Eldeki bulgular ışığında Harputta ilk yerleşim M.Ö 2000'lerde Hurriler tarafından kurulmuştur. Hurrilerin ardından bölge Hitit egemenliğine girmiş kısa bir süre sonra Urartular bu egemenliğe son vermiştir. Van, Tuşpa merkezli olarak doğuda devlet teşkilatlanmasını yapan Urartular, M.Ö 9.yyda Harputu egemenliği altına almıştır. Sınır

kenti olması nedeniyle Harputu imar etmişlerdir. Kale o dönemin eseridir, Harputun dört bin senelik geçmişi vardır.

Harput adını üzerine kurulduğu kaya kütesinden alır. Urartuca kelimenin Türkçesi Taşkale demektir. Harput milattan sonra 100'lerin sonuna değin, dönem dönem Romalıların dönem dönem Pontus Krallığının nüfuzunda kaldığını görmekteyiz. Bununla beraber, Miladi 3.asırdan başlayarak bölgenin tamamı Roma devletine katılmıştır. İlerleyen süreçte bölgenin hakimiyeti sırasıyla Sasanilerin, Bizansın, Türklerin eline geçmiştir 1085 yılında (Çubukoğulları, Artukoğulları, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlı). 1515 Çaldıran muharebesinden sonra 1516 yılında Osmanlı hakimiyetine Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak olarak girmiştir.

19. yy'a gelindiğinde yerleşim alanının coğrafi limitlerine ulaşması, isyanlar ile bozulan asayişin tekrar sağlanması için Sultan II.Mahmud tarafından görevlendirilen Reşit Mehmet Paşa tarafından ovada yeni kent inşa edilmiştir. 1834de askeri binalar yapılmış, idare makamı taşınmış, hastahane inşa edilmiştir. 19.yy'ın ikinci yarısında yeni yerleşim alanı önce eyalet daha sonra kent merkezi haline gelmiştir. Sonuç olarak Elazığ mevcut durumdaki yerleşim alanında gelişmeye başlamıştır. Harputun ovaya taşınması coğrafi ve iklimsel etmenlerin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

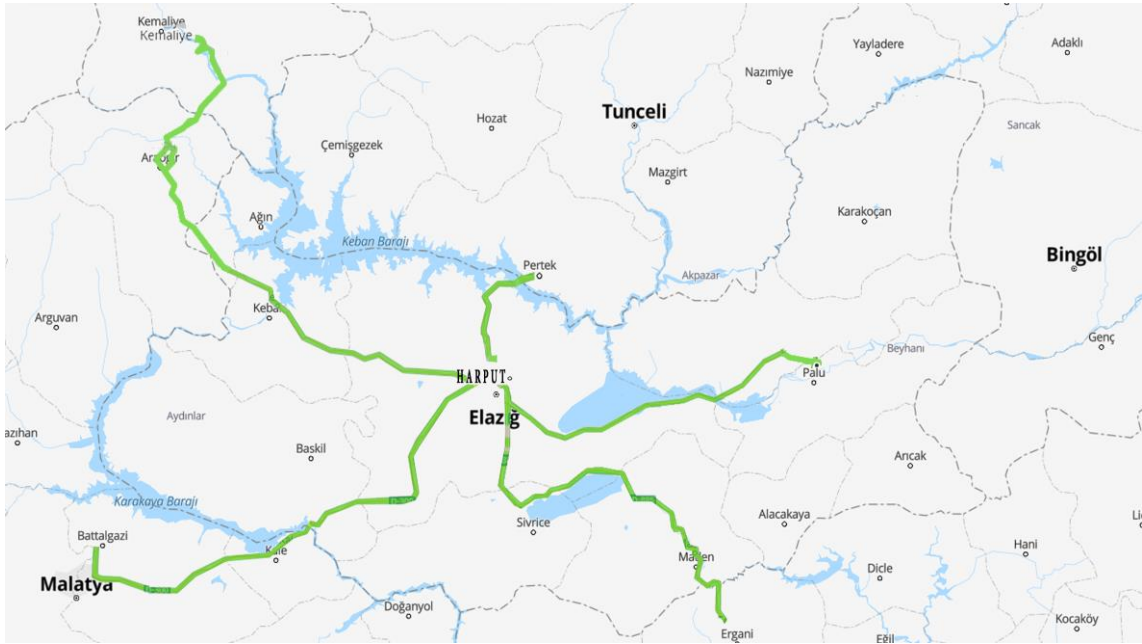
Abdullaziz Hanın saltanatının beşinci senesinde Harput valisi İsmail Paşa tarafından verilen teklif sonucunda 1867'de Harput isim değiştirilmiş ve Mahmuratul Aziz olmuştur. Ancak ismin uzunluğu ve söylenişinin güç olması gibi nedenlerle tebaa arasında El Aziz olarak kısaltılmıştır. Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün 1937'de kente yaptığı ziyarette kendisinin önerisi sonucunda bereketli yer manasında Elazık adı uygun görülmüştür. Bu ad ileri bir zamanda Elazığ'a olarak değişmiştir.

Harput önce Elazığ merkeze bağlı bucak haline gelmiş 1981 yılında ise mahalleye dönüştürülmüştür.

4.1.2. Coğrafi Konumu ile Topoğrafya

Doğu Anadolunun Yukarı Fırat havzasında Elazığ il merkezi içinde bulunan Harput, Elazığ şehrinin eski yerleşim merkezi ve mevcut durumda tarihi bir mahallesidir. Kent merkezine 7 km uzaklıkta olan mahalle 39° 15' doğu boylamı, 43° 43' kuzey enlemlerinde ve deniz seviyesinden 1450 metre yükseklikte olup şehir merkezinden 400 metre daha yüksektedir.

Harput kuzeyden güneye doğru azalan eğimde bir plato üzerinde, çevresindeki ovalara hakim bir sırtta kurulmuştur. Çaphur ve mezbahane dereleri ile bu derelerin oluşturduğu vadilerle sınırlanmış yerleşim en geniş sınırları ile 4km² lik bir alana yayılmıştır. Çevresiyle yükseklik farkının 350-400 m yüksekte olmasının doğal sonucu olarak kış aylarında sıcaklıklar daha düşük seyreder ve kar daha uzun süre yerde kalırken yaz aylarında sıcaklıkların Elazığ ovasından daha düşük seyretmesi sebebiyle sayfiye yeri olarak tercih edilmiştir.

Harita 4.1. Tarihi yerleşim alanlarına uzaklık

HARPUT-ELAZIĞ:7 Km HARPUT-KEMALİYE:149 Km HARPUT-PERTEK:32 Km
HARPUT-PALU:90 Km HARPUT-ARAPGİR:97 Km HARPUT-ERGANİ:102 Km
HARPUT-BATTALGAZİ:110 Km

4.1.3. Demografi

Verimli tarım arazileri üzerinde bulunması ve kervan yolları üzerinde bulunması sebebiyle üzerinde birçok uygarlığın hayat sahası bulduğu Harput ve çevresi Neolitik dönemden başlayarak sabit yerleşim yeri olmuştur. Yapılan araştırmalarda M.Ö:6000 yıllarda Hurrilere kadar uzanan yerleşim izleri bulunmuştur. Hurrilerden bugüne birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Harput da ilk nüfus verilerine Osmanlı hakimiyeti ile birlikte tutulan tahrir defterleri ve şeriye sicillerinde rastlanmaktadır.

16.yy da yapılan üç tahrir uygulamasında hane sayıları hesaplanmış her hanede yaşayan birey sayısının 7 olduğu kabul edilmiştir, bu durumda 16.yy sonunda Harput nüfusu 13.437 bulunuştur.

Harita 4.2. Harput eski yerleşim planı ve mahalleleri

17.yy da Avrupa Devletlerinin deniz yolları üzerinden ticareti ve ticaret rotalarının değişmesinden dolayı yaşanan ekonomik darboğaz ve artan vergilerle birlikte oluşan celali isyanlar neticesinde Harput'tan ciddi göçler yaşanmış ve özellikle gayrimüslim tebaa şehri terk etmiştir. Göçler neticesinde 1691 yılında Müslüman nüfus gayrimüslim nüfusu geçmiştir. Harput da nüfus 3921 e düşmüş bu nüfusun %53.7 sini Müslümanlar %46.2 sini gayrimüslimler oluşturmuştur .(Akyel, 2015)

1834 yılı sayımında 3500'ü gayrimüslim olmak üzere nüfus 11500 dolaylarındadır. 1881 de Harput nüfusunun 12000 kişi civarında olduğu kabul

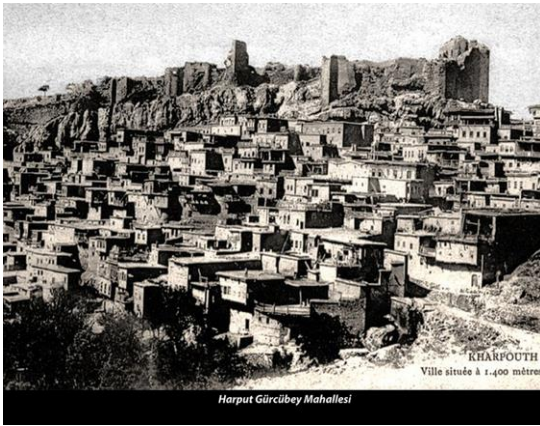
edilmektedir. Bu dönemde iki sayım arasındaki sürede Müslüman erkek nüfusun savaşlarda ölmesi ve misyonerlik faaliyeti yürüten yabancı okulların teşvikleri sonucunda Harput'ta toplam nüfus çok artmamakla birlikte gayrimüslüm nüfus ciddi artış göstermiştir. Yine bu dönemde Vali Reşit Mehmet Paşa 1862 de önce yönetim sonra da şehir merkezini doğal sınırlarına ulaşan Harput'dan Mezraa ya taşımış ve şehir ovaya doğru büyümeye başlamıştır.

Resim 4.1. Harput Gürcübey mahallesi günümüz

Resim 4.2. Gürcübey mahallesi 19.yy sonu(Anonim)

1915 Ermeni tehciri ile birlikte Harput'ta yaşayan Ermenilerde Halep'e sürgün edilmiş ve Harput'taki gayrimüslim mahalleleri terk edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra bucak olan Harput 1983 den sonra merkeze bağlı bir mahalle haline gelmiştir. Bugün 241 kadın 251 erkek toplam 492 kişinin ikamet ettiği küçük bir mahalledir.

Resim 4.3. Harput Gürcübey mahallesi 19.yy sonu(Anonim)

Resim 4.4. Gürcübey mahallesi günümüz

4.1.4. Kültürel Varlıkları

4.1.4.1. Somut Kültür Varlıkları

Harput yerleşiminde Urartulardan bugüne sürekli bir yaşam alanı olduğu için Urartular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Beylikler, Akkoyunlar ve Osmanlılar devrinde kalma kesintisiz bir kültür katmanlaşmasına sahiptir. Bu sebeple çok kısa mesafelerde farklı kültürlere ait tarihi buluntular vardır. 4000 yıllık Urartulardan kalma Harput kabartması yine Urartular ve Romalılarından kalma kaya mezarları, kalesi, dış surları, sivil mimarinin farklı örnekleri olarak hamamları ve evleri, farklı usüllerde yapılmış türbe ve kümbetleri, çeşmeleri, anıtları, her döneme ait camileri ve Anadolu'nun ilk kiliselerinden Meryem Ana Süryani kadim kilisesi ile farklı kültürlerin ve farklı dinlerin ortak yaşam alanı olmuştur.

4.1.4.2. Soyut Kültür Varlıkları

Kürsübaşı: Unesco tarafından 2010 yılında 'Geleneksel Sohbet Toplantıları' kapsamında Kürsübaşı geleneği temsili listeye kayıt edilmiştir. Geleneksel olarak eski Elazığ-Harput evlerinde, kış mevsiminde bir soba olarak kullanılmak üzere özel bir şekilde düzenlenen kürsü etrafında ısınmak, aynı zamanda da sohbet etmek ve eğlenmek amacıyla geceleri bir araya gelinmesine "kürsübaşı" denilmektedir. (Taşbilek, 2012: 46) Elazığ-Harput yöresinde mevsime göre yapılan sohbet ve eğlence geleneklerinin yöre halkının yaşama biçiminde önemli etkisi olmuştur. Aynı mahallede, aynı sokakta, aynı yörede oturan insanların bir araya gelerek yaşadıkları günün muhakeme ve muhasebesini yaptıkları kürsübaşı geceleri, müzik icrası yanında uzun kış gecelerinde, sohbetiyle, öğretici vasfıyla, halk oyunları, yüzük oyunları, seyirlik oyunları, masalları, hikâyeleri, efsaneleri, bilmece, taklitleri, şakaları, muziplikleri ve yiyecekleriyle Elazığ-Harput folklorunda önemli bir yer tutmaktadır. (Sivrikaya, 2002: 20).

Resim 4.5. Kürsübaşı

Harput Divanı ve Musikisi: Divan şiiri Harput'ta 16.yy da Halveti şeyhi Hasan Burhaneddin Cihangiriye dayanır. Daha sonra gelen Harputlu Rahmi, Hacı Hayri, Hafız Osman Öge, Osman Bedrettin(İmam Efendi) de dahil olmak üzere çoğu divan sahibi 47 divan şairi tespit edilmiştir. Divan edebiyatının bu kadar yaygın olmasında Harput'un döneminde çok sayıda medreseye sahip olmasının önemi büyüktür. Eski Türk Edebiyatı'nın gazel, müstezat, şarkı gibi manzumeleri Elazığ'da halk musikisine güfte olmuş yahut yöreye özgü bir klasik Harput musikisi doğmuştur. (Güler, 1999) Elazığ-Harput müziği, gerek yapısı itibarı ile gerek icrâ biçimi ile gerekse bu icra sırasındaki kuralları ile Türk müziği içerisinde özel ve önemli bir yere sahiptir. Kış aylarında; kürsübaşları, yaz aylarında; düğünler, kaya ve havuz başları Harput sanatçısının sanatlarını icra ettiği geleneksel sahnelerdir. Tespit edilmiş 200 civarında mahalli türküsü ve uzun havası bulunmaktadır. Makamlar işleniş olarak Azerbaycan muğamlarına benzerlik gösterirken güfte olarak da Kerkük hoyratlarıyla ciddi söz benzerlikleri mevcuttur bununla birlikte aynı makamlarda icra edilmesine rağmen Harput ağzı bir icra ile İstanbul ağzı bir icra farklıdır "...İstanbul ağzı bir Saba ile, Harput ağzı bir Saba arasında bariz farklar görüldüğü gibi diğer makamlarda da bu böyledir... Hiç bir zaman Harput havaları, İstanbul beste ve nağmelerini tutmaz, melodileri değişiktir, arada bariz farklar göze çarpar." (Sunguroğlu, 1961)

Resim 4.6. Harput divanı ve kürsübaşı meşkləri

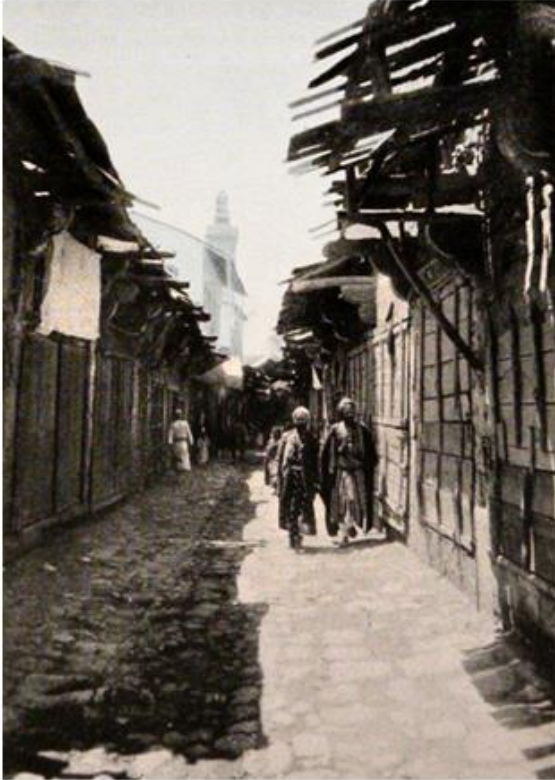
Folklörü: Yöreye özdeşleşmiş birçok halk oyunu olmasının yanında dünyada mumlu dans olarak tanınan çaydaçıra en öne çıkanıdır. 1947 yılında İngiltere de başlayıp geleneksel hale gelen Uluslararası Folklor Müzik Festivaline 1960 da Türkiye adına Elazığ takımı katılmış türküleri ile birincilik halk oyunlarında çaydaçıra ile üçüncülük kazanmıştır ve o günden sonra dünya da mumlu dans olarak tanınmıştır.

Gastronomi: A.T.O ile Ankara Patent ortaklığında yapılan Türkiyenin lezzetleri haritası çalışmasında çeşitlilik açısından Gaziantepin ardından mutfak kültürü çeşitli kent Elazığ seçilmiştir. Çalışma sonucunda tatlılar, yemekler, içecekler ve Elazığ da yatsılık olarak bilinen pestil, ceviz, orcik kuru meyvelerde dahil toplam 154 çeşit yiyecek tescil edilmiştir. Harput kültüründe geçmişi göçebe Oğuz Türklerine uzanan tutmaç, umaçaşı, anamaşı ve daha birçok yemek varlığını sürdürmektedir.

4.1.5. Ekonomik Yapı

1892 Tarihli Mamureü'l- aziz salnamesinde Harput'ta 20 han ve 800 dükkanın varlığından sözedilmektedir. Hanların büyüklüğünü ve mevkilerini tespit edebilmek mümkün olamadı. Tespit edebildiğimiz hanların isimlerini ise ancak tereke kayıtlarından elde edebildik. Esnafların ise mesleklerine göre belli sokaklarda

toplandıkları ve bir çarşı oluşturdukları göze çarpmaktadır. Bu meslek gruplarına ait sokak veya çarşıların isimlerini tespit edebildiklerimizden bazıları şunlardır: Attarlar Çarşısı, Eskiciler Çarşısı, Terziler Sokağı, Yukarı Dikiciler Çarşısı, Çakucular Sokağı, Sarraçlar Sokağı, Demirciler Çarşısı, Yemeniciler Çarşısı, Saman Pazarı, Kasaphane, Hıyarcılar Çarşısı, Maçlıoğlu Hanı, İpli Han, Aşağı Han. (Aksın, 1999)

Resim 4.7. Harput çarşısından bir görünüm(anonim)

Resim 4.8. Harput çarşısı günümüz

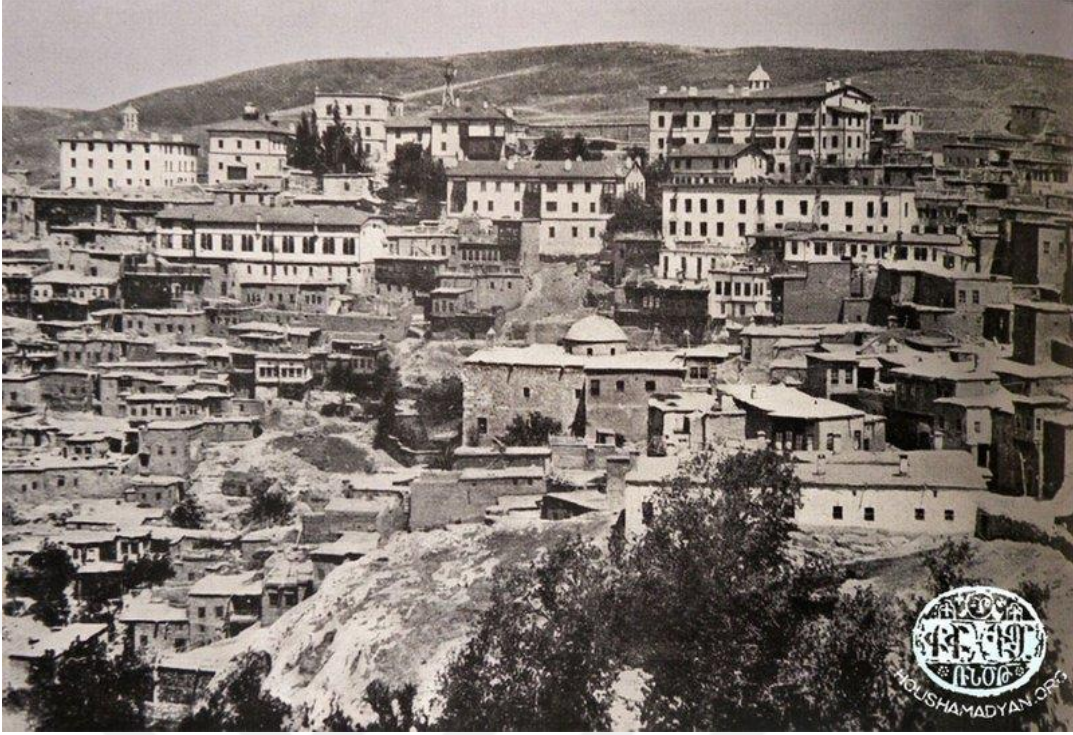

Resim 4.9. Harput çarşısından bir görünüm 19.yy(anonim)

4.1.6. Mimari

4.1.6.1. Eğitim Yapıları

1850 sonrasında Harput merkezinde 1 mektebi sultani, 1 dar'ul-muallimin mektebi, 1 mülkiye idadisi, 1 askeri rüştiye, meslek mektepleri, dini eğitim veren 15 medrese, Ermeni ve Süryani tebaya ait 6 iptidai 1 rüştiye, yabancıların açtığı 1 Amerikan koleji(fırat koleji), 1 Fransız koleji ve 1 alman mektebi bulunmaktaydı. Farklı eğilimleri olan çok sayıda eğitim kurumunun varlığı döneminde Harput'un önemli bir eğitim üssü olduğunun göstergesidir. Gayrimüslim tebaya ait okullar tehcirden sonra kapatılmış, yabancı okullar ise 1. cihan harbi sonunda kapatılmıştır. Türklere ait okullarda okuyan öğrenci sayısı şehir merkezinin Harput'dan mezraya taşınmasıyla azalmaya başlamış daha sonra ki dönemde Cumhuriyet'in ilanı sonrasında laik eğitim sistemine geçilmesiyle medreselerde kapatılmış yukarıda bahsi geçen okulların hiç biri bugüne ulaşamamıştır.

Resim 4.10. Harput misyoner okulları 19.yy sonu (anonim)

4.1.6.2. Dini Yapılar

Ulu Cami: Anadolu'nun en eski camilerinden biridir. Artuklulardan kalma cami Harput yöneticisi Fahrettin Karaaslandan tarafından 1146 yılında yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı iç avlulu bir beylikler dönemi eseridir ve bu yönüyle bölgedeki iki camiden biridir. Eğri minareli cami olarak da bilinir. Yapılan restorasyon da iç avlunun üstü ve avludaki şadırvan kapatılmıştır.

Resim 4.11. Ulu cami ve çevresi 19.yy (anonim)

Resim 4.12. Ulu cami ve çevresi günümüz

Meydan Cami: Eski kent meydanı olan sara hatun meydanının kuzeybatısında bulunmaktadır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Caminin bir duvarı ve birkaç sütunu günümüze ulaşmıştır.

Ağa Cami: 1889 yılında kullanılmaz haldeyken yıkılıp yeniden kagir yapı olarak inşa edilmiş ahşap olan cami kubbesi 1957 yılında yıkılmış tekrar inşa edilmiştir.

Resim 4.13. Ağa cami 20.yy başları (anonim)

Resim 4.14. Ağa cami günümüz

Kale Cami: 1398 yılında kale içerisinde yaşayan askerlerin ve halkın ihtiyacını karşılamak inşa edilmiştir. Kale içerisinde yaşamın terk edilmesi ile yıkılmıştır. Yakın zamanda yapılan kale içi kazılarında temellerine ulaşılmıştır.

Sare Hatun Cami: Akkoyunlular devletinin sultanı Uzun Hasanın validesi Sare Hatunun vakfiyesidir. 1585 yılında tamir edilmiş daha sonra 1843 de yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. Caminin aslında minaresi yoktur 1898 yılında inşa edilmiştir.

Alacalı cami: Kayabaşı mevkiinde bulunan cami 1203 yılında inşa edilmiştir, ismini minaresinin taşlarının çift renkli olmasından almıştır. 1965 yılında bir süre müze olarak kullanılmıştır. Günümüzde ibadete açıktır.

Resim 4.15. Ağa cami 20.yy başları (anonim)

Resim 4.16. Ağa cami günümüz

Resim 4.17. Balakgazi'den bir görünüm 20.yy başları

Resim 4.18. Balakgazi'den bir görünüm

Kurşunlu Cami: 1738 yılında inşa edilmiştir, bahçesinde anıt çınar bulunmaktadır. İsmi kubbesinin kurşun kaplı olmasından almıştır. İçerisinde sultan IV. Murat'ın Bağdat seferine giderken hediye ettiği minber bulunmaktadır.

Resim 4.19. Kurşunlu cami günümüz

Resim 4.20. Kurşunlu cami 20.yy başları

Sürp Agop Kilisesi: Harput'un gayrimüslim mahallelerinden Şehroz mahallesinde bulunan kilise 20.yy başlarında yıkılmıştır.

Sürp Karabet Kilisesi: Harput'un gayrimüslim mahallelerinden Gürcübey mahallesinde bulunan Ermeni cemaatine ait kilise 1850'lili yıllarda büyütülmek için yıkılmış ancak 1909 yılında yeniden inşa edilebilmiştir. Ermeni tehcirinden sonra cemaatsiz kalan yapı günümüze ulaşamamıştır.

Meryem Ana Kilisesi: Asuri mahallesinde kalenin bitişiğinde kayalıklara oyularak inşa edilmiş bir Süryani kilisesidir. Anadolu'nun ilk kiliselerindendir, 179 yılında inşa edildiği kabul edilmekle birlikte Evliya çelebinin seyahatnamesine göre kaleden eski bir yapıdır. Günümüzde ibadethane olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Resim 4.21. Meryem Ana Kilisesi günümüz

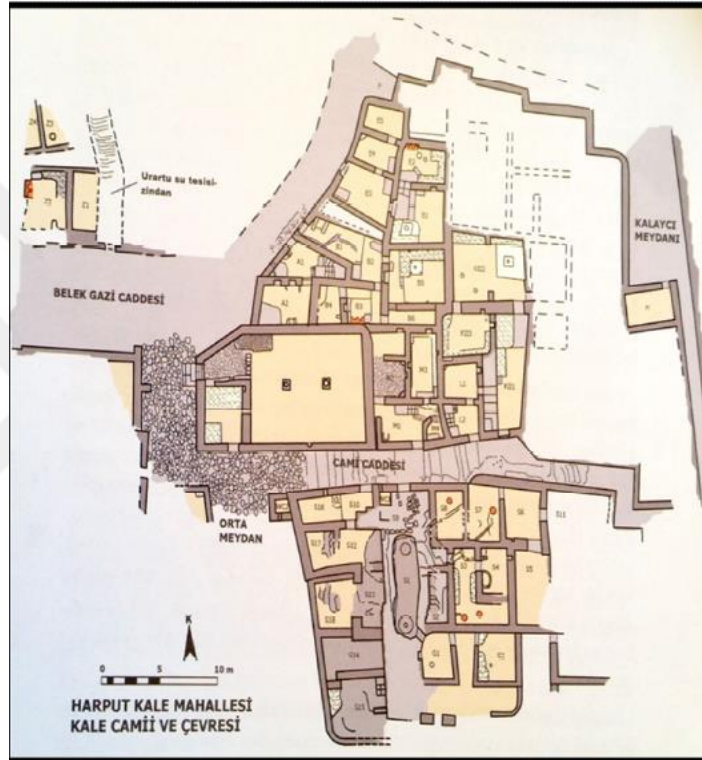

Resim 4.22. Meryem Ana Kilisesi 20.yy başları

4.1.6.3. Askeri Yapılar

Kale: Tarihi milattan önce 8. yy dayanır. Urartular tarafından sarp bir kaya kütlesi oyularak inşa edilmiştir. Daha sonra Artuklular, Dulkadiroğulları, Akkoyunlar,

Osmanlılar devrinde onarım görmüştür. Onarımlar sayesinde özgün haliyle günümüze kadar ulaşmıştır, yapılan onarımlarda kullanılan horasan harcının içine süt katıldığı için süt kalesi adı ile de anılmaktadır. İç kale ve dış kale olmak olarak iki kısımdır. Dış kale surlarının bir burcu dışında geri kalan kısımları günümüze ulaşamamıştır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde iç kalede bulunan bir mahalleden bahseder, bu bilgi referans kabul edilerek yapılan kazılarda kale içerisinde cami, ticari alanlar, su sarnıcı, ambar, zindan, cephanelik ve konut kalıntıları bulunmuştur.

Harita 4.23. Harput iç kale mahallesi (Sevin, 2011)

Hükümet Konağı: 1896 yılında inşa edilmiştir. Ulusal mimarlık akımının şehirdeki ilk örneklerindendir; bodrum, zemin ve birinci kattan müteşekkil 3 katlı, 33 odalı toplam 970 m² dir. Yakın zamanda bir süre sergi salonu olarak kullanılmıştır.

4.1.6.4. Konut Yapıları

Sıra Evler: Diğer adıyla beş evler olarak bilinir. Aynı cephe üzerinde sıralanmış beş ev (Burcu Kaya Evi, Fehmi Baran Evi I, Fehmi Baran Evi II, Hüseyin Şaşkın Evi, Ahmet

Kaya Evi) 2007 yılında belediye tarafından kamulaştırılmış, 2010 yılında restore edilmiştir. Günümüzde butik otel olarak işlevlendirilmiştir, kullanıma kapalıdır.

Resim 4.24. Dağ kapı girişi 20.yy başları

Resim 4.25. Dağ kapı girişi günümüz

Resim 4.26. Dağ kapı girişi sıra evler 19.yy sonu

Resim 4.27. Dağ kapı girişi sıra evler günümüz

Şefik Gül Kültür Evi: Birçok kez el değiştirmiş, 2004 yılında Gülsan holding tarafından satın alınmış mimarlar odası ve çekül vakfının desteği ile 2005 yılında restore edilmiştir. Günümüzde kültür evi olarak kullanılmaktadır ve ziyarete açıktır.

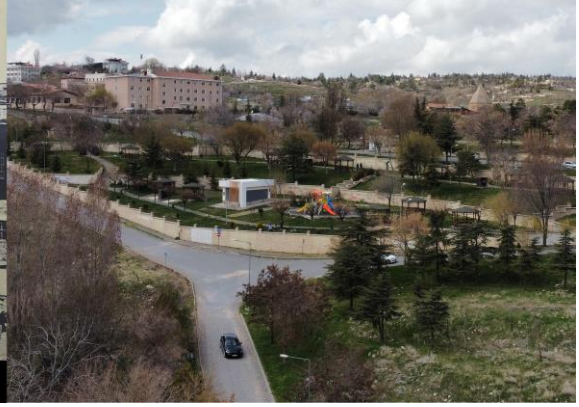
Sağır Müftü Konağı: 1995 yılına kadar ev olarak kullanılmış daha sonraki dönemlerde ticari amaçlı bir takım işlevler(lokanta, kahve) verilmiştir. Elazığ Belediyesi tarafından 2006 yılında kamulaştırması yapılmıştır. (Öztürk, 2014)

Sunguroğlu Konağı: 1995'e kadar konut işleviyle kullanılmaya devam etmiş, 2006'da kamulaştırması yapılmıştır. Zemin katı servis alanı ve ahır olarak kullanılan konağın üst katı yaşam alanı olarak tasarlanmıştır. (Öztürk,2014)

Günümüzde belediyeye bağlı kudeb tahsis edilmiştir.

1900'ü yılların başında Harput Hacımurat yokuşu

Resim 4.28. Hacı murat yokuşu 20.yy başı

Resim 4.29. Hacı murat yokuşu günümüz

Resim 4.30. Kurşunlu camiden dağ kapıya giden sokak 19.yy sonu

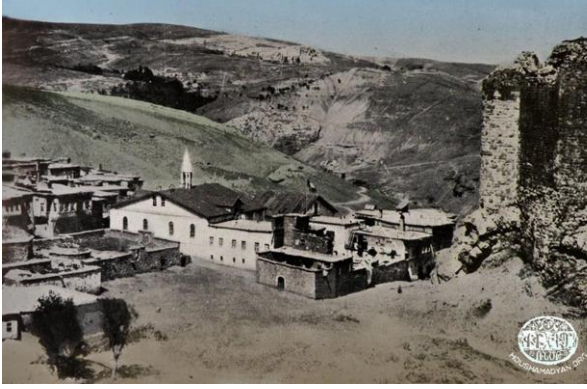

Resim 4.31. Kurşunlu camiden dağ kapıya giden sokak günümüz

4.1.6.5. Sosyal Yapılar

Kamus'ul Alam da yazdığına göre Harput'ta 8 kütüphane ve 90 hamam bulunmaktadır. Günümüze sadece 3 hamam ulaşmıştır. Yakın bir tarihte valilik tarafından geleneksel dokuya uygun olarak inşa ettirilmiş bir okuma evi bulunmakla birlikte tarihi bir değeri bulunmamaktadır. Günümüze ulaşan hamamlar şöyledir; Kale hamamı, Hoca hamamı, Çimşit Hamamı.

Kale Hamamı: 450 m² alan üzerinde 17.yy da kale muhafızlarının ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilmiştir. Dikdörtgen planda, duvarlarında moloz ile kesme taş örgülüdür. Evliya Çelebi, bu hamam hakkında şöyle yazar: "Kalenin kapısı önündeki hamamın ab-ü havası latif, binası hoş ve mergubdur."(Sunguroğlu, 1961) Yapının restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Resim 4.32. Kale ve kale hamamı 19.yy sonu

Resim 4.33. Kale ve kale hamamı günümüz

Hoca Hasan Hamamı: Yapının kitabesi olmadığı için yapılış tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir. Hoca Hasan mahallesi 17.yy başlarında Sultan 4.Murat Dönemine inşa edilmiştir. Hamamın soyunmalığa girişte bir ön mekânın bulunuyor olması ile soğukluk bölümünün kubbe ile örtülmüş olması bu hamamın 16. yy sonu ile 17. yy başında yapıldığı düşünülmektedir.(Atıcı, K.) Yapı da malzeme farklılığı olmadığı için tek seferde yapıldığı düşünülmektedir. Yapı inşa edildiği konum itibarı ile Harput esnafının ve mahalle sakinlerinin yıkanma ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiş, 19.yy sonlarında kent merkezinin taşınması ile önemini yitirmeye başlamış, 20.yy başlarında ise tamamen terk edilmiştir. Yapının restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Resim 4.34. Hoca Hasan Hamamı günümüz

Resim 4.35. Hoca Hasan Hamamı 19.yy sonu

Resim 4.36. Hoca Hasan Hamamı 19.yy sonları

Resim 4.37. Hoca Hasan Hamamı günümüz

Çimşit Hamamı: Sara Hatun meydanında Sara Hatun camiinin yanındadır. Bulunduğu konum itibarı ile döneminde en yoğun kullanılan hamamdır. Taş kemerli iki küçük kapısı bulunmaktadır. Soyunma kısmı 20X20 metre ebatlarında kare planlıdır ve içerisinde şadırvan bulunur. Sıcaklık ve halvet kısımları restore edilmiştir, günümüzde yapının soyunma kısmı lokanta olarak kullanılmaktadır.

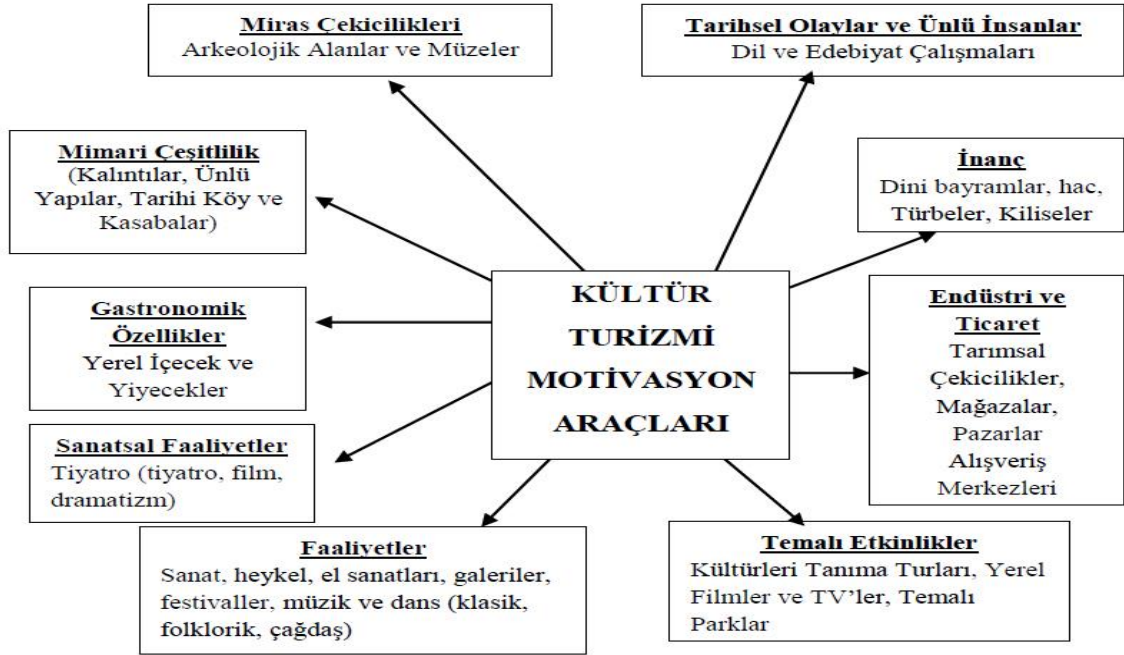
4.2. Harput ve Kültür Turizmi

4.2.1. Kültür Turizmi

Turizm: “ Turizm, insanların sürekli ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan gereksinmelerini karşıladıkları yerler dışında yerleşmemek ve ekonomik anlamda gelir elde etmemek koşuluyla dinlenme, eğlenme, merak, spor, sağlık, kültür, deneyim kazanma, akraba ziyareti, kongre ve seminerlere katılma, dini gereksinmelerini yerine getirme vb. nedenlerle kişisel ya da toplu olarak yaptıkları seyahatlerden ve gittikleri yerlerde en az bir geceleme yaparak turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep etmelerinden ortaya çıkan ilişkiler bütünüdür.” (Kozak, 1997)

1960’lı yıllarda itibaren turizm küresel anlamda büyük bir gelişme göstermiştir. Dünya Turizm Örgütü’nün(UNWTO) 2015 grafiklerine bakıldığında Türkiye enfazla ziyaretçi alan 8. ülke konumundadır. Başlıca turizm alanları: sağlık turizmi, termal turizm, kış turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, kongre turizmi, golf turizmi, yat turizmi, kültür turizmi, doğa sporları turizmi, yaz turizmi...

Kültür: Birlikte yaşama ölküsü çevresinde birleşmiş insan gruplarının yaşayışlarının hatıralarının gelenek ve adetlerinin inanış biçimlerinin dillerinin müzik ve edebiyatlarının tarihsel süreç de etkileşimini sonucunda ortaya çıkan kümülatif bileşimdir. Bu yönüyle kültür önce gelen nesillerden devralınır, hayat sürecinde eklemlenir ve gelecek kuşaklara aktarılır.

Şekil 4.38. Kültür Turizmi Motivasyon Araçları (Saçılık, 2017)

Kültür Turizmi: Kişilerin sürekli ikametlerinden ayrılıp farklı medeniyet ve kültürleri, farklı insan topluluklarına ait somut ve soyut değerleri, yaşayış biçimlerini öğrenmek, gözlemlemek veya deneyimlemek için yapılan seyahatlerdir. Kültür turizmi Türkiye Cumhuriyeti'nin katıldığı "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" uygulanabilmesi ve kültür mirasın sürdürülebilirliği için de önemli bir araçtır. Kültür turizminin yapılacağı alanda ziyaretçilerin ilgisini artıracak etkinliklerin çeşitliliği turizm destinasyonunun gelişimi açısından önemlidir. Bu etkinlikleri kültür turizm motivasyon araçları başlığı altında mimari eserler, arkeolojik alanlar, etnografik faaliyetler, gastronomi, inanç turizmi ve tematik etkinlikler olarak gruplandırabiliriz. Belirli bir turizm destinasyonunda alt başlıklarda verilen motivasyon araçlarının daha fazla erişilebilir olması o bölgenin turizm potansiyelini doğru orantılı olarak artırıcıdır.

4.2.2. Mevcut Durum

Gelinen noktada günümüzde geleneksel Türk konut mimari dokusu bozulmuş az sayıda aslına uygun konak ve ev ulaşmıştır, bu yapıların çoğunluğu barınma amaçlı kullanılmamaktadır. Cumhuriyet sonrasında inşa edilen yapılarda yapı yüksekliği, plan tipolojisi, cephe tasarımı gibi noktalarda eski dokuya uygunluk gözetilmemiş, sonuç olarak tarihi doku içerisinde yer yer çok katlı yapılaşmalar ve tarihi dokuyla uyumsuz farklı cephe tasarımlarına sahip yapılar inşa edilmiştir. Tehcir öncesi dönemde Harput kozmopolit bir yapıya sahipken tehcir sonrasında ermeniler ve süryaniler göç etmiş buna bağlı olarak yerleşim alanı çok kültürlülüğünü kaybetmiştir.

Kale içinde yapılan kazılarda M.Ö 9.yy dan kalma kalıntılar bulunmuştur. İç kale dışında kalan yerleşim alanı da dahil edildiğinde 4 bin yıllık kültürel geçmişi olduğu düşünülen alanda çok sayıda uygarlık yaşamış olmasına rağmen kültürel katmanlaşma okunamamakta ve ziyaretçilere sergilenememektedir. Günümüze ulaşmış az sayıdaki tarihi yapının bir bölümü kullanım dışıdır ve restorasyon görmesi gerekmektedir, geri kalan müdahale görmüş yapılar ise işlevsiz durumda olduğu için ziyaretçiler açısından erişilemeyen alanlar oluşturmakta ve kullanılmayan yapılarda fiziksel eskime daha hızlı gerçekleşmektedir. Harput mahallesi tarihi sit alanı olduğu için kent içerisinde turist yoğunluğunun nisbeten fazla olduğu bir alandır ve mahalle de çok sayıda kafe ve lokanta bulunmakla birlikte yeme-içme seçenekleri kentin özgün gastronomi kültürünü yansıtmaktan uzaktır. Tarihsel süreçte yönetim merkezi özelliğini kaybetmiş olan Harput, günümüzde nüfus yoğunluğunu da kaybetmiş küçük ölçekli bir mahalle kadar yerleşimci sayısına sahip, kentlilerin sayfiye yeri olarak kullandığı bir tarihi sit alanına dönüşmüştür.

Resim 4.39. Kaleden Harput 19.yy sonu

Resim 4.40. Kaleden Harput günümüz

Resim 4.41. Cami-i kebir mahallesi 19.yy sonu (anonim)

Resim 4.42. Cami-i kebir mahallesi günümüz

Resim 4.43. Kaleden Harput 19.yy sonu

Resim 4.44. Kaleden Harput günümüz

Resim 4.45. Mezbahane deresi günümüz

Resim 4.46. Mezbahane deresi 19.yy sonu

Kültür turizmi motivasyon araçları değerlendirmesi, Harput mahallesi:

Motivasyon Araçları **Evet** **Hayır** **Açıklama**

<i>Tarihsel Olaylar</i>		X	-
<i>Mimari Çeşitlilik</i>	X		Ulu Cami, Hoca Hasan Hamamı, Sunguroğlu Konağı, Harput Kalesi...
<i>Gastronomik Özellikler</i>	X		Harput Köfte, Gömbe, Sırın... Elazığ kentine ait 154 çeşit tescilli yemek bulunmaktadır.
<i>Sanatsal Faaliyetler</i>		X	-
<i>Faaliyetler</i>		X	-
<i>İnanç</i>	X		SareHatun Camii, Arap Baba, Süryani Kadim Kilisesi, Mansur Baba ...
<i>Endüstri ve Ticaret</i>		X	-
<i>Miras Çekicilikleri</i>	X		Harput Kaleiçi Kazıları
<i>Temalı Etkinlikler</i>		X	-

Şekil 4.47. Kültür Turizmi Motivasyon Araçları Harput değerlendirmesi

4.3. Çalışma Kapsamında İncelenen Yapılar

4.3.1. Kale Hamamı

‘Yapı Harput mahallesi 14 ada 452. parselde yer almaktadır. Diyarbakır kültür varlıklarını koruma bölge kurulu tarafından 30.05.1985/1089 (15.12.2011/214) / I. Grup yapı olarak tescili yapılmıştır.’(Aytaç, İ.) Yapı günümüzde belediyeye aittir.

Resim 4.48. Kale Hamamı mevcut durumu

Resim 4.49. Kale Hamamı mevcut durumu

Yapının Konumu, Tarihçesi, İşlevi

Kale hamamı Ulu caminin de içinde bulunduğu Camii kebir mahallesinde Harput iç kalesinin girişinde, kaleyi çevreleyen vadilerin ve mezbahane deresinin üst kısmındaki düzlükte, dabakhaneye giden yolun kenarında ve Süryani kadim Meryem ana kilisesinin yakınındadır. Günümüzde yakınında Kızıl kilise, Meryem ana Kilisesi, Ulu cami gibi dini yapılar ve Harput iç kalesi bulunmaktadır; çevresinde konut veya ticari yapılar yoktur.

Resim 4.50. Kale Hamamı hava fotoğrafı

Yapının kitabesi olmadığı için yapılış tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir. Yapının ilk inşasının 12.yy olduğu düşünülse de 16.yüzyılın ilk yarısında yapıldığı kabul

edilmektedir. Kale hamamı için Evliya Çelebi ‘‘Kalenin kapısı önündeki hamamın ab-ü havası latif, binası hoş ve merguptur. Ne yazık ki, yapı tarihi ve kimler tarafından yapıldığı hakkında bir kayıt elde edemedim, gerçi hanki devrin malı olduğu bilinmemekte ise de tarzı, çok eski bir mimariyi ifade etmektedir’’ şeklinde bahsetmiştir. (Sunguroğlu, 1958) Yapı da malzeme farklılığı olmadığı için tek seferde yapıldığı düşünülmektedir, yalnız odunluk bölümü sonradan eklenmiştir.

Resim 4.51. Kale ve Kale Hamamı 19.yy sonu

Resim 4.52. Kale ve Kale Hamamı günümüz

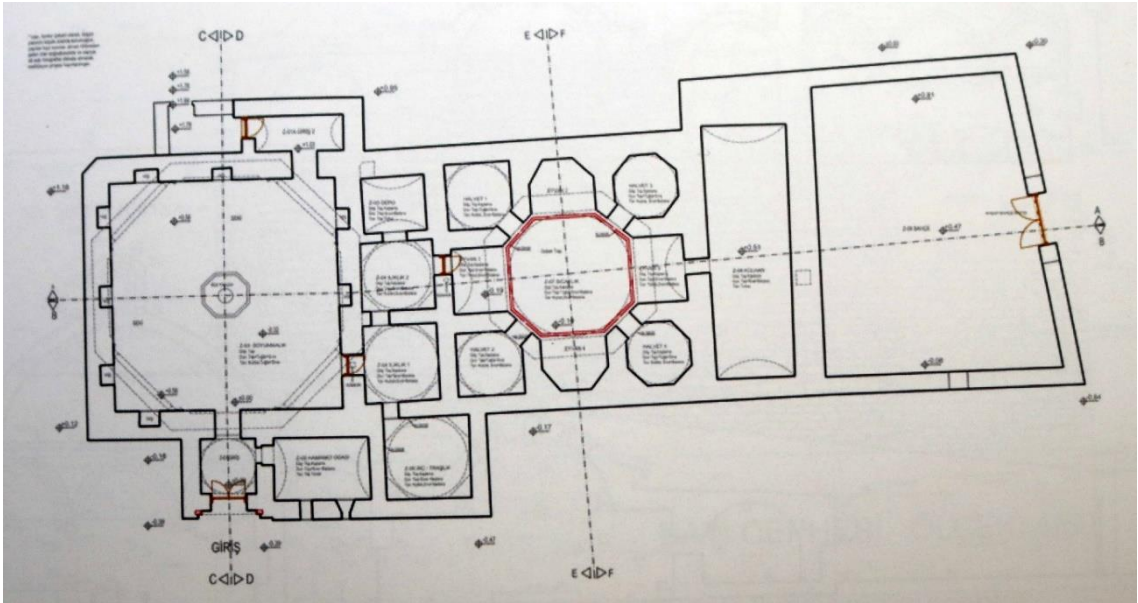
Yapı kale ve çevresinde görevli askerlerin yıkanma ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiş, 19.yy sonlarında askeri birliklerin ve idari makamların taşınması ile önemini yitirmeye başlamış, tehcir sonrası dönemde ise tamamen terk edilmiştir.

Yapının Mimari Analizi / plan

Yapı doğu-batı yönünde dikdörtgen alan üstünde hamam olarak sıcaklık bölümünün şekillenişine göre haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tipte 41.5*17.5 metre ölçülerinde inşa edilmiştir, bir dönem tabakhane olarak da kullanılmıştır, yapıya güney cephesinde soyunmalık kısmındaki kapıdan giriş sağlanmaktadır. Mekanlar giriş kısmında hamamcı odasından başlayarak soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, külhan ve odunluk olarak sıralanmıştır. Güney cephedeki giriş kapısından geçildiğinde giriş holünün sağında dikdörtgen planlı ve tonoz üst örtülü, güney cephesinde iki pencere boşluğu bulunan emanetlerin bırakıldığı bir bölüm ve hamamcı odası bulunur giriş kısmının karşısındaki ikincil geçişten hamamın soğukluk kısmına girilir. Soğukluk kısmı yaklaşık olarak kare biçiminde (9.43*9.53) tekil kubbelidir, kubbe yüksekliği 10 metredir. Kare mekandan kubbeye tromplarla geçilir, kubbede aydınlık feneri bulunur, soğukluk kısmının duvarlarında pencere boşlukları bulunmamaktadır. Kuzey cephesinde hamamın su

deposu bulunur ve tonoz örtülüdür. Doğu cephesinde 2.10m yüksekliğinde ve 1 m genişliğinde basık kemerli bir kapıdan hamamın ılıklik kısmına geçilir. Ilıklık kısmı soğukluk kısmının doğu duvarı boyunca kuzey güney aksında dört parçaya bölünmüş dikdörtgen planlı kısımdır. Dört kısım güneyden kuzeye doğru sıralanacak birinci kısım tıraşlık (11,8 m²), ikinci(10,2 m²) ve üçüncü(8,6 m²) kısım soğukluk ve sıcaklık arasındaki geçiş holü, dördüncü kısım ise depo bölümüdür(6 m²). Depo kısmının üstü tonozlu geri kalan kısımları 3 küçük kubbe ile örtülüdür.

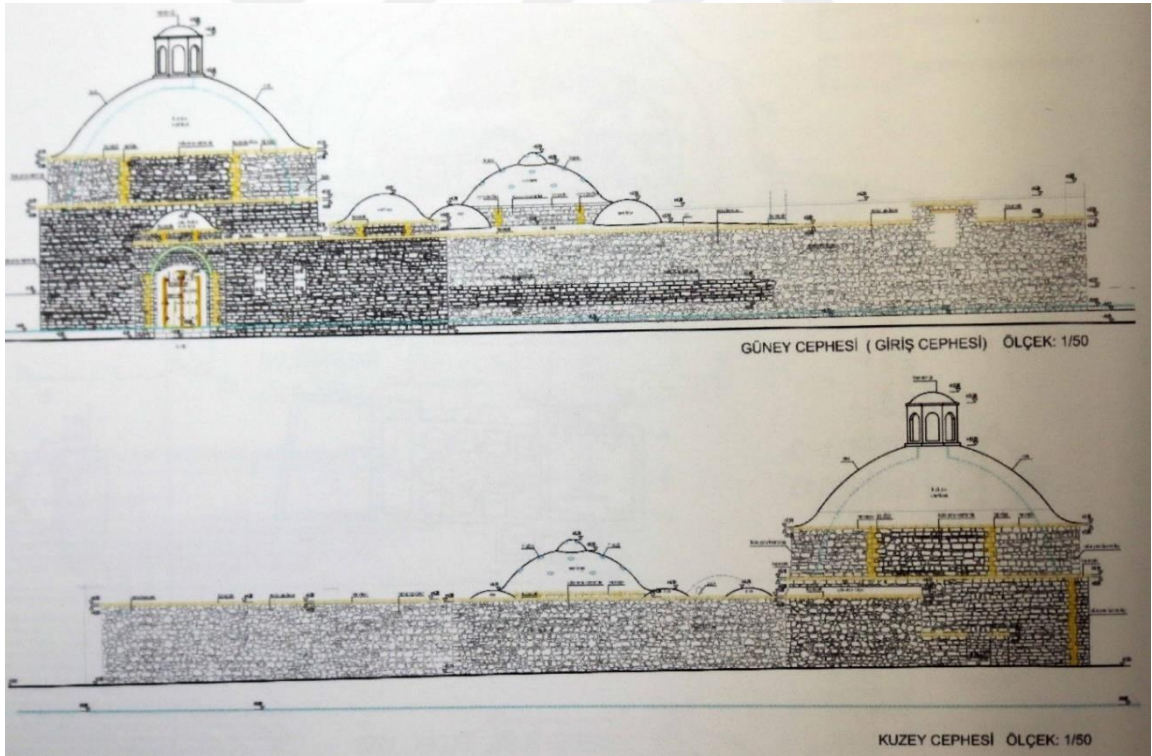
Sıcaklık kısmı klasik haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli plan şemasında merkezi kubbeli olarak inşa edilmiştir. Ilıklıktan sıcaklığa geçiş batı yönündeki eyvandan sağlanmaktadır, giriş eyvanının karşısında doğu eyvanının arkasında külhan kısmı bulunur. Eyvanların üstü tonoz ile örtülüdür, kuzey-güney doğrultusundaki eyvanlar 7,84 m² büyüklüğünde ve sekizgen planlı, doğu-batı doğrultusundaki eyvanlar 8,6 m² büyüklüğünde dikdörtgen planlıdır. Sıcaklık kısmında 7.8 m² büyüklüğünde dört halvet hücresi bulunur, hücrelerin ikisi sekizgen ikisi kare planlıdır ve kubbe ile örtülüdür. Külhan kısmına doğudaki eyvanda bulunan bir geçişle erişilir. Külhan kısmı tonoz örtülüdür ve 40 m² büyüklüğündedir. Odunluk bölümü yapının en doğudaki kısmıdır ve ikiye ayrılmıştır, sıcaklık duvarına komşu olan ilk kısım 60 m² büyüklüğünde dikdörtgen planlı, ikinci kısım ise 55 m² büyüklüğünde ve yamuktur. Üst örtü bilgisine veya herhangi bir bulguya erişilememiştir.

Resim 4.53. Kale Hamamı plan

Cepheler, malzeme

Yapının doğu, kuzey ve batı cepheleri sağır duvardır, doğu ve batı cephelerinde cephe askları monotondur ve herhangi bir cephe hareketi bulunmamaktadır. Kuzey cephe duvarının tek düzeliği soğukluk bölümünün bulunduğu kısımdaki su deposu biriminin cephe aksından dışarıya doğru yaptığı çıkma ile bozulmuştur, kuzey cephe zeminden 1.5 metre yüksekliğine kadar kota oturmaktadır. Güney cephesi yapının yola paralel olan ana cephesidir, monoton aks üzerine giriş holü ve hamamcı odası dikdörtgen planlı olarak eklenilerek cepheye hareket katılmıştır hamamcı odası güney cephede açılan iki pencere ile aydınlatması sağlanmaktadır, yine soğukluk kısmında yapıya girişi sağlayan taç kapı bulunmaktadır. Yapı duvarlarının örgü sistemi sıralı moloz taş duvardır, kubbesi tuğla örgülüdür, kubbeye geçişi sağlayan tromplar tuğla örülü trompları taşıyan kemerler bir sıra kesme taş bir sıra tuğladan oluşmaktadır. Soğukluk kısmında duvar kalınlığı 120 cm iken sıcaklık kısmına doğru kalınlık azalmakta 65 ile 100 cm arasındadır.

Resim 4.54. Kale Hamamı güney ve kuzey cephe görünümü

4.3.2. Hoca Hasan Hamamı

Hoca Hasan Hamamı

‘Yapı Harput mahallesinde 13 ada 649. parselde yer almaktadır. Diyarbakır kültür varlıklarını koruma bölge kurulu tarafından 30.05.1985/1089 (15.12.2011/214) / I. Grup yapı olarak tescili yapılmıştır.’ (Atıcı, K.)Yapı günümüzde belediyeye aittir.

Resim 4.55. Hoca hamamı hava fotoğrafı

Resim 4.56. Hoca Hamamı doğu cephesi görünümü

Resim 4.57. Hoca Hamamı kuzey cephesi görünümü

Yapının Konumu, Tarihçesi, İşlevi

Hoca Hasan hamamı Kurşunlu caminin de içinde bulunduğu Hoca Hasan mahallesinde Kurşunlu camiden dağ(dar) kapıya giden yolun sol tarafında yol kotunun altında yer alır. Harput mahallesinde bulunduğu konum itibarı ile mahallenin merkezindedir, etrafında ticari fonksiyonlu yapılar ve hükümet konağı bulunuyordu. Hükümet konağı günümüze ulaşamamıştır. Günümüzde yakınında Kurşunlu cami, Ağa cami, anıt ağacı, yeme-içme mekanları ve geleneksel dokuyla uyumsuz birkaç konut yapısı bulunmaktadır.

Resim 4.58. Hoca Hamamı genel görünüm günümüz **Resim 4.59.** Hoca Hamamı genel görünüm 19.yy

Yapının kitabesi olmadığı için yapılış tarihi ile ilgili bilgi mevcut değildir. Hoca Hasan mahallesi 17.yy başlarında Sultan 4.Murat Dönemine inşa edilmiştir. Hamamın soyunmalığa girişte bir ön mekânın bulunuyor olması ile soğukluk bölümünün kubbe ile örtülmüş olması bu hamamın 16. yy sonu ile 17. yy başında yapıldığı düşünülmektedir.(Atıcı, K.) Yapı da malzeme farklılığı olmadığı için tek seferde yapıldığı düşünülmektedir.

Resim 4.60. Güney cephe görünüm 19.yy

Resim 4.61. Güney görünüm günümüz

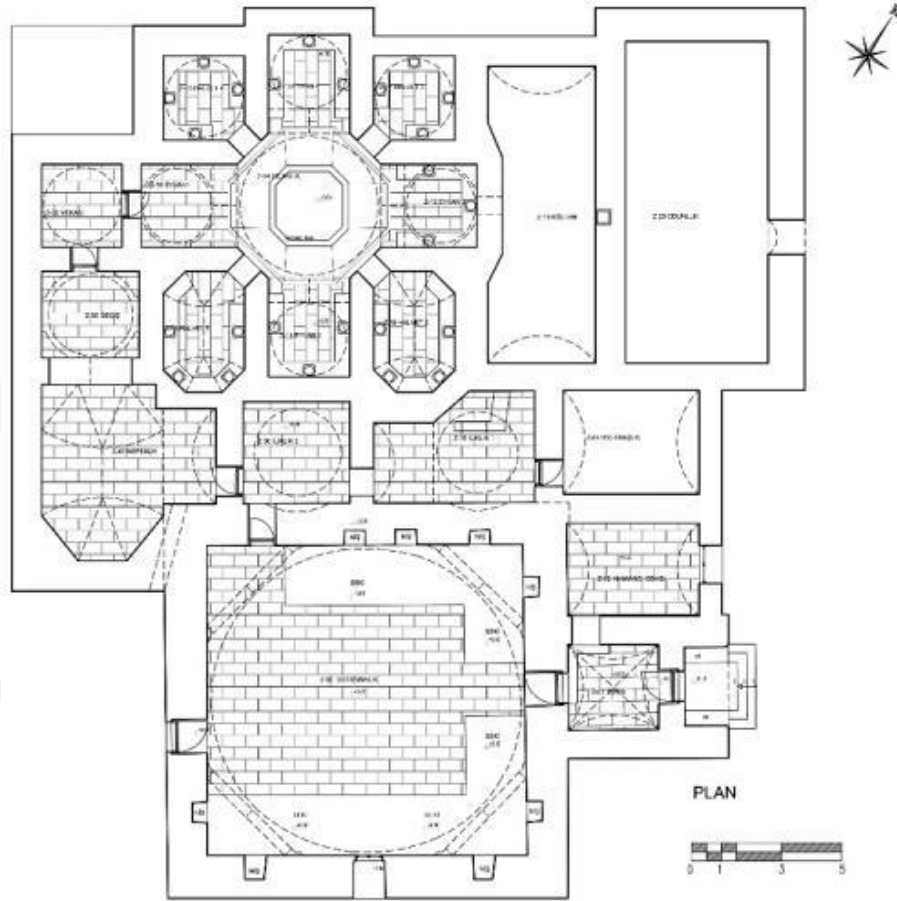
Yapı inşa edildiği konum itibarı ile Harput esnafının ve mahalle sakinlerinin yıkanma ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiş, 19.yy sonlarında kent merkezinin taşınması ile önemini yitirmeye başlamış, 20.yy başlarında ise tamamen terk edilmiştir.

Yapının Mimari Analizi / plan

Yapı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen alan üstünde hamam olarak sıcaklık bölümünün şekillenişine göre haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tipte 29.25*26.10 metre ölçülerinde inşa edilmiştir, yapıya soyunmalık bölümünün doğu ve batı cephesindeki kapılardan giriş sağlanmaktadır. Mekanlar giriş kısmında hamamcı odasından başlayarak soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, külhan ve odunluk olarak sıralanmıştır. Doğu cephesindeki ana giriş kapısından geçildiğinde giriş holünün sağında dikdörtgen planlı ve tonoz üst örtülü, doğu cephesinde bir pencere boşluğu bulunan emanetlerin bırakıldığı bir bölüm ve hamamcı odası bulunur giriş kısmının karşısındaki ikincil geçişten hamamın soğukluk kısmına girilir. Soğukluk kısmı yaklaşık olarak kare biçiminde (10.25*10.40) tekil kubbelidir, kubbe yüksekliği 10.7 metredir. Kare mekandan kubbeye tromplarla geçilir, kubbede aydınlık feneri bulunur, soğukluk kısmının güney cephesindeki duvarlarında üç pencere boşluğu bulunmaktadır. Batı cephesinde hamamın ana girişine nazaran oldukça sade basık kemerli ikincil giriş kapısı bulunur. Kuzey cephesinin batı ucundan bir geçişle hamamın ılıklik kısmına geçilir. Ilıklık kısmı sıcaklık ile soğukluk bölümünün arasında, L biçiminde, doğu cephesinden başlayıp yapının kuzey batı ucunda son bulan 6 bölümlü kısmıdır. Ilıklık kısmının bölümleri doğu cephesinden başlayarak depo bölümü (15 m²), traşlık bölümü (16,2 m²), ılıklik giriş holü (11,3 m²), ılıklik ve sıcaklık arasındaki üç bölümlü geçiş holü ise sırasıyla 4. bölüm (26 m²), 5. bölüm (9 m²), sıcaklığa açılan 6.bölüm ise (7 m²) dir. Ilıklık kısmının depo bölümü ile 4 numaralı bölüm tonoz örtülü geri kalan bölümleri ise kubbe ile örtülüdür. Ilıklık kısmının kuzey batı yönündeki son bölümünden (6.bölüm) sıcaklık kısmının batı yönündeki eyvanına geçiş ile sıcaklık kısmına girilir.

Sıcaklık kısmı klasik haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli plan şemasında merkezi kubbeli olarak inşa edilmiştir. Ilıklıktan sıcaklığa geçiş batı yönündeki eyvandan sağlanmaktadır, giriş eyvanının karşısında doğu eyvanının arkasında külhan kısmı bulunur. Eyvanların üstü tonoz ile örtülüdür, kuzey-güney doğrultusundaki eyvanlar 8,7 m² büyüklüğünde ve dikdörtgen planlı, doğu-batı doğrultusundaki eyvanlar 9 m² büyüklüğünde dikdörtgen planlıdır. Sıcaklık kısmında dört halvet hücresi bulunur,

hücrelerin ikisi sekizgen planlıdır ve 9,6 m² büyüklüğündedir; diğer ikisi kare planlıdır ve 7,2 m² büyüklüğündedir, hücreler kubbe ile örtülüdür. Külhan bölümü doğudaki eyvanın arkasındadır 32 m² büyüklüğündedir ve arkasında 49,7 m² büyüklüğünde odunluk kısmı bulunur. Külhan kısmı tonoz ile örtülüdür, odunluk kısmının üstü açıktır.

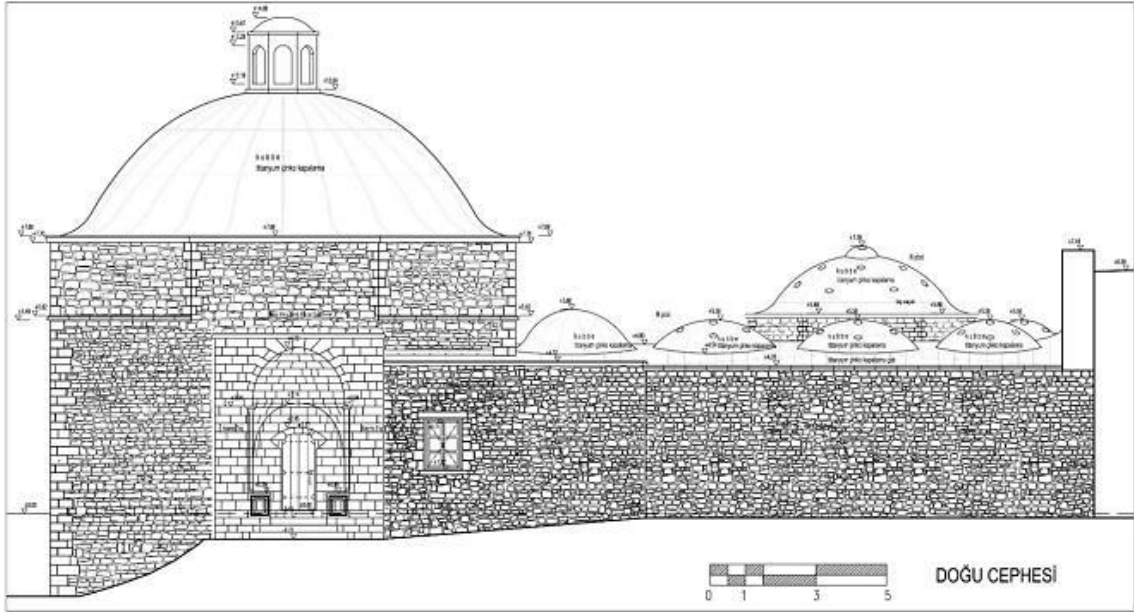

Resim 4.62. Hoca Hasan Hamamı plan

Cepheler, malzeme

Yapının doğu, güney ve batı cephelerinde cephe hareketleri okunaklıdır herhangi bir monotonluktan söz edilemez Kuzey cephesi tamamen yol kotunun altında toprağa gömülüdür. Doğu cephesinde taç kapı niteliğinde üstü yarım daire ile örtülü yapının ana girişi bulunur. Giriş kısmı, hamamcı odası ve arkasında ılıkılık bölümünün devamı niteliğindeki depo kısmı 5,3*12 m boyutlarında dikdörtgen alan olarak soğukluk duvarının aksına eklemlenmiş yine aynı cephede plan düzleminde odunluk kısmının depo bölümünün duvarından yaptığı 2.7 m çıkma ile cephe boyunca hareket

sağlanmıştır. Batı cephesinde ılıklik kısmı soyunmalık bölümünden 5 m ileri çıkmıştır, soğukluk kısmının basık kemerli kapısı dışında cephe boyu sağır duvardır.

Resim 4.63. Hoca Hasan Hamamı doğu cephe görünümü

Güney cephesinde soyunmalık kısmında Harput da karşılaşılmayan şekilde büyük pencereler bulunur. Soyunmalık kısmının aydınlatması güney cephedeki üç pencereden ve kubbedeki aydınlatma fenerinden sağlanmaktadır. Duvarlar yaklaşık 1.35-1.45 m kalınlıkta, dış kaplama olarak kemer ve köşelerde kesme, diğer bölümlerde kaba yonu, duvar içlerinde moloz taş duvar olarak inşa edilmiştir. Kemer, tonoz ve kubbe içlerinde tuğla kullanılmıştır. Tromp koduna kadar olan bölüm sıralı moloz taş duvardır. Tromplara geçişi sağlayan kemerler, bir sıra kesme taş ve bir sıra profilli kesme taştan oluşmaktadır.(Atıcı, K.)

4.4. Harput Hamam Yapıları Yeniden İşlevlendirme Analizleri

4.4.1. Analiz Aşamaları

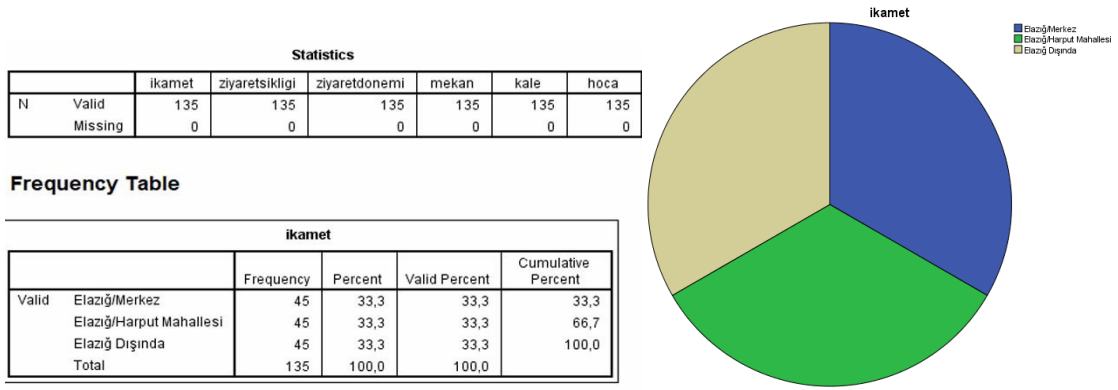
Tez kapsamında çalışma alanının kullanıcıları ziyaret yoğunluklarına göre üç gruba ayrılmış ve yapı insan ilişkisi düşünülerek kullanıcıların yeni işlev için önerileri sorulmuş bu noktaya kadar yorumsal yaklaşımla kullanıcıların en çok talep ettiği

fonksiyonlar belirlenmiştir, devamında çalışma alanındaki yapılar mekan dizimi analizi yöntemiyle plan düzleminde analiz edilmiş ve talep edilen işlevlere uygun mekan konfigürasyonları önerilmiştir. Bu sayede Hoca Hasan ve Kale Hamamlarının yeniden işlevlendirilme sürecinde yorumsal ve mantıksal yaklaşımlar bir arada kullanılarak, kullanıcı talepleri ve mekânsal olanaklar birlikte değerlendirilmiştir.

4.4.1.1. Spss Anket Analizi

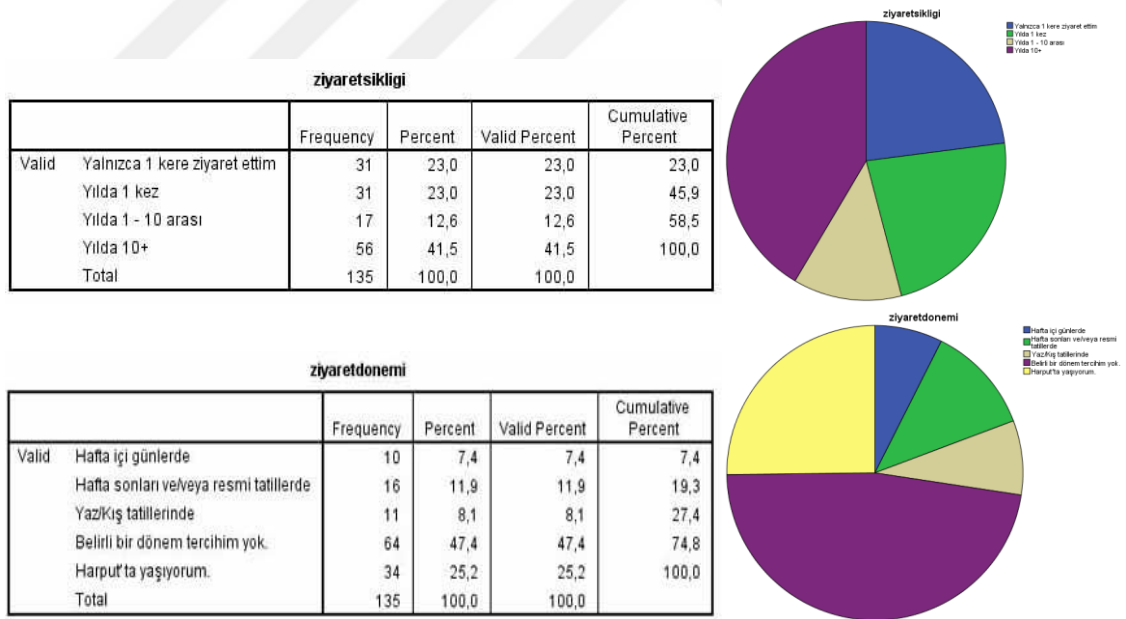
Kullanıcı destekli karar verme süreci yönetim erkinin hiyerarşik düzende işleyen karar verme sürecine kullanıcının edilgen olmaktan çıkıp karar verici olmasını temel alır. Kullanıcı odaklı tasarımda karar verici kişi ve grupların kimlikleri, tercihleri, ihtiyaçları, beklentileri ve tarihsel, fiziksel çevre ile ilişkileri karar verme sürecini etkiler. Bu nedenle hedef kullanıcı profilinin çıkarılması ve kitlenin beklentilerinin analizi önemlidir. Gerekli analizlerin yapılması ve kullanıcıların fikirlerinin öğrenilebilmesi açısından anket birçok alanda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Anket hedef kitle üzerinde veri analizi yapılması, hedef gruplar arasında kıyas yapmaya fırsat vermesi, kullanıcılara fikirlerini belirtme şansı tanınması ve sonuç olarak somut rakamlar vermesi nedeniyle tercih edilmiş, çalışma kapsamında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında yapı-kullanıcı ilişkisi düşünülerek hedef grup çalışma alanının da içinde bulunduğu Harput mahallesini kullanım sıklığına göre üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup Harput mahallesinde ikamet eden çalışan yapılar ile komşuluk ilişkisi kurmuş mahalle sakinleri, ikinci grup Elazığ'da ikamet eden yılda birkaç kez Harput'u ziyaret edip sayfiye ve dinlenme yeri olarak tercih eden kent sakinleri, üçüncü grup ise kültür turizmi amacıyla Harput'u ziyaret eden turistlerdir. Her üç gruba da yapıların yeni işlevleriyle kullanımı için önerilerinin de dahil olduğu 6 soruluk kısa bir anket yöneltilmiş, anket çalışması toplam 135 kişi üzerinde yapılmış ve verilen cevaplar hem kendi grupları içerisinde hem de diğer gruplarla birlikte değerlendirilmiş sonuç olarak üç grubunda her yapı için önerdiği en çok talep edilen işlevler belirlenmiş ve mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizler doğrultusunda belirlenen fonksiyonların mekan kullanım önerileri oluşturulmuştur.

Katılımcılara nereden ikamet ettikleri, ne sıklıkla Harput'u ziyaret ettikleri, ziyaret dönemlerine dair tercihleri olup olmadığı, vakit geçirmeyi tercih ettikleri mekanlar ile kale ve hoca hasan hamamının yeni işlevine dair önerileri sorulmuş cevaplar tablolar haline getirilmiştir.

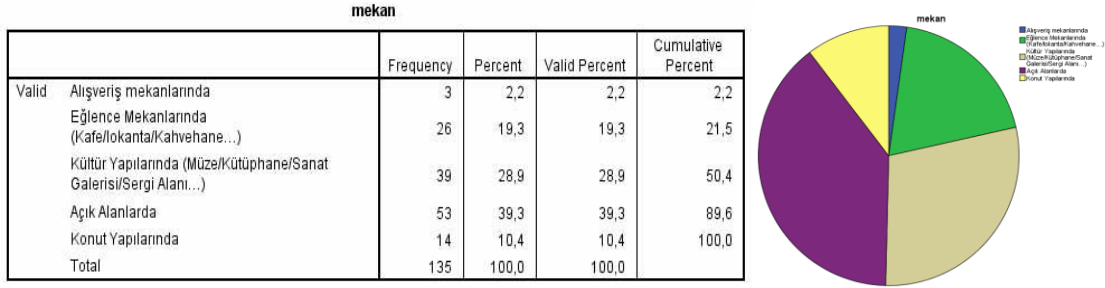

Şekil 4.64. Anket katılımcı sayısı ve yerleşim dağılımı

Yapılan anket çalışmasına şehirde yaşayanlardan, mahalle sakinlerinden ve kentlilerden toplam 135 kişi katılmıştır. Yılda 10+ ziyarette bulunan kişilerin çoğunluğu mahalle sakini olduğu göz önünde bulundurulduğunda ankete katılan kişilerin çoğunluğunun yılda bir kez yada yalnızca bir kez Harput'u turistik amaçlı ziyaret ettiği ve kullanıcıların çoğunluğunun mahallenin geçici kullanıcıları olduğu, büyük çoğunluğun ziyaret için belirli bir dönem tercihleri olmadığı anlaşılmaktadır.

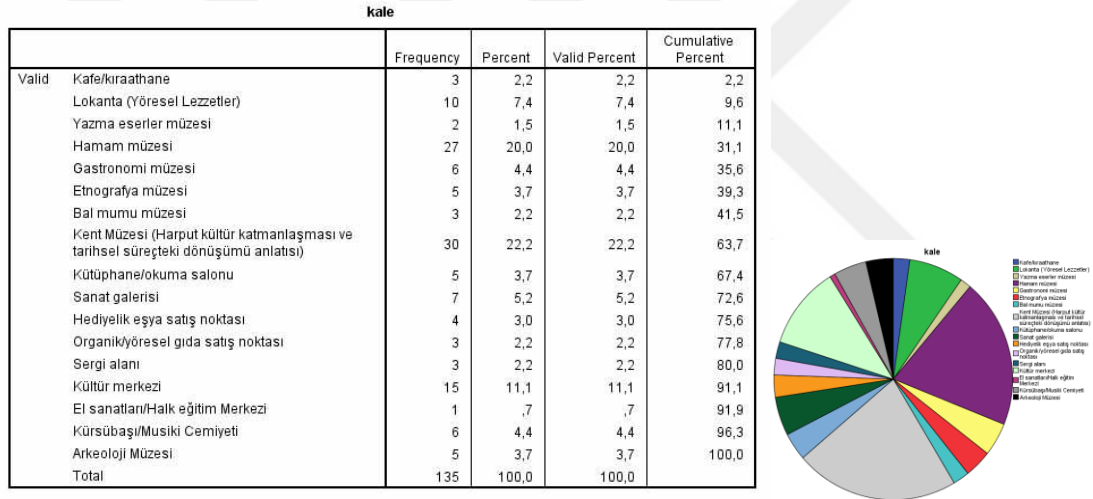

Şekil 4.65. Katılımcı ziyaret sıklığı ve ziyaret dönemleri

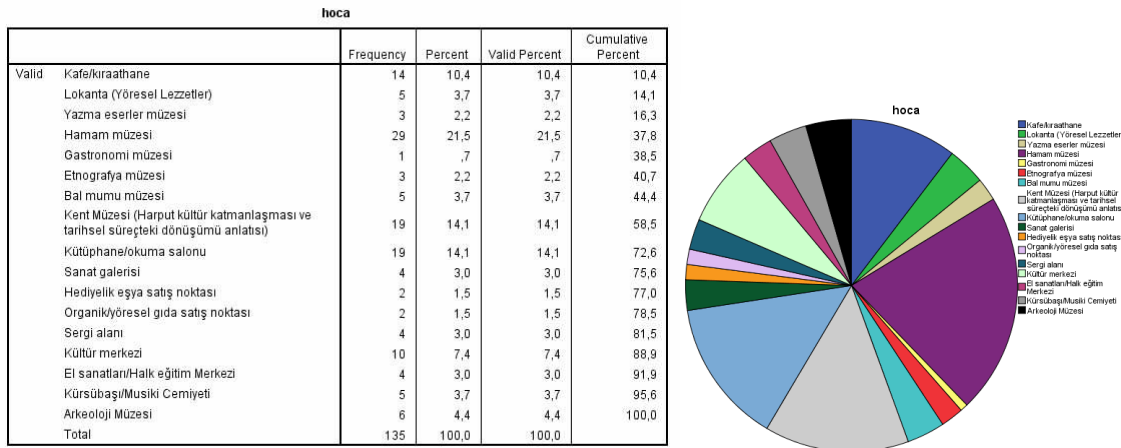

Şekil 4.66. Katılımcı mekan kullanım tercihi

Katılımcılar zamanlarını değerlendirmek için açık alanları ve kültürel etkinlikleri tercih etmektedir, katılımcıların gruplandırılmadığı genel analizde iki tarihi yapının yeniden kullanımı için hamam müzesi, kent müzesi, kütüphane, kültür merkezi gibi müze ve kültür yapısı işlevi öne çıkmaktadır.

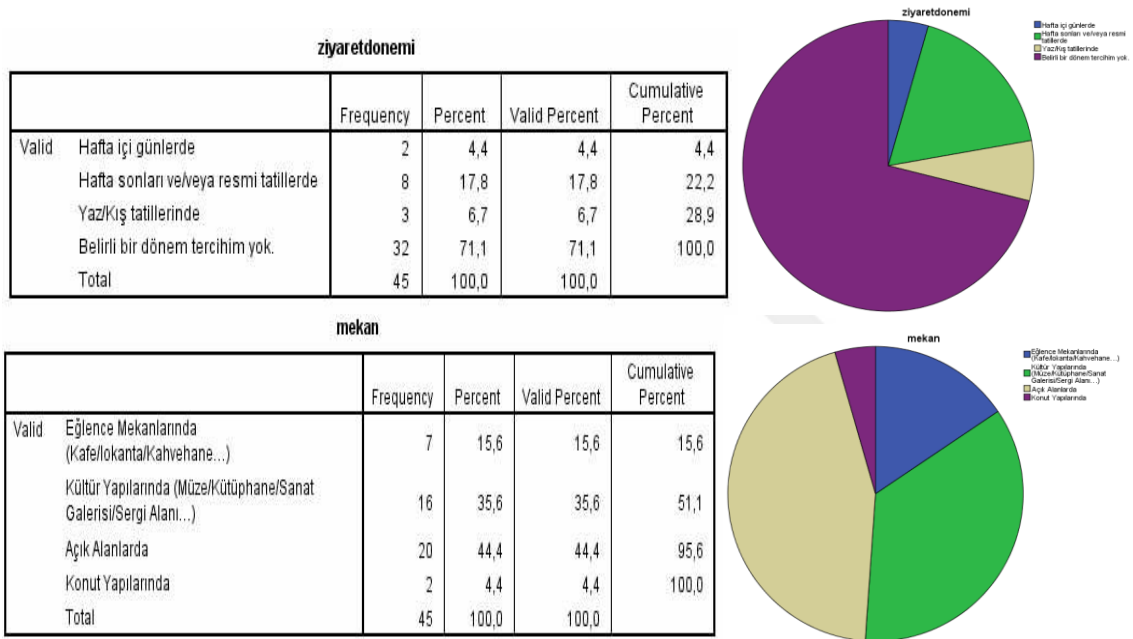
Şekil 4.67. Katılımcıların kale hamamı kullanım önerileri dağılımı

Şekil 4.68. Katılımcıların hoca hasan hamamı kullanım önerileri dağılımı

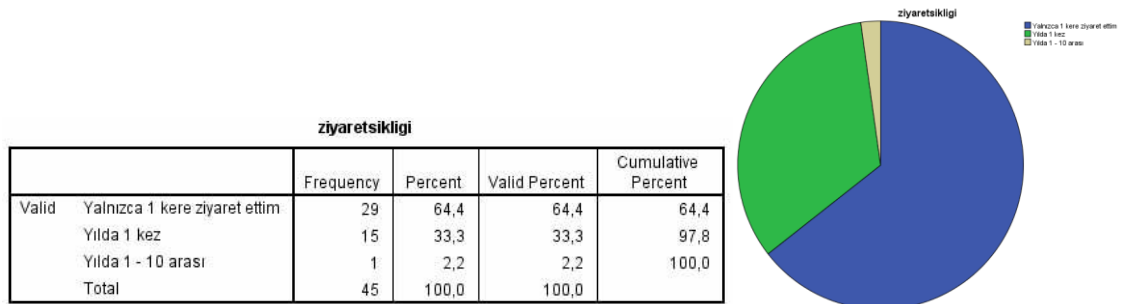
Ziyaretçi

Harput mahallesini turizm amaçlı ziyaret eden kullanıcılar özelinde yapılan analizlerde ise katılımcıların tamamına yakınının Harput'u yalnızca bir kez veya yılda bir kez ziyaret ettiği belirtilmiştir. Yine aynı şekilde yerleşim alanı tarihi bir çevrede ve ziyaretçilerin deniz turizmi veya kış turizmi gibi mevsimsel/dönemsel yoğunluklu kullanım zorunluluğu olmadığı için özellikle ziyaret dönemlerinin yoğunlaştığı bir dönem bulgusuna rastlanmamıştır.

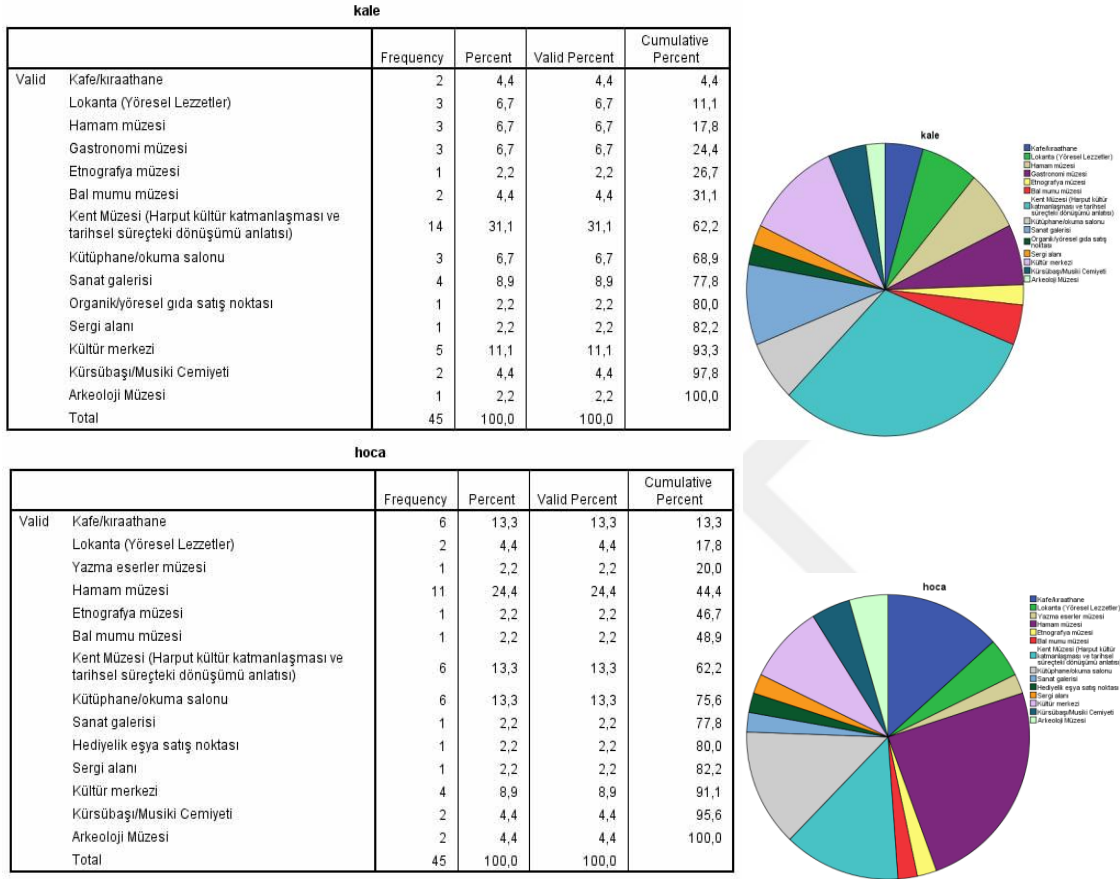
Şekil 4.69. İl dışından gelen ziyaretçilerin mekan kullanımı ve ziyaret dönemi tercihleri

Turizm amacıyla Harput mahallesini ziyaret eden kullanıcıların zamanlarını kültür yapılarında ve açık alanlarda değerlendirmeyi tercih ettikleri anket sonuçlarınınca anlaşılmaktadır.

Şekil 4.70. İl dışından gelen ziyaretçilerin ziyaret sıklığı

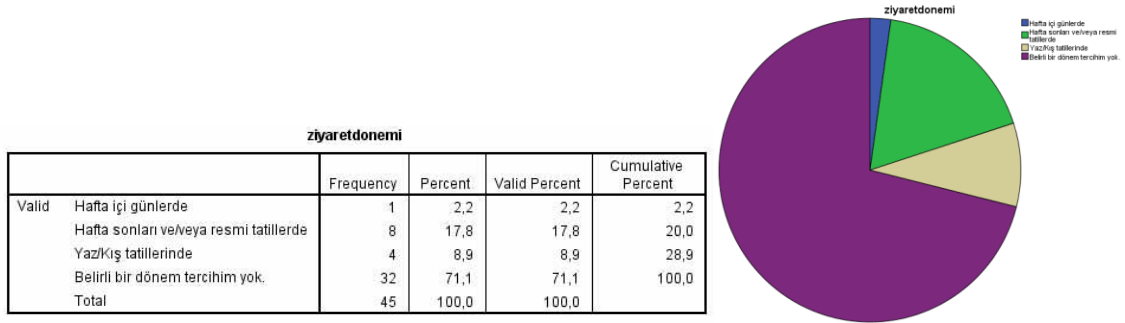
Harput mahallesini deneyimlemiş, turizm amaçlı ziyaret etmiş kullanıcılar arasında yapılan çalışmada iki tarihi yapının yeni işlevleri ile kullanımı için fonksiyon tercihleri sorulmuş ve tercihler çok çeşitli olmakla birlikte hamam ve kent müzesi, kütüphane gibi kültür yapıları ile kafe gibi eğlence mekanları işlev olarak öne çıktığı görülmüştür.

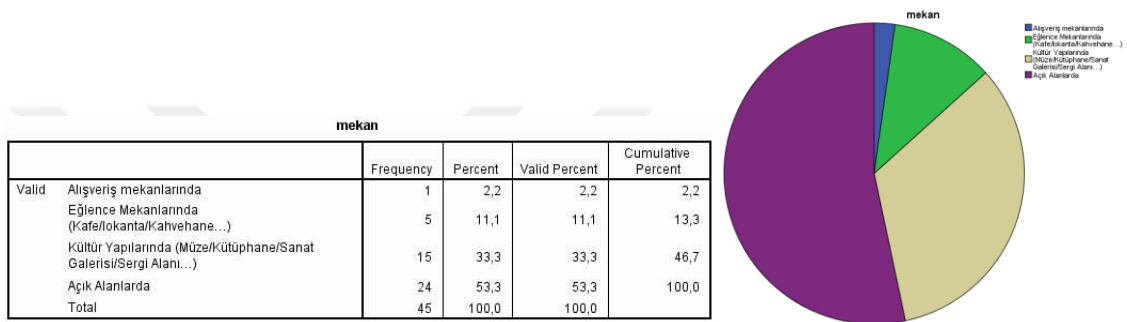
Şekil 4.71. Yapıların yeniden kullanım önerileri (il dışından gelen ziyaretçiler arasında)

Kentli Ziyaretçi

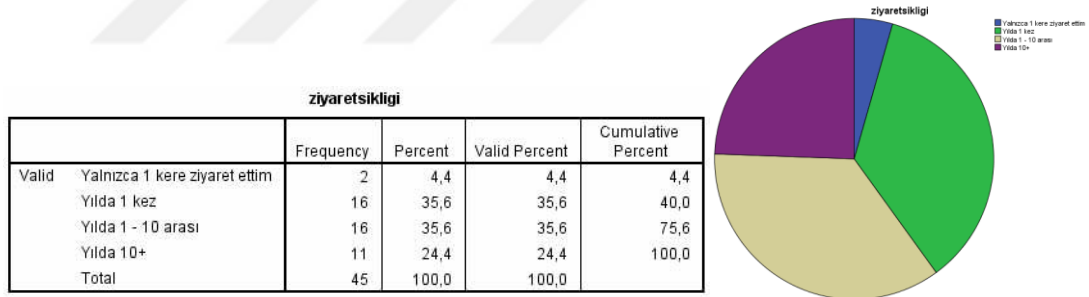
Ankete katılan Elazığ'da ikamet eden kullanıcıların Harput mahallesini ziyaret için belirli bir dönem tercihi olmamakla birlikte yılda en az bir kez ve daha çok mahalleyi ziyaret ettikleri ve zamanlarını daha çok açık alanlar da geçirmeyi tercih ettikleri göz önünde bulundurulduğunda; Elazığ'da yaşayan kullanıcıların Harput mahallesini sayfiye yeri amaçlı olarak yeşil alanlar ile mesire alanlarını kullandıkları çıkarımında bulunulabilir.

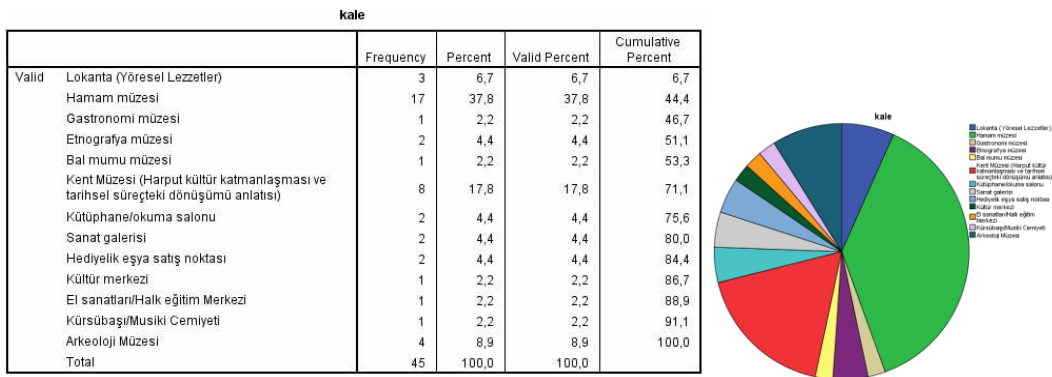
Şekil 4.72. Kentte yaşayan ziyaretçilerin ziyaret dönemi tercihleri

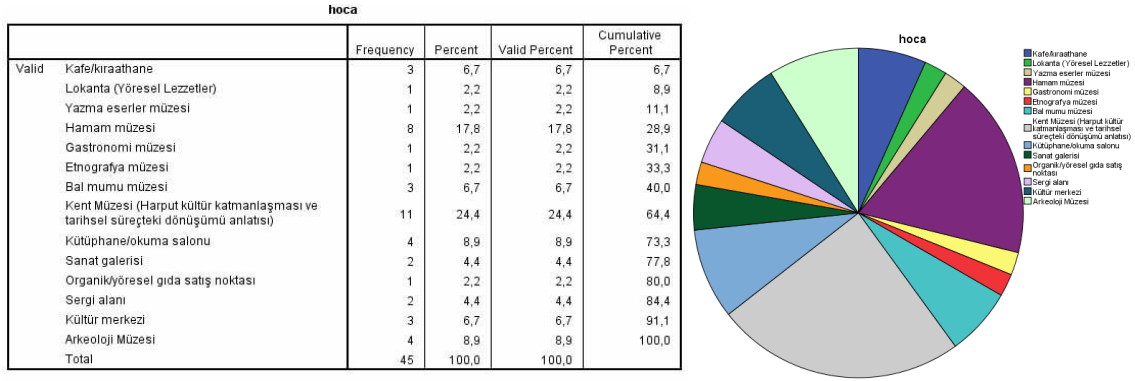
Şekil 4.73. Kentte yaşayan ziyaretçilerin mekan kullanımı tercihleri

Şekil 4.74. Kentte yaşayan ziyaretçilerin ziyaret sıklığı

Şekil 4.75. Kale Hamamı yeniden kullanım önerileri (kentte yaşayan ziyaretçilerin arasında)

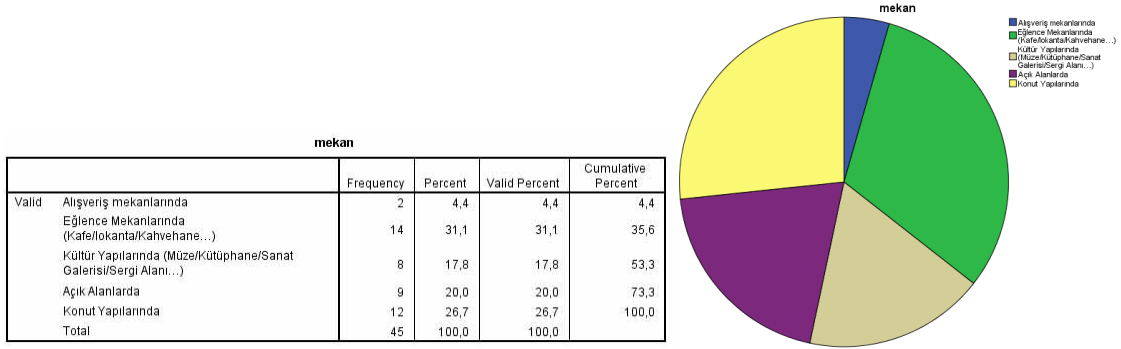

Şekil 4.76. Hoca Hasan Hamamı yeniden kullanım önerileri (kentte yaşayan ziyaretçiler arasında)

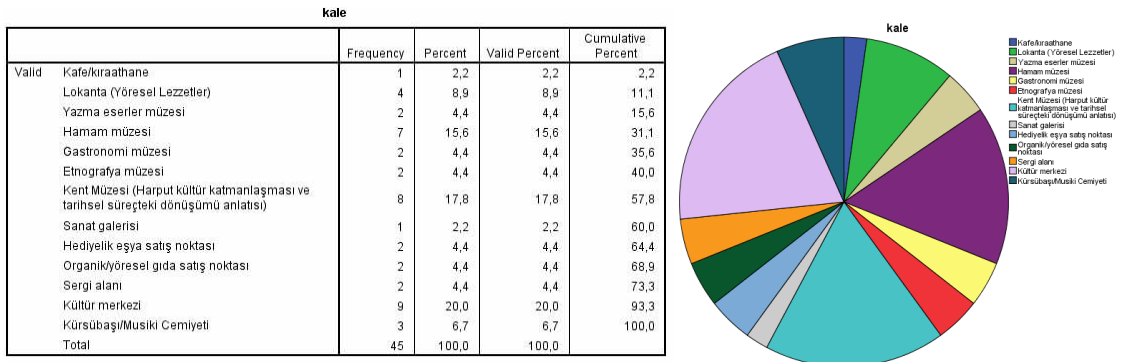
Harput mahallesini deneyimlemiş, dinlenme ve sayfiye yeri olarak ziyaret etmiş kullanıcılar arasında yapılan çalışmada iki tarihi yapının yeni işlevleri ile kullanımı için fonksiyon tercihleri sorulmuş ve tercihler çok çeşitli olmakla birlikte hamam ve kent müzesi gibi kültür yapıları işlev olarak öne çıktığı görülmüştür.

Mahalle sakinleri

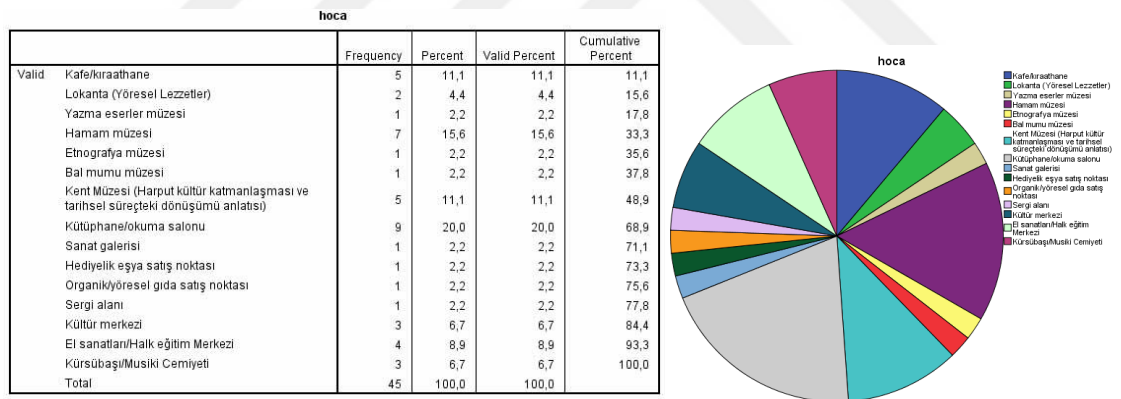
Çalışma alanı ve tarihi yapılarla komşuluk ilişkisi kurmuş Harput mahalle sakinleri özelinde yapılan analizlerde ise katılımcıların zamanlarını değerlendirmek için dinlenme ve eğlence alanları ile konutlarını tercih ettiği görülmüştür. Yapılan çalışmada iki tarihi yapının yeni işlevleri ile kullanımı için fonksiyon tercihleri sorulmuş ve tercihler çok çeşitli olmakla birlikte hamam ve kent müzesi gibi kültür yapıları ile lokanta, kafe, kültür merkezi, kütüphane, halk eğitim merkezi gibi işlevler de tercih edilmiştir. Mahalle sakinleri özelinde tercihlerin turizm amaçlı olmakdan öte günlük hayatlarında kullanılacak mekanlar olmasının nedeni olarak hem yapılarla kurdukları komşuluk bağı nedeniyle günlük yaşantılarında yapılar ile kullanıcı ilişkisi kurmak istemeleri, hemde Harput'un kültür ve tarihi yönüne hakim oldukları için buna uygun fonksiyonlar kullanılmasını talep etmeleri varsayımında bulunulmuştur. Kullanıcı ilişkisine örnek vermek gerekirse halk eğitim merkezi binasının yetersizliği nedeniyle katılımcıların bir kısmı yapının halk eğitim merkezi olarak mahalle sakinlerine hizmet etmesini önermişlerdir.

Şekil 4.77. Mahalle sakinlerinin mekan kullanım tercihleri

Şekil 4.78. Kale Hamamı yeniden kullanım önerileri (mahalle sakinleri arasında)

Şekil 4.79. Hoca Hasan Hamamı yeniden kullanım önerileri (mahalle sakinleri arasında)

Sonuç olarak yapılan anketlerle hedef grup incelendiğinde üç kullanıcı grubunun da Harput mahallesini kullanım sıklığı, kullanım amacı ve yeniden işlevlendirilecek yapıların kullanım şekilleri ve yapılardan beklentileri farklılık göstermektedir. Önerilen işlevler sıralanmış ve her grubun yapının kullanıcısı olduğu göz önünde bulundurularak iki hamam yapısı için de grupların en çok talep ettiği işlevler belirlenmiş(müze, kültür merkezi, kütüphane). Belirlenen işlevler ile Mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizler doğrultusunda yapıların konfigürasyon önerileri sunulacaktır.

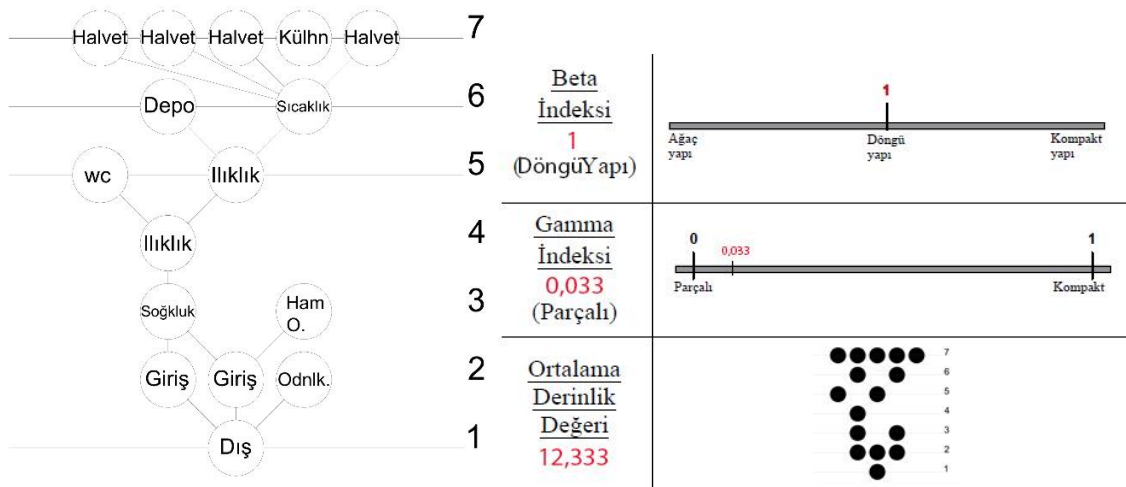
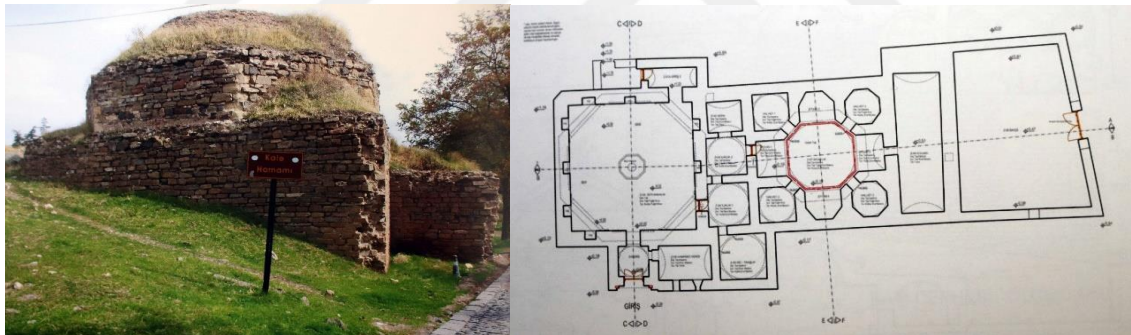
4.4.1.2. Graf Şemaları

Kale Hamamı

Mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizlerde graf şeması çizilmiş, beta ve gama indeksleri ile ortalama derinlik değerleri hesaplanmış, sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

Beta indeksi değeri 1 çıkmıştır, yapı döngüsel formdadır. Beta indeksi graf şemasının ilişkisine bakarak nasıl bir organizasyona sahip olduğunun matematiksel karşılığını verir. $B < 1$ ağaç yapı, $\beta > 1$ kompleks yapı, $\beta = 1$ döngü yapılar karşılık gelir.

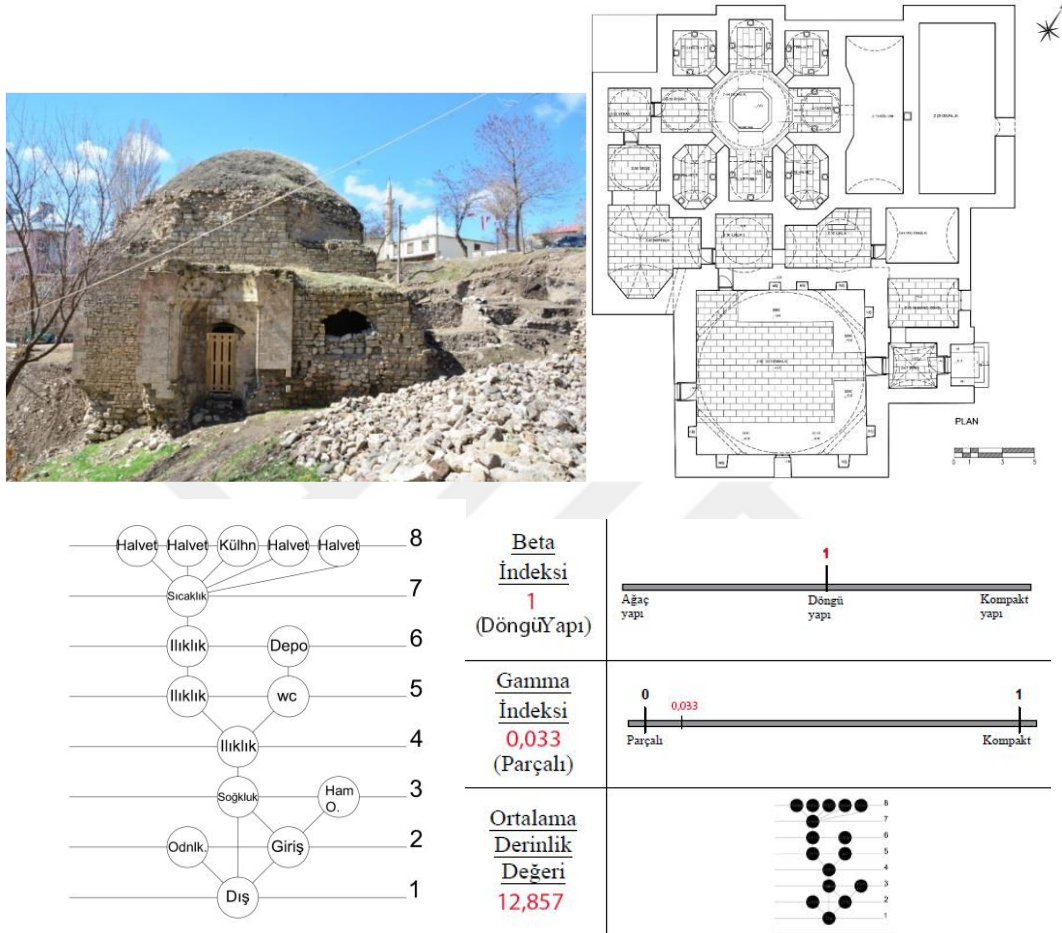
Gamma indeksi değeri 0,033 çıkmıştır, yapı parçalı formdadır. Gamma indeksi graf şemasının ilişkisine bakarak mekan organizasyonunun bağlantılılık oranının matematiksel karşılığını verir. $G = 1$ tam bağlantılı yapıya, $G = 0$ tam bağlantısız yapıya karşılık gelir. Gamma indeksi düştükçe yapı daha parçalı, yükseldikçe daha kompakt olduğu anlamına gelir. Ortalama derinlik değeri 12,333 çıkmıştır. Ortalama derinlik değeri mekanın bütün bölümlerinin birbiriyle ilişkisinin matematiksel karşılığını verir.

Şekil 4.80. Kale Hamamı analizler

Hoca Hasan Hamamı

Mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizlerde graf şeması çizilmiş, beta ve gama indeksleri ile ortalama derinlik değerleri hesaplanmış sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

Şekil 4.81. Kale Hamamı analizler

Beta indeksi değeri 1 çıkmıştır, yapı döngüsel formdadır. Beta indeksi graf şemasının ilişkisine bakarak nasıl bir organizasyona sahip olduğunun matematiksel karşılığını verir. $B < 1$ ağaç yapı, $\beta > 1$ kompleks yapı, $\beta = 1$ döngü yapılar karşılık gelir.

Gamma indeksi değeri 0,033 çıkmıştır, yapı parçalı formdadır. Gamma indeksi graf şemasının ilişkisine bakarak mekan organizasyonunun bağlantılılık oranının matematiksel karşılığını verir. $G = 1$ tam bağlantılı yapıya, $G = 0$ tam bağlantısız yapıya karşılık gelir. Gamma indeksi düştükçe yapı daha parçalı, yükseldikçe daha kompakt

olduğu anlamına gelir. Ortalama derinlik değeri 12,857 çıkmıştır. Ortalama derinlik değeri mekanın bütün bölümlerinin birbiriyle ilişkisinin matematiksel karşılığını verir.

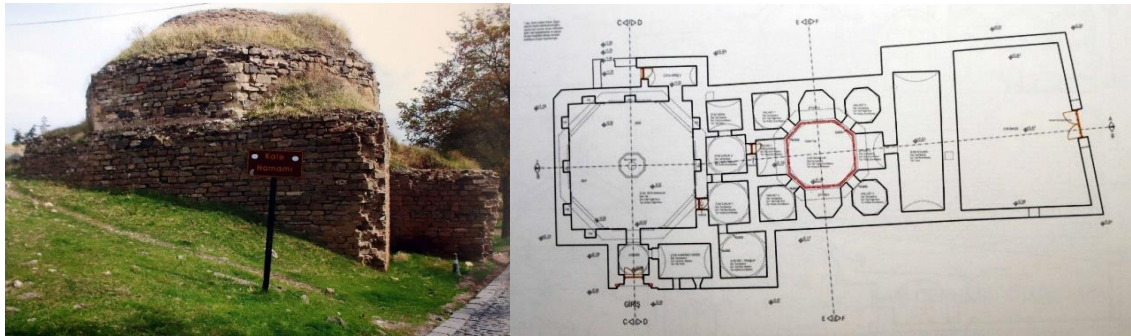
4.4.1.3. Bağlantılılık, Entegrasyon ve Görünür Alan Analizleri

Kale Hamamı

Mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizlerde bağlantılılık, entegrasyon ve görünür alan analizleri yapılmış sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

Bağlantılılık analizi sonucunda yapının soğukluk ve odunluk kısımlarının bağlantılılık değerlerinin daha yüksek olduğu ve bağlantılılık değerinin soğukluktan halvet hücrelerine doğru azalma gösterdiği bununla birlikte sıcaklık kısmının orjin noktasında çevresindeki halvet hücrelerine ve eyvanlara görece bağlantılılık değerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

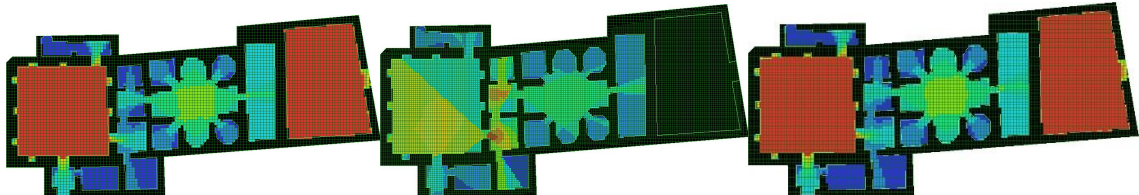
Entegrasyon analizi sonucunda yapının entegrasyon değerinin en yüksek çıktığı alanlar soğukluk ve sıcaklık kütlelerini birbirine bağlayan sirkülasyon görevi gören ılıklik kısımlarıdır. Bunun ardından entegrasyon değerinin yüksekliğine göre soğukluk, sıcaklık, halvet olarak mekanları sıralayabiliriz. Odunluk kısmı yapının diğer kısımlarıyla doğrudan ilişki kuramadığı için entegrasyon analizine dahil edilmemiştir.

Bağlantılılık

Entegrasyon

Görünür Alan

Max	Average	Min.	Max	Average	Min.	Max	Average	Min.
1157	725.19	27	9.37625	5.84977	3.65761	1.02734e	651557	27877.7

Şekil 4.82. Kale Hamamı analizler

Görünür alan analizinde merkezi bir kubbe veya üst örtü ile örtülü görüş alanına herhangi bir bölücünün girmediği odunluk ve soğukluk kısmı en yüksek değere sahipken ikinci sırada sıcaklık kısmının orjin noktası ve çevresi gelmektedir, halvet hücrelerinin giriş kısmına bakmayan duvarları ile depo ve hamamcı odası en düşük değere sahiptir.

Hoca Hasan Hamamı

Mekan dizimi analizi yöntemiyle yapılan analizlerde bağlantılılık, entegrasyon ve görünür alan analizleri yapılmış sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

Bağlantılılık

Entegrasyon

Görünür

Max	Average	Min.	Max	Average	Min.	Max	Average	Min.
3080	1503.76	184	7.76911	5.57891	3.89617	123334e	603047	73720.2

Şekil 4.83. Hoca Hasan Hamamı analizleri

Bağlantılılık analizi sonucunda yapının soğukluk kısımlarının bağlantılılık değerlerinin en yüksek olduğu ve bağlantılılık değerinin soğukluktan halvet hücrelerine doğru azalma gösterdiği bununla birlikte sıcaklık kısmının orjin noktasında çevresindeki halvet hücrelerine ve eyvanlara görece bağlantılılık değerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Entegrasyon analizi sonucunda yapının entegrasyon değerinin en yüksek çıktığı alanlar soğukluk ve sıcaklık kütlelerini birbirine bağlayan sirkülasyon görevi gören ılıklik kısımlarıdır. Bunun ardından entegrasyon değerinin yüksekliğine göre soğukluk, sıcaklık, halvet olarak mekanları sıralayabiliriz. Odunluk kısmı yapının diğer kısımlarıyla doğrudan ilişki kuramadığı için entegrasyon analizine dahil edilmemiştir.

Görünür alan analizinde merkezi bir kubbe veya üst örtü ile örtülü görüş alanına herhangi bir bölücünün girmediği soğukluk kısmı en yüksek değere sahipken ikinci sırada sıcaklık kısmının orjin noktası ve çevresi gelmektedir, halvet hücrelerinin giriş kısmına bakmayan duvarları ile depo ve hamamcı odası en düşük değere sahiptir.

4.4.2. Yeniden Kullanım Önerileri

Eylemler mekanın fiziksel sınırlarının bir sonucu olarak gerçekleşir. Her mekanın da kendine özgü kişiliği vardır. Bununla birlikte mekanın fiziksel durumu dışında insan kaynaklı olarak da kullanıcı hareketleri değişebilmektedir. Yapılan çalışmalarda vaktini açık alanlarda geçiren insanların kapalı alanlarda geçirenlerle kıyasla çevreyle daha yakın ilişki kurduğu yine İstanbul modernde yapılan bir çalışmada kullanıcıların cinsiyetleri ve yaş gruplarının yapıyı kullanma şeklini ve süresini değiştirdiği görülmüştür.

Space syntax yönteminin yaratıcılarından Hillier (Hillier, 1996) Tate müzesinde yaptığı bir çalışmada kullanıcıların mekanda hangi bölümleri ziyaret edip nereleri ziyaret etmediğini, hangi alanlarda daha çok vakit geçirdiğini gözlemlemiş ve Space syntax yöntemini kullanarak yaptığı analizlerle karşılaştırmış ve sonuç olarak bütünleşme değerinin yüksek olduğu mekanların en yoğun kullanılan alanlar olduğunu, yapı derinliği arttıkça ziyaret yoğunluğunun düştüğü tespit etmiş ve entegrasyon değeri düşük olmasına rağmen çok ziyaret edilen alanlar da ise Salvador Dali'nin eserlerinin sergilendiğini görmüş bu durumu mekandan bağımsız olarak eserin çekici gücü olduğunu değerlendirmişti.

(Tzorti, 2009) yaptığı çalışmada Pompidou ve Tate müzelerinde mekan kurgusu – kullanıcı davranışlarını incelemiş ve en değerli eserlerin en çok ulaşılabilen mekanlarda olduğunu gözlemlemiştir.

Peoponis ve Wieman (2009) yaptıkları çalışmada en çok ziyaret edilen sergi mekanlarının en ulaşılabilir konumda olduğu, sergi mekanları ulaşılabilir oldukça hareketin yönünün daha az değiştiği, kullanıcıların sergi alanında daha fazla tutulabilir olduğu ve eserlerle daha fazla ilgilendiği sonucuna varmıştır.

Son olarak (Akgün, 2011) İstanbul Arkeoloji Müzesi üzerinde yaptığı incelemede 50 kullanıcının duraklama noktalarını(kararsızlıklarını), hareket yönlerini, mekanlarda geçirdikleri zamanları, eserleri ziyaret sürelerini ve eserlerin ziyaret yoğunluklarını incelemiş görünür alan analizinde yoğun olan noktalarda bulunan eserlerin daha fazla ziyaret edildiği yani algılanma potansiyelinin görece daha yüksek alanlar olduğu. Bütünleşme değerinin yüksek olduğu mekanların dolaysız erişim imkanı olduğu ve en çok ziyaret edilen mekanların dolaysız erişilen mekanlar olduğunu analiz etmiştir.

Okunulabilirlik kullanıcıda güven hissi oluşması için önemlidir. Düğüm noktaları me kadar az ise yön bulmak o kadar kolaylaşır. Yön bulma zorlaşırsa kullanıcıda güvensizlik hissi oluşur ve kullanıcı mekanı kullanmaya isteksizleşir. Önceden deneyimlenmiş mekanlarda biliyor olma hissi kullanıcıya güven verirken, ilk kez kullanılan mekanlarda korku ve heyecan hissi daha yüksektir. Ziyaretçi deneyim kalitesinin artması için kullanıcının yön değiştirebileceği noktalarda yönlendirme işaretleri ile mümkün olduğunca yönlendirilmesinde yardımcı olunmalı uygun alanlara yerleştirilen haritalarla kullanıcının zihin haritasının oluşmasına yardım edilmelidir.

4.4.2.1. Hoca Hasan Hamamı Önerileri

Yapılan anketler sonucunda önerilen işlevler belirlenmiş ve mekânsal dizin analizleri sonucunda mekan kullanım önerileri oluşturulmuştur. Kullanıcılar tarafından Hoca Hasan Hamamı için Kent müzesi, Hamam Müzesi ve Kütüphane tercih edilmiştir. Mekan kullanım önerileri müze ve kütüphane işlevi üzerine oluşturulmuştur.

Müze işlevi önerisi oluştururken görünür alan analizi ve entegrasyon analizinden yararlanılmıştır. Kütüphane işlevi önerisi oluştururken bağlantılılık analizi ve entegrasyon analizinden yararlanılmıştır.

Hoca Hasan Hamamı Müze Önerisi

Müze yapılarında giriş ayırt edilebilir olmalıdır çünkü hem giriş, hem danışma, hem de kontrol noktasıdır. Bu nedenle yapının taç kapısı olan ve hamam olduğu dönemde ana giriş kapısı olarak kullanılan kapı giriş noktası kabul edilmiştir.

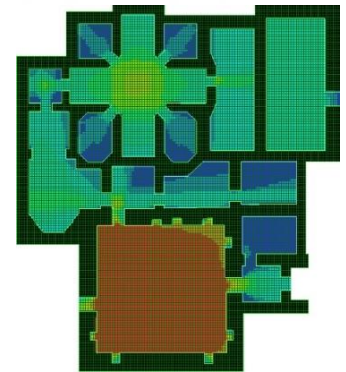
Entegrasyon değeri grafiğini incelediğimizde en yüksek değerin ılıkılık bölümünde olduğu görülmektedir. Değerin yüksek olmasının nedeni iki ana kütle olan soğukluk ve sıcaklık kısmının birbirine bağlanmasında bağlantı/koridor görevi görmesidir. Odunluk kısmı mekan içi bağlantıya sahip olmaması nedeniyle analizin dışında tutulmuştur.

Şekil 4.85. Hoca Hasan Hamamı müze işlevi kullanım önerisi

Şekil 4.84. Entegrasyon analizi

Şekil 4.86. Görünür alan analizi

Yapının sergi alanı olma yeterliliğine sahip bölümleri entegrasyon değeri en yüksekten başlayarak soğukluk-sıcaklık-halvet/külhan olarak sıralanabilir.

Soğukluk kısmı hem en yüksek entegrasyon ve isovist değerine sahip olduğu için hem de kullanıcılara dolaysız erişim imkanı sunduğu için ana sergi salonu olarak kullanılması önerilmiştir.

Wc ve depo bölümleri özgün fonksiyonlarıyla kullanılmaya devam edilebilir.

Sıcaklık mekanı içerisinde halvet bölümleri ile eyvanların entegrasyon değerleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle sıcaklık kısmı 2. Derece sergi alanı olarak önerilirken halvet kısımları 3. Derece sergi alanı olarak önerilmiştir.

Sergi alanları arasında yapılan bu derecelendirmenin temel nedeni sergi alanlarının erişilebilirliğinin farklı olmasıdır. Tzorti 'nin en değerli eserlerin en erişilebilir mekanlar da sergilendiği savı üzerinden, müzede sergilenecek eserlerin sınıflandırılabilmesi için bu derecelendirme yapılmıştır.

Bölümlere ayrılmamış geniş sergi alanları ziyaretçileri hareketlerini belirlemesinde zorluk yaşamasına neden olduğu için soğukluk kısmının geçici sergi elemanları ile bölümlendirilmesi önerilmektedir.

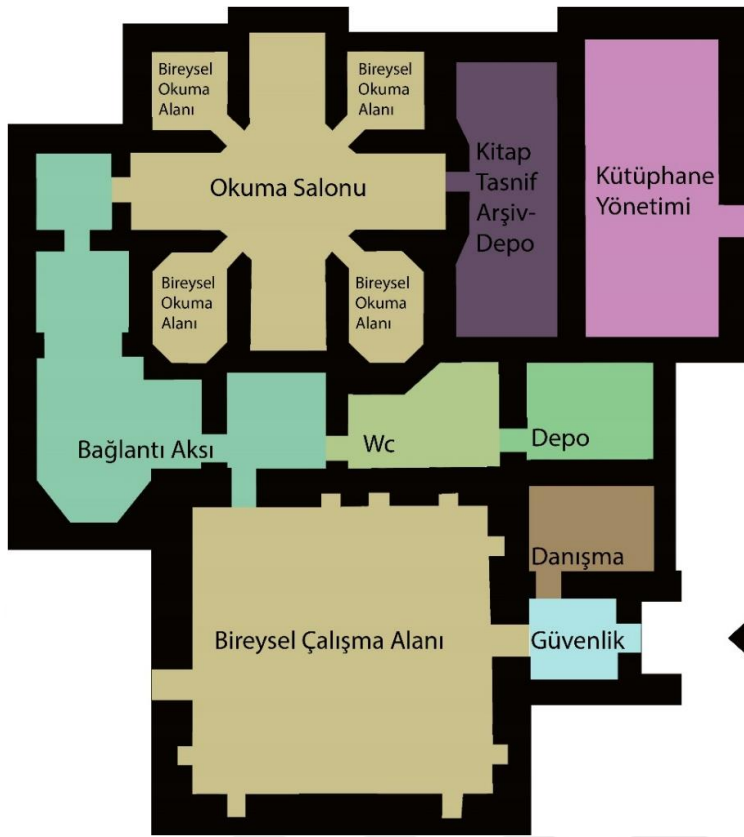
Eserlerin sergilendikleri bölümler içerisinde ki konumu eserin görülebilirliğini etkilemektedir. Bu sebeple özellikle halvet hücreleri gibi dışarıdan algılanması zor mekanlar da ziyaretçiler mekanı kullanmadan geçebilmektedir. Görünür alan analizlerinden faydalanılarak eserin bölüm içindeki konumları hücrelerin içerisindeki en görünür olan bölgelere göre belirlenmiştir.

Kullanıcı yoğunluğu en düşük olan bölümlerden külhan kısmı yeterli büyüklüğe sahip olduğu için sergilenmeyen eserlerin depolandığı bölüm olarak önerilmiştir.

Son olarak ana sergi mekanından 3. Derece sergi alanına doğru gidildikçe entegrasyon değeri azalmakta derinlik artmakta buna bağlı ziyaretçi yoğunluğu azalmaktadır. Kullanıcıların müze içerisinde daha fazla tutulması, deneyim kalitesinin artırılması için ılık bölüme yönlendirici levhalar veya kullanıcıların ilgisini çeken eserlerin yerleştirilmesi önerilmiş, konumlarının görünür alan analizlerinden faydalanılarak belirlenmiştir.

Hoca Hasan Hamamı Kütüphane Önerisi

Kütüphane yapıları genel veya özel kullanım amaçlı olarak güvenlik, danışma, çalışma/ araştırma/okuma salonları, wc kaynak kayıt, tasnif, onarım, depolama, arşiv, kafeterya, interaktif çalışma ve idari bölümlerden vb. oluşur. Kütüphane işlevi önerilen yapı da mekânsal limitler göz önünde bulundurularak Hoca Hasan Hamamı butik kütüphane olarak konfigüre edilmiştir.

Şekil 4.88. Hoca Hasan Hamamı kütüphane işlevi kullanımı önerisi

Şekil 4.87. Bağlantılılık analizi

Şekil 4.89. Entegrasyon analizi

Kütüphaneye girişler kontrollü sağlandığı için danışma ve güvenlik noktası girişte konumlandırılmıştır.

Soğukluk bölümü giriş bölümüyle ilişkili olduğu ve diğer bölümlere erişimde geçiş mekanı olduğu için entegrasyon ve bağlantılılık değerleri yüksektir. Bu nedenle yapının en yoğun kullanılan ve görece daha gürültülü mekanıdır.

Kütüphaneler de çalışma ve okuma/araştırma salonlarının kullanıcı yoğunluğu mekanın diğer bölümlerine göre daha yüksektir. Hamamın soğukluk kısmı bireysel çalışma salonu olarak önerilmiştir.

Wc ve depo bölümleri özgün fonksiyonlarıyla kullanılmaya devam edilebilir.

Sıcaklık bölümünün entegrasyon ve bağlantılılık değeri soğukluk kısmına nazaran daha düşüktür. Kullanıcı yoğunluğu azaldığı ve mekan derinliği arttığı için yapı içerisinde görece daha sessiz bir mekan karakteristiği oluşmaktadır. Bu nedenlerle sıcaklık kısmının araştırma ve okuma alanı olarak kullanılması, kitapların ve diğer basılı yayınların burada ulunması, halvet bölümlerinin de bireysel okuma alanı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

Kullanıcı yoğunluğu en düşük olan bölümlerden külhan kısmı yeterli büyüklüğe sahip olduğu için kitapların tasnif, tamir, arşiv ve kayıt bölümü olarak kullanımı önerilmiştir. Odunluk bölümünün yapı ile iç mekan sirkülasyonunda bağlantısı bulunmamaktadır. Odunluk kısmı dış mekan ile doğrudan ilişki kurduğu için yönetim alanı olarak kullanılabilir.

4.4.2.2. Kale Hamamı Önerileri

Yapılan anketler sonucunda önerilen işlevler belirlenmiş ve mekânsal dizin analizleri sonucunda mekan kullanım önerileri oluşturulmuştur. Kullanıcılar tarafından Kale Hamamı için Hamam Müzesi, Kent müzesi ve Kütüphane tercih edilmiştir. Mekan kullanım önerileri müze ve kütüphane işlevi üzerine oluşturulmuştur.

Kütüphane işlevi önerisi oluştururken bağlantılılık analizi ve entegrasyon analizinden yararlanılmıştır. Müze işlevi önerisi oluştururken görünür alan analizi ve entegrasyon analizinden yararlanılmıştır.

Kale Hamamı Kültür Merkezi Önerisi

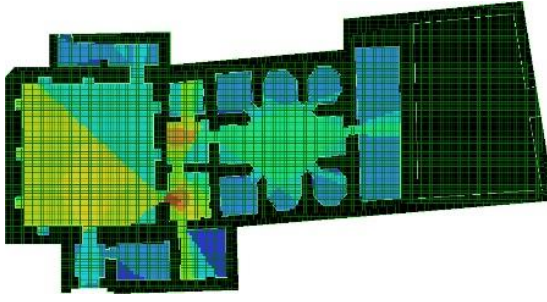
Kültür merkezleri içerisinde konferans salonları, fuaye/sergi alanları, atölyeler gibi çok çeşitli mekanlara ev sahipliği yapan yapılardır.

Mekan büyüklükleri göz önünde bulundurulduğunda soğukluk yada odunluk kısmının konferans salonu olması mümkündür bununla birlikte odunluk kısmının fuaye, kontrol noktası, danışma, wc gibi yan mekanlar için yeterli büyüklüğe sahip olmaması nedeniyle soğukluk kısmının konferans salonu olarak kullanımı önerilmektedir.

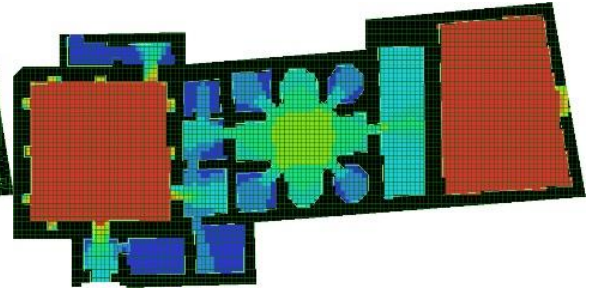
Soğukluk kısmının konferans salonu olarak kullanımı durumunda güvenlik noktasının hamamın ana giriş kapısında konumlanması ve hamamcı odasının giriş ile ilişkili olarak danışma mekanı olarak kullanımı önerilmektedir.

Wc ve depo bölümleri özgün fonksiyonlarıyla kullanılmaya devam edilebilir.

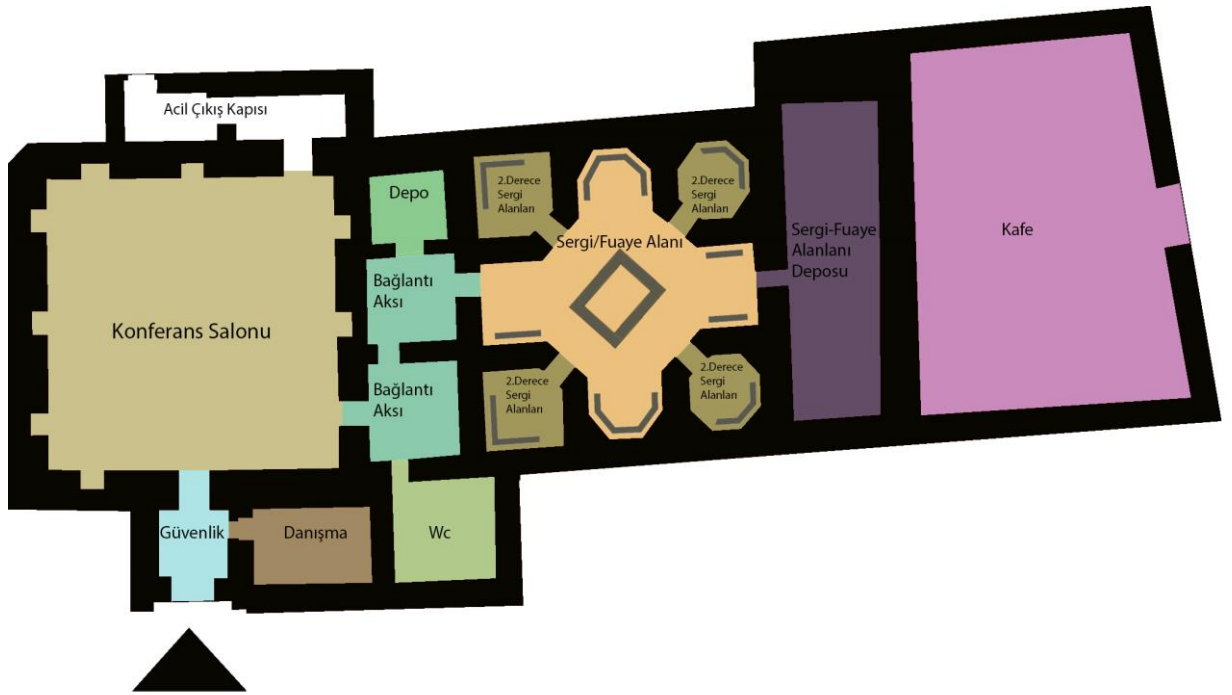
Sıcaklık bölümünün sergi alanı olarak kullanımı önerilmekte müze işlevinde olduğu gibi sıcaklık ve halvet hücreleri arasında entegrasyon değerleri farklılık göstermektedir. Entegrasyon değeri yüksek olan sergi alanları daha çok ziyaretçi çekmekte ve en değerli eserler bu alanlarda sergilenmektedir. Bu durum dikkate alınarak sergi alanları sınıflandırılmıştır.

Şekil 4.90. Entegrasyon analizi

Şekil 4.91. Görünür alan analizi

Şekil 4.92. Kale Hamamı kültür merkezi işlevi kullanım önerisi

Eserlerin sergilendikleri bölümler içerisinde ki konumu eserin görülebilirliğini etkilemektedir. Bu sebeple özellikle halvet hücreleri gibi dışarıdan algılanması zor mekanlar da ziyaretçiler mekanı kullanmadan geçebilmektedir. Görünür alan analizlerinden faydalanılarak eserin bölüm içindeki konumları hücrelerin içerisindeki en görünür olan bölgelere göre belirlenmiştir.

Entegrasyon değeri grafiğini incelediğimizde en yüksek değerin ılıkılık bölümünde olduğu görülmektedir. Değerin yüksek olmasının nedeni ılıkılık bölümünün yapının çekirdeğinde olması ve iki ana kütle olan soğukluk ile sıcaklık kısmının birbirine bağlanmasında bağlantı/koridor görevi görmesidir.

Kullanıcı kalitesinin artırılması için entegrasyon değerinin en yüksek olduğu ılıklik bölümüne sergi alanına geçişte yönlendirici işaretler ya da sergi elamanları konulması önerilmektedir.

Kullanıcı yoğunluğu en düşük olan bölümlerden külhan kısmı yeterli büyüklüğe sahip olduğu için sergilenmeyen eserlerin depolandığı bölüm olarak önerilmiştir.

Odunluk bölümünü yapının geri kalan bölümünden bağımsız kullanılabilmektedir. Odunluk kısmının büyüklüğü yakın çevre de ticari yapı bulunmaması, dış mekan ile doğrudan ilişki kurabilmesi ve yoğun ziyaret edilen kale ile aynı konumda olması nedeniyle odunluk kısmının kafeterya olarak kullanılması önerilmiştir.

Kale Hamamı Müze Önerisi

Müze yapılarında giriş ayırt edilebilir olmalıdır çünkü hem giriş, hem danışma, hem de kontrol noktasıdır. Bu nedenle yapının taç kapısı olan ve hamam olduğu dönemde ana giriş kapısı olarak kullanılan kapı giriş noktası kabul edilmiştir.

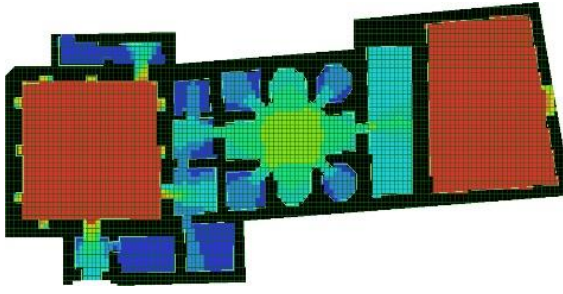
Giriş kapısının konumuyla ilişkili olarak kontrol noktası ve danışma bölümü belirlenmiş, hamamcı odası danışma bölümü olarak değerlendirilerek özgün fonksiyonuyla ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Wc ve depo bölümleri özgün fonksiyonlarıyla kullanılmaya devam edilebilir.

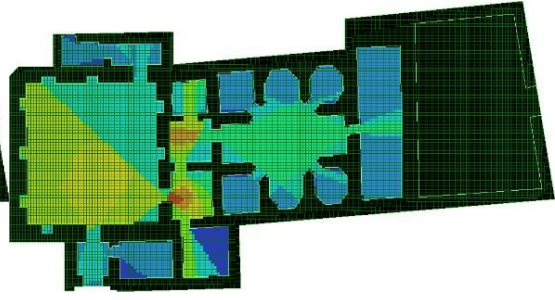
Entegrasyon değeri grafiğini incelediğimizde en yüksek değerin ılıklik bölümünde olduğu görülmektedir. Değerin yüksek olmasının nedeni ılıklik bölümünün yapının çekirdeğinde olması ve iki ana kütle olan soğukluk ile sıcaklık kısmının birbirine bağlanmasında bağlantı/koridor görevi görmesidir. Odunluk kısmı mekan içi bağlantıya sahip olmaması nedeniyle analizin dışında tutulmuştur.

Yapının sergi alanı olma yeterliliğine sahip bölümleri entegrasyon değeri en yüksekten başlayarak soğukluk-sıcaklık-halvet/külhan olarak sıralanabilir.

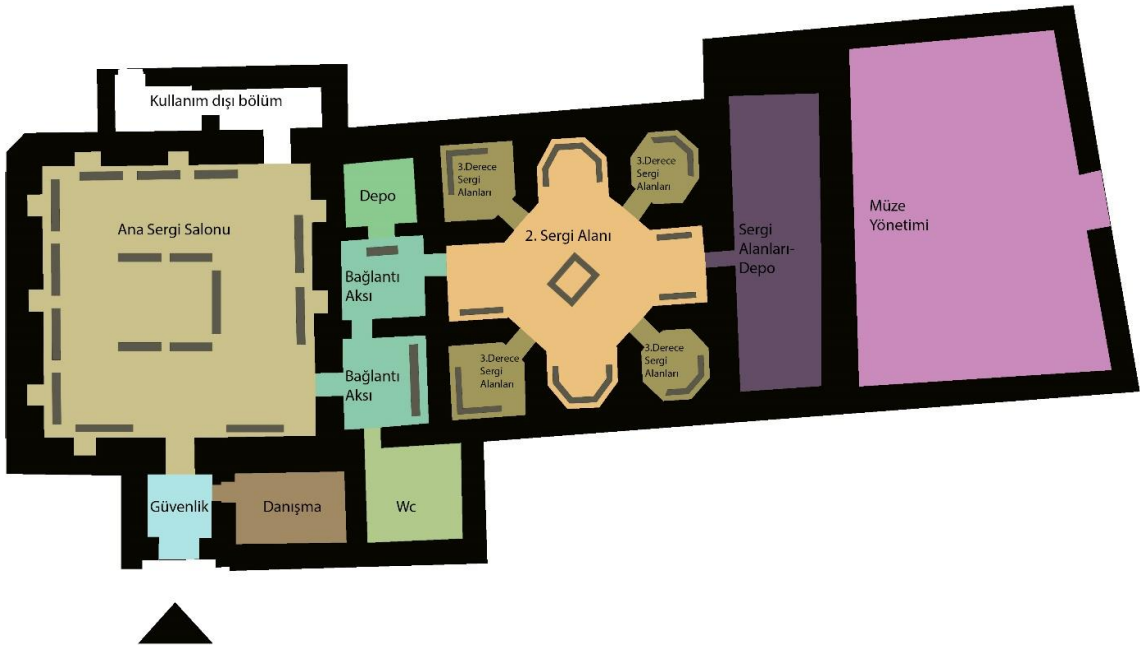
Soğukluk kısmı hem en yüksek entegrasyon ve isovist değerine sahip olduğu için hem de kullanıcılara dolaysız erişim imkanı sunduğu için ana sergi salonu olarak kullanılması önerilmiştir.

Şekil 4.93. Görünür alan analizi

Şekil 4.94. Entegrasyon analizi

Şekil 4.95. Kale Hamamı müze işlevi kullanım önerisi

Sıcaklık mekanı içerisinde halvet bölümleri ile eyvanların entegrasyon değerleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle sıcaklık kısmı 2. Derece sergi alanı olarak önerilirken halvet kısımları 3. Derece sergi alanı olarak önerilmiştir.

Sergi alanları arasında yapılan bu derecelendirmenin temel nedeni sergi alanlarının erişilebilirliğinin farklı olmasıdır. Tzorti 'nin en değerli eserlerin en erişilebilir mekanlar da sergilendiği savı üzerinden, müzede sergilenecek eserlerin sınıflandırılabilmesi için bu derecelendirme yapılmıştır.

Kullanıcı yoğunluğu en düşük olan bölümlerden külhan kısmı yeterli büyüklüğe sahip olduğu için sergilenmeyen eserlerin depolandığı bölüm olarak önerilmiştir.

Bölgelere ayrılmamış geniş sergi alanları ziyaretçileri hareketlerini belirlemede zorluk yaşamasına neden olduğu için soğukluk kısmının geçici sergi elemanları ile bölümlendirilmesi önerilmektedir.

Eserlerin sergilendikleri bölümler içerisinde ki konumu eserin görülebilirliğini etkilemektedir. Bu sebeple özellikle halvet hücreleri gibi dışarıdan algılanması zor mekanlar da ziyaretçiler mekanı kullanmadan geçebilmektedir. Görünür alan analizlerinden faydalanılarak eserin bölüm içindeki konumları hücrelerin içerisindeki en görünür olan bölgelere göre belirlenmiştir.

Yapının odunluk kısmı yeterli büyüklüğe sahip olmasına rağmen müze kısmıyla doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır. Odunluk kısmının büyüklüğü yakın çevre de ticari yapı bulunmaması, dış mekan ile doğrudan ilişki kurabilmesi ve yoğun ziyaret edilen kale ile aynı konumda olması nedeniyle odunluk kısmının kafeterya olarak kullanılması önerilmiştir.

Son olarak ana sergi mekanından 3. Derece sergi alanına doğru gidildikçe entegrasyon değeri azalmakta derinlik artmakta buna bağlı ziyaretçi yoğunluğu azalmaktadır. Kullanıcıların müze içerisinde daha fazla tutulması, deneyim kalitesinin artırılması için ılık bölüme yönlendirici levhalar veya kullanıcıların ilgisini çeken eserlerin yerleştirilmesi önerilmiş, konumlarının görünür alan analizlerinden faydalanılarak belirlenmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar ve Bulgular

Çalışma kapsamında, kullanımda olduğu süreçte Harput mahallesi için yeri önemli olan günümüze pek azı ulaşan hamam yapılarından Hoca Hasan Hamamı ve Kale Hamamına yeni işlevler önerilerek, yapının yeniden kullanımında matematiksel ve mekânsal analizlerden de yararlanarak kullanıcıların karar verme sürecine dahil olmasına imkan tanınmıştır. Hamam yapılarını kültürel miras olarak kabul edip yeniden işlevlendirerek kullanıma devam eden Türkiye’den ve dünyadan örnekler incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki hamam yapıları işlevini yitirdikten sonra çevre ile entegrasyonunu kaybetmiş ve kullanım dışı kalmıştır. Kullanım dışı kalmış tarihi yapılar yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve mevcut hal sürdürülebilir değildir. Kent hafızası kaybedilmekte, bu nedenle de kent kimliği zarar görmektedir.

Yapıların yeni işlevlerinin belirlenmesi sırasında bulunduğu konum, kent kimliği, ekonomik getiriler, tarihi çevre, turistik değer potansiyeli ve farklı kullanıcı tiplerine sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Yapıların yeni işlev önerilerinin seçiminde anket çalışmasından yararlanılarak kullanıcıların fikirleri analiz edilmesi amaçlanmıştır. Yapıların yeni fonksiyonları belirlenirken, anketlerden ve mekânsal dizim analizi yönteminden faydalanarak yeni fonksiyonun yalnızca bir grubun değil, her gruptan kullanıcının bulunduğu geniş katılımlı, mekânsal analitik değerlendirmelerin yapıldığı bir karar verme sürecinden geçilmiştir. Uygulanan süreçte çalışma alanının bulunduğu yerleşimi ziyaret eden kişiler ve mahalle sakinleriyle yüz yüze yapılan anketlerde ziyaret sıklıkları, ne tür mekanlarda zaman geçirdikleri, ziyaret dönemleri, yapılar için işlev önerileri gibi sorulara verdikleri yanıtların sonucunda potansiyel kullanıcı profili hem birlikte hem de dahil olduğu grupta analiz edilmiştir. Analizler sonucunda kişilerin kullanım amacına bağlı olarak farklı öneriler ortaya çıkmıştır. Öneriler yapılarda fonksiyon değişikliğine neden olacağı için yeni fonksiyonun mekan kurgusunda da farklı yaklaşımlar ortaya çıkabilir. Mekan dizimi analizi yöntemi ile bu farklı yaklaşımlara analitik bir altlık oluşturulmaya çalışılmıştır. Talep edilen fonksiyonların mekan kurgusu önerileri yapılan sentaktik analizler sonucunda belirlenmiş ve sunulmuştur.

Bu çalışma ile öncelikle Elazığ’da ki hamam yapıları olmak üzere diğer hamamlarında yeniden işlevlendirilerek turizme, kente ve ekonomiye kazandırılması için referans teşkil edebilir. Sonuç olarak yapılar kullanıcı talepleri doğrultusunda yeniden

kullanılarak, Harput mahallesine ziyaret edilebilir yeni kültürel öğeler kazandırılacaktır. En nihayetinde UNESCO dünya mirası geçici listesinde bulunan yerleşimin tanıtımına, tarihsel okunabilirliğin artmasına, kent kimliğinin güçlenmesine, daha çok ziyaretçi çekmesine olanak tanıyacaktır.

5.2 Değerlendirme ve Öneriler

İki yapının kamulaştırma işlemi ile röleve, restorasyon ve restitüsyon projeleri tamamlanmış, yapılar restorasyon çalışmaları için kapatılmış fakat uygulama çalışmaları tamamlanamamıştır. Restorasyon çalışmaları ivedilikle tamamlanmalıdır.

Tarihi sit alanı içerisindeki çalışma kapsamına giren ve girmeyen bütün tarihi yapılar, çevresel nedenlerle ve insan temelli uygulamalar sonucunda zarar görmektedir. Yerel ve mülki idarenin yetkileri içerisinde, yapıların daha fazla deformasyona uğramaması için eylem planı hazırlaması ve uygulamaya geçmesi beklenmektedir.

Harput mahallesi için Koruma Amaçlı İmar Planına uyulmalı, yeni yapı inşa etmek yerine atıl durumdaki yapı stoğu değerlendirilmelidir.

Yapılacak çalışmalarda, Harput Koruma Amaçlı İmar Planına uygun yapılmalıdır.

Başta hamamlar olmak üzere Harput da bulunan tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek yaşatılması gerekmektedir.

Yapılacak çalışmalarda Harput mahallesi hakkında kitaplar, görseller ve akademik çalışmalar üzerinde inceleme ve analizler yapılarak Harput hamamları yeniden işlevlendirilmelidir.

Yapıların tarihi dokuda ve kullanımda olduğu dönemde kent sosyolojisindeki yeri gözetilerek, farklı işlevle kullanımı nedeniyle kimlik kaybı yaşamaması için gerekli özen gösterilmelidir.

Yapı-kent bütünleşmesi sağlanarak, şehirde yaşayanlar için yeni etkinlik, sosyalleşme lokasyonları kazandırılmalıdır.

Yapılara yeni fonksiyon atanması sırasında içinde bulunulan çevrenin ihtiyaçları, yapıların fonksiyona uygunluğu ekonomik, kültürel parametreler göz ardı edilmemelidir.

Yapı-kullanıcı ilişkisi bağlamında, işlevlendirme sonrası yapının potansiyel hedef kullanıcı kitlesi iyi belirlenmeli, kullanım sıklığı, kullanım yoğunluğu ve kullanıcı talepleri göz önünde bulundurularak yapılan analizlerle işlev belirlenmelidir.

Yeni işlevin belirlenmesine idare makamı olarak değil kullanıcı temelli olarak halkın talepleri doğrultusunda karar verilmeli, en azından kullanıcı beklentileri dikkate

alınarak karar verme sürecine yapıların kullanıcılarının/potansiyel kullanıcılarının dahil olması sağlanmalıdır.

Harput mahallesi tarihi sit alanı olduğu için tarihi dokuyla bağlantısız yapıların kat sayıları ve cephe uyumsuzlukları rehabilite edilmelidir.

Unesco Dünya Mirası Geçici listesinde bulunan Harput mahallesinin tarihi ve kültürel varlığının tanıtımı ve turizme kazandırılması için alınacak kararlar bilimsel temelli olarak alınmalı, kültür turizminin artmasının kalkınmayı olumlu etkileyeceği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Aksın, A., 1999, 19.Yüzyılda Harput, Ceren Ofset ve Matbaacılık, Elazığ
- Akyel, Salih., XIX. Yüzyılda Harput Sancağının Demografik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme, Tarih Araştırmaları Dergisi, c34 sayı57 2015 s.207
- Atak, Ö., 2009, Mekansal Dizim ve Görünür Alan Bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul
- Atıcı, K., Aytaç, İ., 2021, Harput Hoca Hasan Hamamı Kazı Çalışması,(Yayınlanmamış Makale)
- Aytaç, İ., 2018, Kale Hamamı Röleve Restitüsyon ve Restorasyon Projesi, Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları, Elazığ
- Çakmak, B. Y., 2011, Kırsaldan kente göç sürecinde mekânsal değişim: mekânsal dizim yöntemiyle analiz, Çizgi Yayınevi, Konya
- Çakmak, B. Y., 2013, Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Bir Yeniden Kullanım Örneği, Hamdi Gültepe Evi, *Artium Dergisi*, 1
- Çetiner, A., 1985, *Yerleşme Alanlarında Planlama Yenileme Sehircilik*, İTÜ Matbaası, İstanbul
- Çil, E., 2006, Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışılması. *Megaron*, 1(4): 218-233.
- Douglas, J., 2006, "Building Adaptation", ISBN 978-0-7506-6667-1, Spon Press, London - Newyork
- Duran, E., 2009, Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal Ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği.
- Dursun, P., 2007, Space Syntax In Architectural Design, *Proceedings of the 6th International Space Syntax Symposium*, ITU, İstanbul
- Güler, Z., “Dünü ve Bugünüyle Harput” (Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor), TDV Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 1999, s:441
- Güvenç, B., 1997. Kültür ün ABC' si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Hillier, B., J.Hanson, J.Peponis, J.Hudson and R. Burdet., 1983, “Space Syntax”, *Architect J. November*, 30:43-83.

Hillier B. ve J. Hanson., 1984, *The Social Logic Of Space*, Cambridge: Cambridge University Press

Hillier, B. & Hanson, J. 1997, *The Reasoning Art: or the Need for an Analytical Theory of Architecture*, *Proceedings of the 1st Space Syntax International Symposium*, London

Kocabıyık, Y., 2014, “Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi”, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Karimi, K., 2012, A Configurational Approach to Analytical Urban Design: ‘Space Syntax’ Methodology. *URBAN DESIGN International*, 26 September 2012, (Online publication): 1-22.

Kozak, N., Akoğlan, M., Kozak, M., 1997, *Genel Turizm*, Turhan Kitabevi, Ankara

Önge, Y., 1986 “Koca Sinan’ın Hamamlarında görülen bir yenilik – merkezi kubbeli örtü sistemleri”, II. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İTÜ, 28 Nisan-2 Mayıs 1986, c.2, s.85

Öztürk, Ş. & Çoşkun, M., 2014 *Geleneksel Harput ve Elazığ Evleri*, Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları, Elazığ

Sivrikaya, S., 2002, *Notalarıyla Elazığ Yöresi Halk Oyunları Müzikleri*, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları No: 3, İstanbul

Sunguroğlu, İ., 1958, *Harput Yollarında*, c.1, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:2, İstanbul

Sunguroğlu, İ., 1961, *Harput Yollarında*, c.3, s.14, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:2, İstanbul

Taner, S., 2011, İstanbul Endüstri Yapılarının “Loft” Kavramı Çerçevesinde Yeniden İşlevlendirilmesi, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Taşbilek, Ş., 2012, “Bize Harputlu Derler Elazığ Müzik Kültürü C.I-II”, Başarı Dergisi Yayınları, Bursa

Uygur, S. M. & Baykan, E., 2007, Kültür Turizmi Ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 1-20

Uzun, M. Ve Albayrak, N., 1997, “Hamam”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, İstanbul, c.15, s.430-433.

Ünlü A., Edgü E., 2007, Comparative Space Syntax Analysis of Design Strategies for Istanbul Underground System, 6th International Space Syntax Symposium, Ayşe Sema Kubat (ed.) *Proceedings*, ITU Faculty of Architecture, Istanbul, June 13-15, 2007 vol 2, s.074, 01-10

Resim Kaynakları

<https://www.crackerteam.com/gezi-turizm-and-tatil-rehberi/568013-harput-gezilecek-yerler.html>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/kulturatlasi/kursubasi>

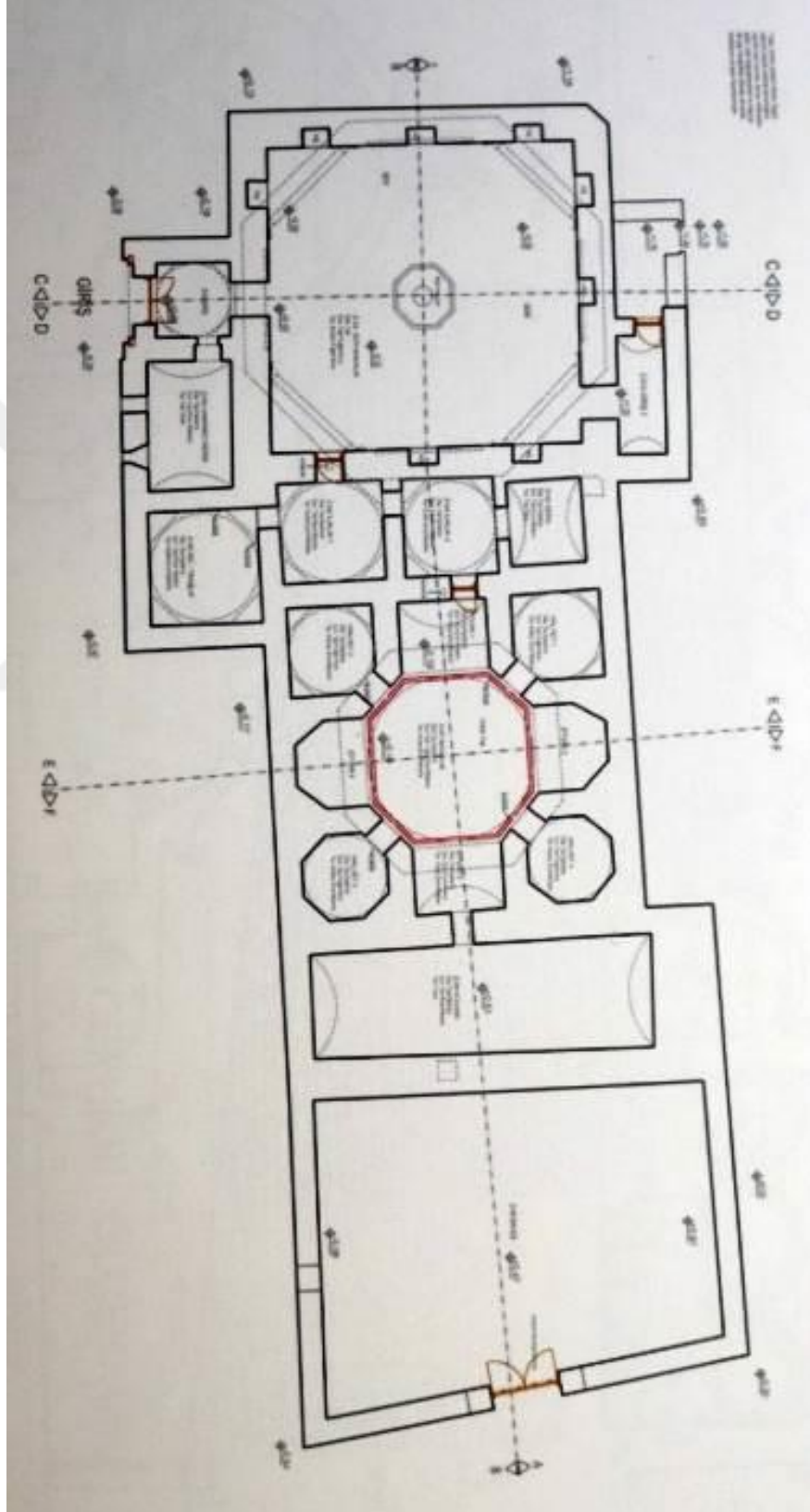
SEVİN, N., SEVİN, V., Kalsen, H., 2011, *Harput İç Kale Mahallesinde Osmanlı Yaşamı*, İstanbul

Saçılık Y. M. & Toptaş A., 2017, Kültür Turizmi ve Etkileri Konusunda Turizm Öğrencilerinin Algılarının Belirlenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 107-119

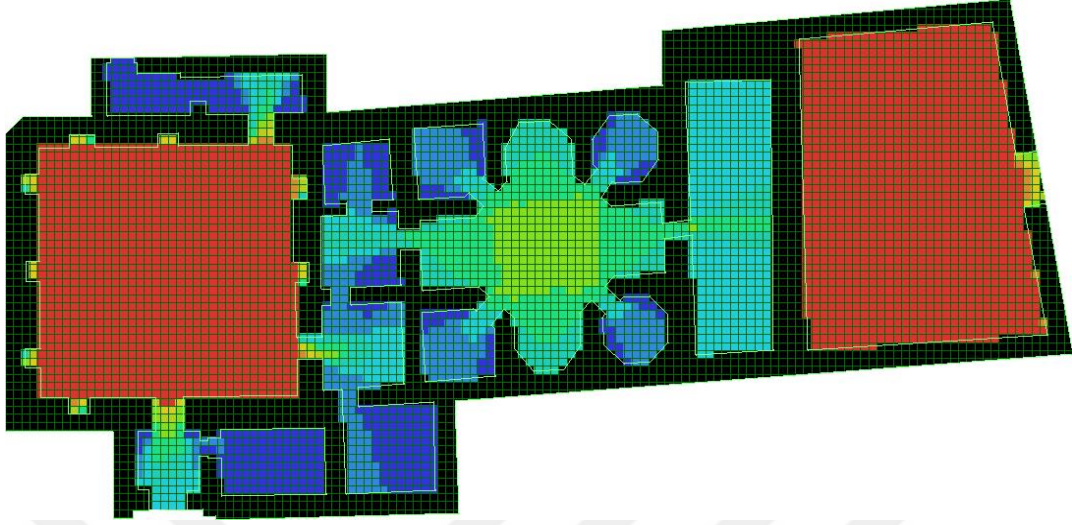
EKLER**EK-1** Planlar ve mekânsal analizler

Kale Hamamı

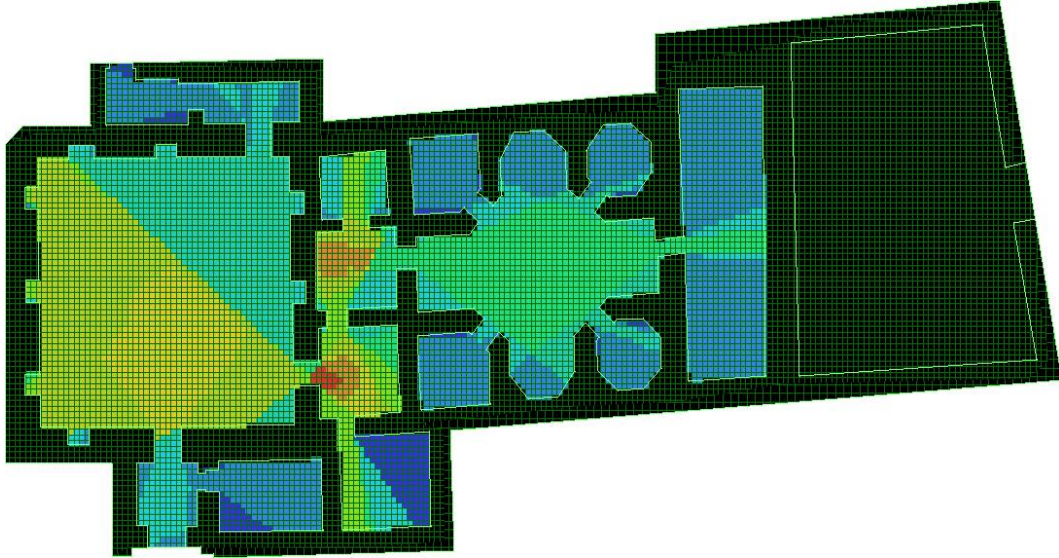

EK-1 Planlar ve mekânsal analizler

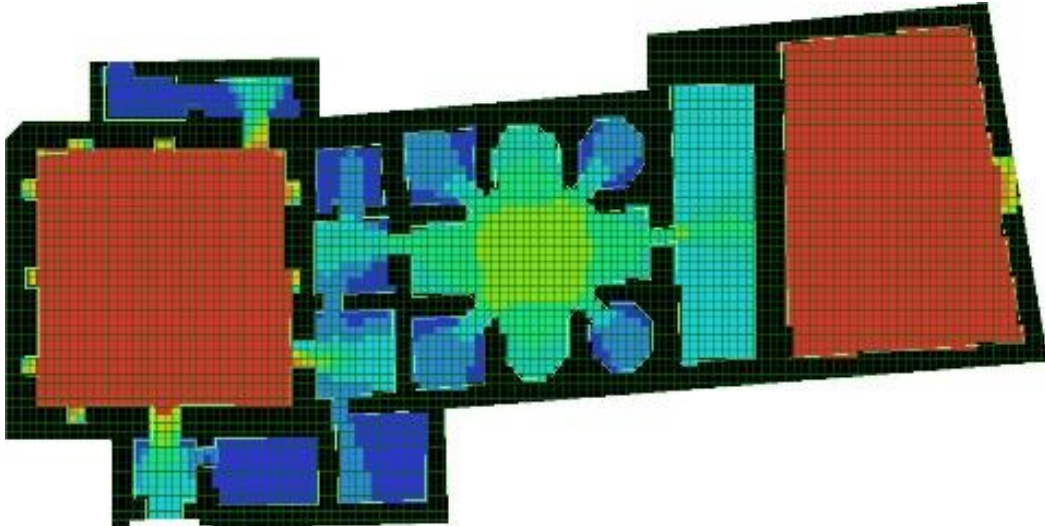
Bağlantılılık Analizi

Entegrasyon Analizi

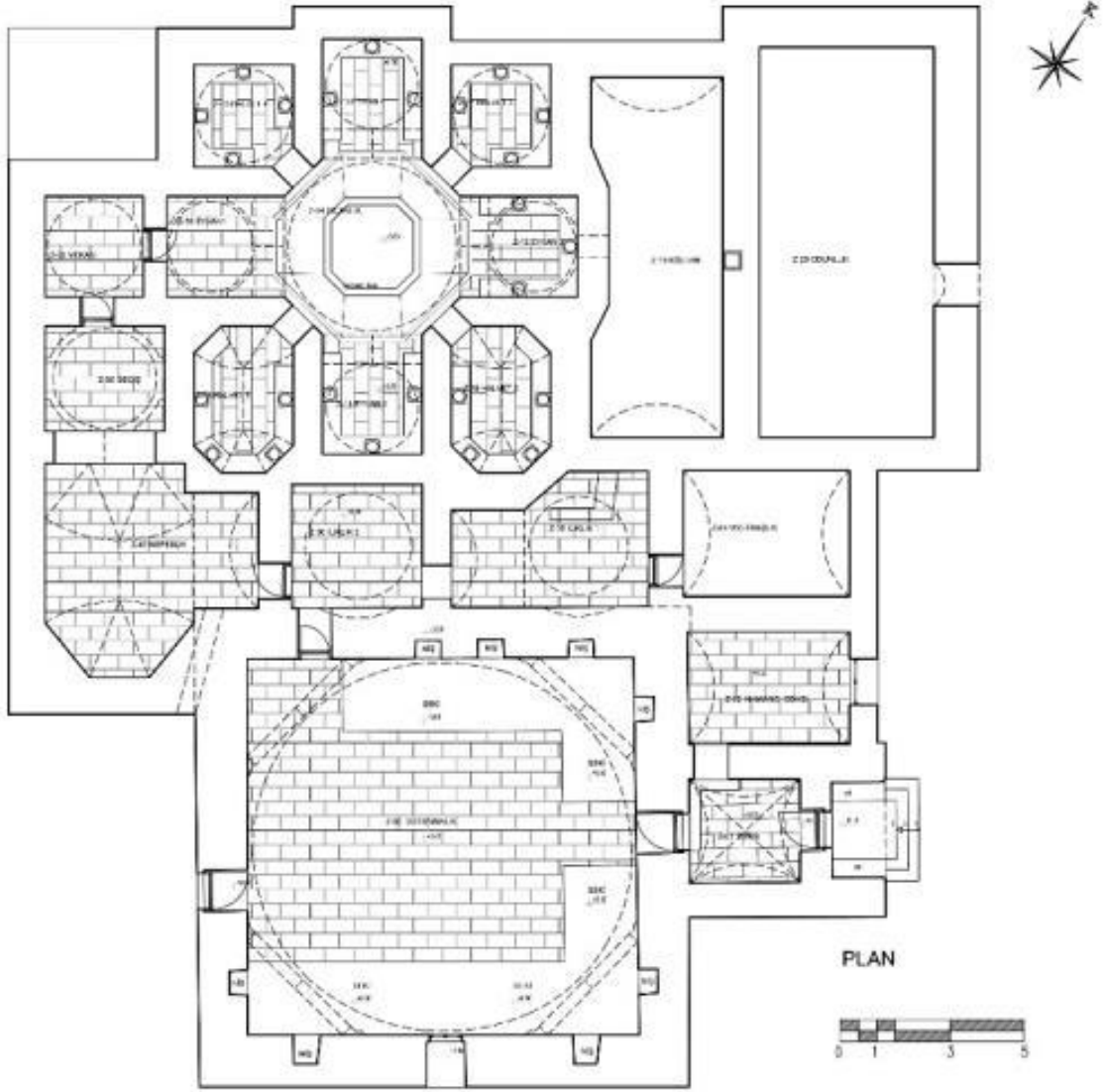

Görünür Alan Analizi

EK-1 Planlar ve mekânsal analizler

Hoca Hamamı

EK-1 Planlar ve mekânsal analizler

Bağlantılılık Analizi

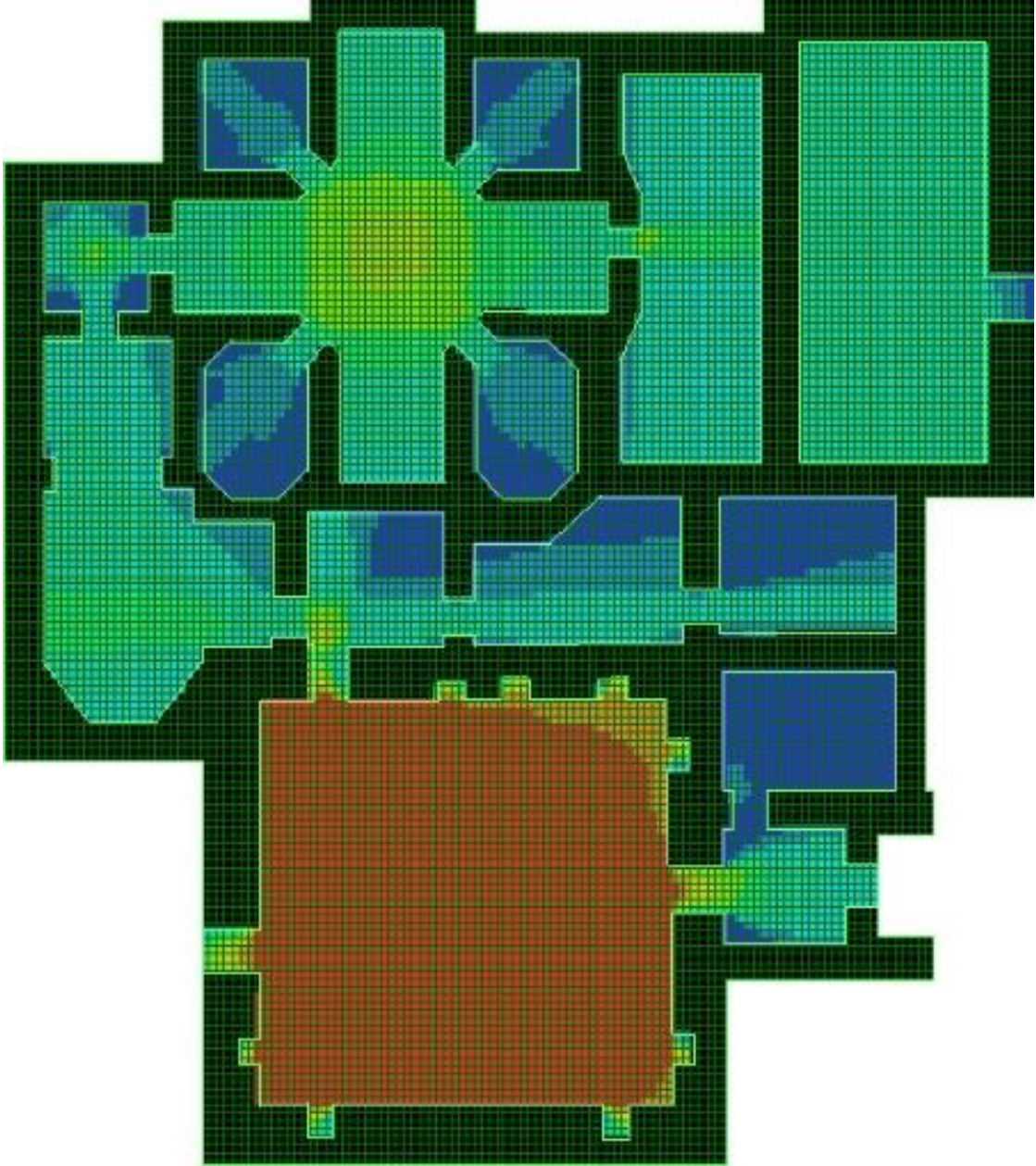
EK-1 Planlar ve mekânsal analizler

Entegrasyon Analizi

EK-1 Planlar ve mekânsal analizler

Görünür Alan Analizi

EK-2 Anket Soruları

Harput Hamamları/Yeniden Kullanım

Çalışma kapsamında Harput da kullanım dışı olan Hoca Hasan Hamamı ve Kale Hamamının turizme kazandırılarak kullanılması düşünülmüş ve yeniden kullanımında üstleneceği fonksiyonun, Harput'un yeterlilikleri, eksiklikleri, potansiyeli, kullanıcı talepleri göz önünde bulundurularak yapıların ziyaretçileri tarafından belirlenmesi amaçlanmıştır.

Nerede yaşıyorsunuz ? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1.

- ☐ Elazığ
- ☐ Elazığ/ Harput Mahallesi
- ☐ Elazığ dışında

2. Elazığ tarihi Harput mahallesini hangi sıklıkta ziyaret edersiniz ? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Yalnızca 1 Kere ziyaret ettim
- ☐ Yılda 1 kez
- ☐ Yılda 1 - 10 arası
- ☐ Yılda 10+

3. Elazığ tarihi Harput mahallesini hangi dönemlerde ziyaret edersiniz ? *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Hafta içi günlerde
- ☐ Hafta sonları ve/veya resmi tatillerde
- ☐ Yaz/Kış tatillerinde
- ☐ Belirli bir dönem tercihim yok
- ☐ Harput'ta yaşıyorum

4. Ne tür mekanlarda vakit geçirmeyi tercih edersiniz ? *

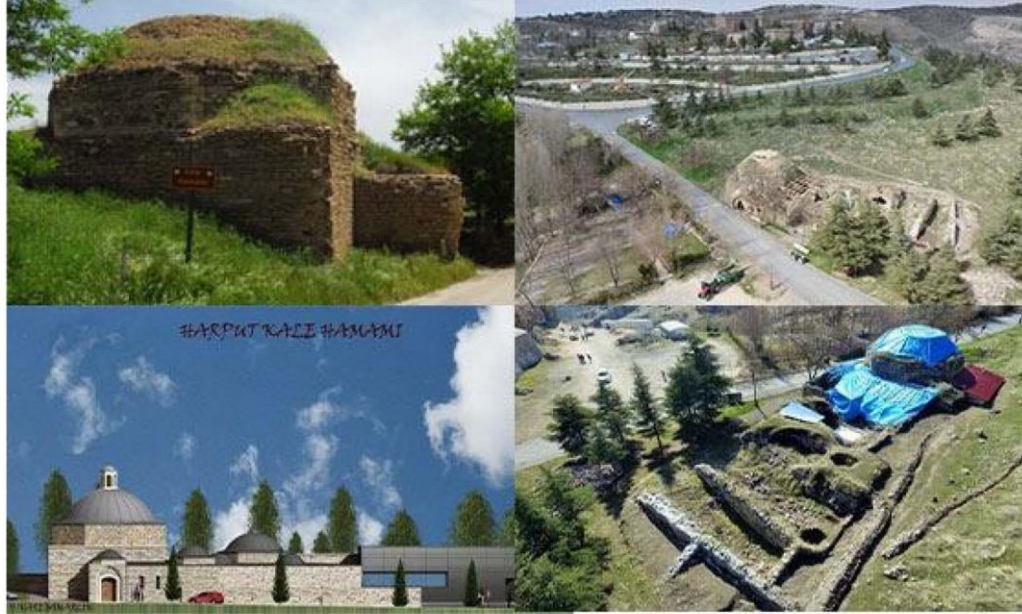
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Alışveriş mekanlarında
- ☐ Eğlence Mekanlarında(Kafe/lokanta/Kahvehane...)
- ☐ Kültür Yapılarında (Müze/Kütüphane/Sanat Galerisi/Sergi alanı..)
- ☐ Açık Alanlarda
- ☐ Konut Yapılarında

EK-2 Anket Soruları

5. Kale Hamamının hangi işlevle kullanılmasını tercih edersiniz? *

Kale Hamamı Sarahatun camisinden dabakhaneye doğru giden yolun solunda Harput iç kalesinin girişinin karşısında yer almaktadır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kafe/kıraathane
- ☐ Lokanta (Yöresel Lezzetler)
- ☐ Yazma eserler müzesi
- ☐ Hamam müzesi
- ☐ Gastronomi müzesi
- ☐ Etnografya müzesi
- ☐ Bal mumu müzesi
- ☐ Kent müzesi (Harput kültür katmanlaşması ve tarihsel süreçte ki dönüşümü anlatısı)
- ☐ Kütüphane/okuma salonu
- ☐ Sanat galerisi
- ☐ Hediyelik eşya satış noktası
- ☐ Organik/yöresel gıda satış noktası
- ☐ Turizm bilgilendirme ofisi
- ☐ Sergi alanı
- ☐ Kültür merkezi
- ☐ El sanatları/Halk eğitim Merkezi
- ☐ Kürsübaşı/Musiki Cemiyeti
- ☐ Arkeoloji müzesi

EK-2 Anket Soruları

6. Hoca Hasan Hamamının hangi işlevle kullanılmasını tercih edersiniz? *

Hoca Hasan Hamamı üç lüleli çeşmeden Sarahatun meydanına giden aksta ki kiraathanelerin karşısında sokağın sağında yer almaktadır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- ☐ Kafe/kıraathane
- ☐ Lokanta (Yöresel Lezzetler)
- ☐ Yazma eserler müzesi
- ☐ Hamam müzesi
- ☐ Gastronomi müzesi
- ☐ Etnografya müzesi
- ☐ Bal mumu müzesi
- ☐ Kent müzesi (Harput kültür katmanlaşması ve tarihsel süreçte ki dönüşümü anlatısı)
- ☐ Kütüphane/okuma salonu
- ☐ Sanat galerisi
- ☐ Hediyelik eşya satış noktası
- ☐ Organik/yöresel gıda satış noktası
- ☐ Turizm bilgilendirme ofisi
- ☐ Sergi alanı
- ☐ Kültür merkezi
- ☐ El sanatları/Halk eğitim Merkezi
- ☐ Kürsübaşı/Musiki Cemiyeti
- ☐ Arkeoloji müzesi